

Internationale kennistransfers: Een verkenning van de grensoverschrijdende mobiliteit van werkenden en studenten van en naar Nederland

Citation for published version (APA):

van Loo, J. B., & Corvers, F. B. J. A. (2004). Internationale kennistransfers: Een verkenning van de grensoverschrijdende mobiliteit van werkenden en studenten van en naar Nederland. (ROA External Reports). Den HaagMaastricht: Researchcentrum voor Onderwijs en Arbeidsmarkt, Faculteit der Economische Wetenschappen.

Document status and date:

Published: 01/01/2004

Document Version:

Publisher's PDF, also known as Version of record

Please check the document version of this publication:

- A submitted manuscript is the version of the article upon submission and before peer-review. There can be important differences between the submitted version and the official published version of record. People interested in the research are advised to contact the author for the final version of the publication, or visit the DOI to the publisher's website.
- The final author version and the galley proof are versions of the publication after peer review.
- The final published version features the final layout of the paper including the volume, issue and page numbers.

[Link to publication](#)

General rights

Copyright and moral rights for the publications made accessible in the public portal are retained by the authors and/or other copyright owners and it is a condition of accessing publications that users recognise and abide by the legal requirements associated with these rights.

- Users may download and print one copy of any publication from the public portal for the purpose of private study or research.
- You may not further distribute the material or use it for any profit-making activity or commercial gain
- You may freely distribute the URL identifying the publication in the public portal.

If the publication is distributed under the terms of Article 25fa of the Dutch Copyright Act, indicated by the "Taverne" license above, please follow below link for the End User Agreement:

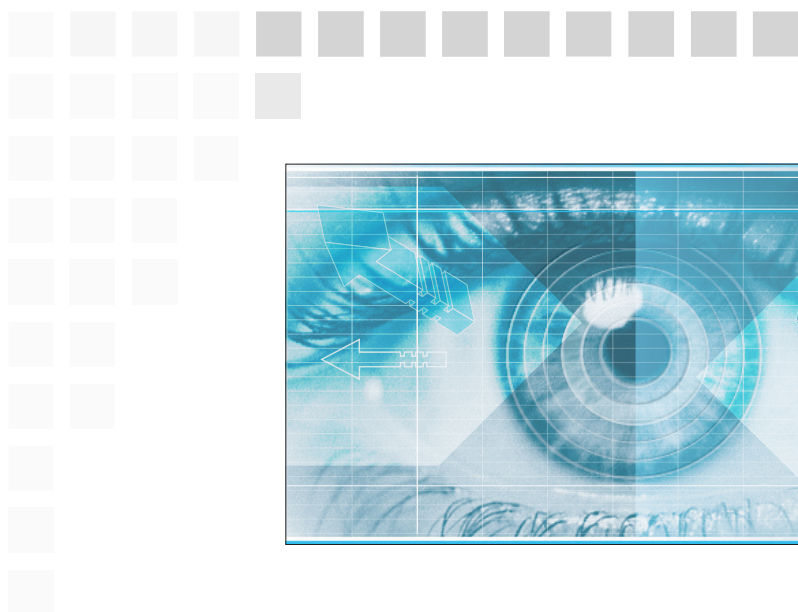
www.umlib.nl/taverne-license

Take down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us at:

repository@maastrichtuniversity.nl

providing details and we will investigate your claim.

Internationale kennistransfers:

Een verkenning van de grensoverschrijdende
mobiliteit van werkenden en studenten
van en naar Nederland

**Internationale kennistransfers: Een verkenning
van de grensoverschrijdende mobiliteit van
werkenden en studenten van en naar Nederland**

ROA-R-2003/**

Jasper van Loo
Frank Cörvers

Researchcentrum voor Onderwijs en Arbeidsmarkt

Faculteit der Economische Wetenschappen en Bedrijfskunde
Universiteit Maastricht

Maastricht, November 2003

ISBN 90-5321-
Document3

Inhoud

	Bladzijde
Resumé	2
1 Inleiding	4
2 Buitenlandse kenniswerkers in Nederlandse bedrijven en kennisinstellingen	9
2.1 Inleiding	9
2.2 Buitenlandse kenniswerkers in Nederland	9
2.3 Nederland in vergelijking met vier andere EU-landen	15
2.4 Verleende tewerkstellingsvergunningen	25
2.5 Conclusies	28
3 Nederlandse kenniswerkers in dienst van buitenlandse bedrijven en kennisinstellingen	30
3.1 Inleiding	30
3.2 Nederlandse afgestudeerden werkzaam in het buitenland	30
3.3 Nederland in vergelijking met andere Europese landen	33
3.4 Werkgeversvoorkeuren voor buitenlands personeel	35
3.5 Conclusies	36
4 Nederlandse studenten in het buitenland	38
4.1 Inleiding	38
4.2 Deelname aan hoger onderwijs in het buitenland	38
4.3 Conclusies	40
5 Buitenlandse studenten in Nederland	41
5.1 Inleiding	41
5.2 Deelname aan hoger onderwijs in Nederland	41
5.3 Conclusies	43
Appendix A: Nederland in vergelijking met 4 andere EU-landen	44
A.1 Inleiding	44
A.2 Figuren	44
A.3 Tabellen	59
Appendix B: Lager en middelbaar opgeleide werkenden	81
Appendix C: Werkenden in Niet-HRST beroepen	91

Resumé

In deze rapportage wordt ingegaan op internationale kennistransfers van en naar Nederland door te kijken naar de uitwisseling van personen tussen Nederland en andere landen. Om deze kennistransfers in beeld te brengen wordt er gekeken naar de grensoverschrijdende mobiliteit van werkenden en studenten tussen Nederland en andere landen. De belangrijkste conclusies uit dit rapport zijn de volgende:

Bijna 89% van de totale werkende beroepsbevolking is Nederlander, terwijl van de werkenden met een hoger beroep circa 92% Nederlander is. Het aandeel van allochtonen in de totale werkzame beroepsbevolking is 4,8%, terwijl het aandeel van deze groep in de hogere en wetenschappelijke beroepen duidelijk lager is. Allochtonen zijn dus voor een aanzienlijk gedeelte werkzaam zijn in de *niet-HRST* beroepen. Van een onderbenutting van allochtonen lijkt geen sprake: ze zijn ook relatief ondervertegenwoordigd in de HRST opleidingen.

Bij de flexibele banen zijn de allochtonen en de overige buitenlanders relatief sterk vertegenwoordigd. De buitenlanders uit de EU zijn in de vaste en de flexibele banen ongeveer evenredig vertegenwoordigd. Voor wat betreft de trend van de laatste 5 jaar valt op dat het aandeel van allochtonen en overige buitenlanders stijgt in zowel flexibel als vast werk. In de HRST-beroepen waarin sprake is van een flexibel contract is bijna 15% niet-Nederlander; Van de werkenden met een vast HRST-beroep is 9% buitenlander. Buitenlandse werkenden met een HRST-beroep worden dus vaker flexibel aangesteld.

In vergelijking met andere landen is het aandeel van hoogopgeleide werkenden van buiten de EU in Nederland relatief laag. Nederland neemt ook een middenpositie in als het gaat om buitenlandse werkenden van buiten de EU met een HRST-beroep. In 2002 was in zowel Zweden als het V.K. het werkgelegenheidsaandeel van deze groep hoger dan in Nederland. Nederland heeft alleen in de sectoren landbouw en visserij en chemie een relatief hoog aandeel van hoogopgeleide buitenlanders uit de EU. Daarnaast kent Nederland in vrijwel alle sectoren een relatief laag aandeel van hoogopgeleide buitenlanders van buiten de EU. Dit geldt ook voor de R&D sectoren, waar het aandeel van hoogopgeleiden van buiten de EU circa de helft lager is dan in Zweden en het V.K.

Het absolute aantal verleende tewerkstellingsvergunningen voor werkenden van buiten de EU is tussen 1999 en 2002 sterk gestegen. Het valt echter op dat met name het aantal vergunningen voor werkenden *zonder een HRST-beroep* is gestegen. Het aantal vergunningen voor werkenden met een HRST-beroep is tussen 1999 en 2002 zelfs gedaald. In 2002 ging het maar bij 1 op de 5 verleende tewerkstellingsvergunningen om de aanstelling van kenniswerkers. Bij de verleende tewerkstellingsvergunningen voor HRST-beroepen is absoluut gezien het vaakst sprake van beroepen waarin onderzoeken en analyseren centraal staat. Daarnaast komen HRST-beroepen in de informatica en de advies- en voorlichting relatief vaak

voor. Bij de tewerkstellingsvergunningen voor Niet-HRST kenniswerkers gaat het vooral om agrarische beroepen en productiewerk.

Wellicht vallen de gevonden patronen voor Nederland enigszins te verklaren door de voorkeuren van werkgevers bij het rekruteren van nieuwe werknemers. Nederlandse R&D bedrijven hebben namelijk een voorkeur voor rekruteren in het binnenland.

Rond 2% van de Nederlandse schoolverlaters werkt voor een bedrijf in het buitenland. Relatief veel Nederlandse schoolverlaters die in het buitenland werkzaam zijn hebben een hogere opleiding in de richting landbouw, techniek, kunst, taal en cultuur of natuurwetenschappen gevolgd. Vergeleken met andere Europese landen werken er *relatief weinig* Nederlandse schoolverlaters in buitenlandse bedrijven. Nederlandse schoolverlaters die in het buitenland hebben relatief gezien vaker een onderzoeksberoep dan schoolverlaters die in Nederland werken: van de in Europa werkzame Nederlandse schoolverlaters heeft ruim 30% een onderzoeksberoep; in de regio Noord/Midden/Zuid Amerika is bijna de helft van de Nederlandse schoolverlaters werkzaam in een onderzoeksberoep.

Meer dan 1 op 4 schoolverlaters uit het Nederlands hoger onderwijs heeft tijdelijk in het buitenland gewerkt of gestudeerd. Vooral schoolverlaters met een opleiding landbouw of natuurwetenschappen hebben relatief vaak tijdelijk in het buitenland gestudeerd of gewerkt. In vergelijking met andere Europese landen brengen Nederlandse schoolverlaters relatief vaak een tijd in het buitenland door.

Bijna de helft van het aantal studenten dat deelneemt aan een uitstroomprogramma (bijvoorbeeld Erasmus) naar het buitenland volgt een opleiding economie of gedrag en maatschappij. Ook studenten van opleidingen op gebied van taal en cultuur participeren relatief vaak in uitstroomprogramma's. Het merendeel van de studenten dat meedoet aan een uitstroomprogramma blijft binnen Europa. Vooral het V.K., Spanje en Frankrijk zijn populaire bestemmingen.

In Nederland is rond de 3% van het aantal ingeschreven studenten in het hoger onderwijs buitenlander. Vergeleken met andere landen in de EU is dit cijfer laag: In Luxemburg, Oostenrijk, België en het V.K. is ruim 10% van het aantal ingeschreven studenten buitenlander. Van de buitenlandse studenten in het Nederlandse hoger onderwijs komt het grootste gedeelte uit Duitsland. De instroomprogramma's voor buitenlandse studenten in het Nederlands hoger onderwijs betreffen meestal opleidingen op het gebied van taal en cultuur. Daarnaast doet rond de 25% van de buitenlanders in de instroomprogramma's een opleiding economie of gedrag en maatschappij. Het grootste gedeelte (1 op 3) van de buitenlandse studenten komt die participeert in instroomprogramma's in Nederland komt overigens uit Azië. Daarnaast is een kwart van de studenten afkomstig uit Oost-Europa.

1 Inleiding

De kennisintensiteit van een economie hangt in belangrijke mate samen met welke goederen en diensten geproduceerd worden en hoe groot de technologische concurrentiekracht is ten opzichte van andere landen. Kennisintensieve productie heeft een hoge toegevoegde waarde en zal een directe invloed hebben op het welvaartsniveau. De inzet van een goed opgeleide beroepsbevolking en een technologisch hoogwaardige kapitaalgoederenvoorraad zijn noodzakelijke voorwaarden voor een kennisintensieve productie en vereisen investeringen in onderwijs en onderzoek (O&O). Daarnaast hebben landen die voldoende investeren in onderwijs en onderzoek ook een betere toegang tot internationale kennisbronnen. Met name kleine landen kunnen echter schaalnadelen ondervinden bij het investeren in O&O-activiteiten, waardoor zij met name zijn aangewezen op de diffusie van kennis via internationale kennistransfers.

In deze rapportage wordt ingegaan op internationale kennistransfers door middel van de uitwisseling van personen tussen Nederland en andere landen. Daarbij staat de volgende probleemstelling centraal:

Wat is de omvang van internationale kennistransfers van personen van en naar Nederland?

Bij deze probleemstelling zijn er een aantal deelvragen te onderscheiden. De volgende vragen met betrekking tot de internationale kennistransfers van personen komen in deze rapportage aan de orde:

- Wat is de omvang van internationale kennistransfers van en naar Nederland op dit moment?
- Wat zijn de ontwikkelingen in deze kennistransfers?
- Op welke landen/regio's zijn de kennistransfers vooral gericht?
- Hoe verhoudt Nederland zich wat betreft kennistransfers tot een aantal andere Europese landen?

Om deze vragen te kunnen beantwoorden wordt er gekeken naar de grensoverschrijdende mobiliteit van werkenden en studenten tussen Nederland en andere landen. We zullen deze mobiliteit vanuit vijf verschillende perspectieven benaderen. In hoofdstuk 2 wordt uitgebreid ingegaan op buitenlandse kenniswerkers in dienst van Nederlandse bedrijven en kennisinstellingen en zal er een vergelijking gemaakt worden met vier andere EU-landen. In hoofdstuk 3 wordt gekeken naar Nederlandse kenniswerkers in dienst van buitenlandse bedrijven en kennisinstellingen. De uitwisseling van studenten uit het hoger onderwijs (van en naar Nederland) komt aan de orde in hoofdstuk 4 en 5.

In deze rapportage staat het presenteren van kwantitatieve informatie met betrekking tot de kennistransfers van en naar Nederland centraal. Daartoe zullen er in elk hoofdstuk tabellen of grafieken gepresenteerd worden waarin verschillende dimensies van de kennistransfers aan de orde komen. In elk hoofdstuk zal er

begonnen worden met het schetsen van een macrobeeld, waarin de algemene patronen met betrekking tot de kennistransfers zichtbaar zijn. Daarna volgt informatie over de kennistransfers in verschillende bedrijfssectoren. Met deze informatie wordt een beeld verkregen van de mate waarin de uitwisseling van kennis geconcentreerd is in bepaalde delen van de economie. Vervolgens wordt er gekeken in hoeverre het beeld voor Nederland verschilt met een aantal andere Europese landen.

Om een indicatie te krijgen van het structurele karakter van de grensoverschrijdende mobiliteit van werkenden tussen Nederland en andere landen wordt er ook informatie gepresenteerd over het soort contract dat kenniswerkers hebben. Wanneer er sprake is van relatief veel flexibele contracten dan is er een grotere kans dat de kennistransfers tijdelijk van aard zijn. Is er echter relatief vaak sprake van vaste contracten, dan is dat een indicatie voor het structurele karakter van de internationale kennistransfers.

De hoofdstukken en de gebruikte databronnen

In hoofdstuk 2 wordt er gebruik gemaakt van de *Enquête Beroepsbevolking (EBB)* van het CBS, gegevens uit de *Labour Force Survey (LFS)* van Eurostat en de registratiegegevens van het Centrum voor Werk en Inkomen (CWI) over de verleende tewerkstellingsgegevens voor niet-EU werkenden. Uit de EBB is wat betreft de actuele gegevens gebruik gemaakt van gemiddelden van de jaren 2001 en 2002. Daarnaast zijn er trends berekend op basis van de vijfjarige tijdreeks 1998-2002. Op basis van de LFS cijfers wordt er een vergelijking gemaakt tussen Nederland en vier andere EU-landen. De registratiegegevens van het CWI hebben betrekking op de jaren 1999 tot en met 2002. De actuele cijfers hebben betrekking op het jaar 2002 en om de trends te berekenen is er gebruik gemaakt van de tijdreeks 1999-2002. Het belang van verschillende recruiteringsbronnen in verschillende landen is geanalyseerd met behulp van het *IES survey of R&D establishments*. Deze survey onder R&D-bedrijven in Europa geeft informatie over de wervingsvoorkeuren door gebruik te maken van subjectieve inschattingen van de R&D bedrijven zelf.

In hoofdstuk 3, dat Nederlandse kenniswerkers in dienst van buitenlandse bedrijven en instellingen belicht is gebruik gemaakt van schoolverlatersgegevens. Dit houdt een beperking van het onderzoek in. Idealiter zou er voor ieder land waar Nederlanders werken gekeken moeten worden naar de daar voor handen zijnde survey onder de beroepsbevolking. Een dergelijke analyse gaat het huidige onderzoek echter te boven. Vandaar dat er gekozen is om de in het buitenland werkzame Nederlanders *gedeeltelijk* in beeld te brengen door gebruik te maken van cijfers met betrekking tot schoolverlaters. Deze schoolverlatersgegevens zijn afkomstig uit het *SchoolverlatersInformatieSysteem (SIS)* van het ROA en hebben betrekking op Nederlandse in het buitenland werkzame schoolverlaters uit het hoger (HBO en WO) onderwijs. Hierbij is er gekeken naar de jaren 1998 tot en met 2002. Daarnaast is er gebruik gemaakt van het CHEERS-survey uit 1999. Het CHEERS-survey is een onderzoek onder afgestudeerden van het hoger onderwijs in een aantal Europese landen en Japan.

In hoofdstuk 4, waarin gekeken wordt naar Nederlandse studenten in het buitenland, wordt eveneens van SIS en CHEERS gebruik gemaakt. Daarnaast zijn er gegevens uit de *BISON-monitor voor internationale mobiliteit* gebruikt om de uitwisselingsprogramma's (zoals bijvoorbeeld het ERASMUS-programma) in kaart te brengen.

De BISON monitor voor internationale mobiliteit is ook gebruikt om in hoofdstuk 5 het aantal buitenlandse studenten in het Nederlandse hoger onderwijs in beeld te brengen.

Definities

In deze rapportage worden de volgende definities gehanteerd:

- Hogere beroepen: Hogere beroepen volgens CBS Standaard Beroepen Classificatie (SBC92), niveau 6-7.
- Wetenschappelijke beroepen (onderzoeksberoepen): Wetenschappelijke beroepen volgens CBS Beroepen Classificatie (SBC92), niveau 8-9.
- HRST-beroepen: De som van hogere en wetenschappelijke beroepen.
- HRST-beroepen bij Eurostatgegevens: De som van ISCO 1, 2 en 3 beroepen. Het gaat dan om "Legislators, senior officials and managers", "Professionals" en "Technicians and associate professionals".¹
- HRST-opleidingen: Opleidingen uit het hoger en wetenschappelijk onderwijs.
- Contractvorm: Er wordt een onderscheid gemaakt tussen flexibele en vaste arbeidsrelaties. Van een flexibele arbeidsrelatie is sprake bij uitzendkrachten, oproepkrachten, invalskrachten en contracten zonder een vast aantal arbeidsuren en indien geen vast dienstverband is overeengekomen. Een arbeidscontract wordt als niet-vast beschouwd als de contractuele termijn korter is dan een jaar en er geen vooruitzicht is op een vast dienstverband.
- Allochtonen: Het percentage allochtonen heeft betrekking op iedereen die een niet-Nederlandse nationaliteit bezit, of die buiten Nederland geboren zijn, in één van de landen die genoemd worden in de wet Stimulering Arbeidsdeelname Minderheden (SAMEN). Deze landen zijn: Turkije, Marokko, Suriname, Aruba, Nederlandse Antillen, Voormalig Joegoslavië, of in andere landen in Zuid- of Midden-Amerika, Afrika of Azië, met uitzondering van Japan en voormalig Nederlands Indië. Molukkers behoren wel tot de doelgroep. Op grond van deze wet worden ook kinderen van allochtonen tot de doelgroep gerekend, ongeacht of zij een niet-

¹ Deze indeling wijkt enigszins af van de indeling die de OECD eerder vaststelde. In die indeling wordt niet de gehele ISCO 1 tot de HRST beroepen gerekend, maar het deel dat betrekking heeft op "production and operations management managers", "other department managers" en "general managers". Zie ook Marey et al. (2002) *De arbeidsmarkt voor kenniswerkers*, ROA-R-2002/9, Researchcentrum voor Onderwijs en Arbeidsmarkt, Maastricht.

Nederlandse nationaliteit hebben. Deze worden in de berekening van het percentage allochtonen naar etniciteit echter niet meegenomen.

Publicatiegrenzen

Vanwege de statistische betrouwbaarheid en de privacygevoeligheid van cijfers uit enquêtes leggen de meeste statistische bureaus grenzen op aan de mate waarin zeer gedetailleerde gegevens gepresenteerd mogen worden. In dit rapport vallen de cijfers van het CBS en de data uit de Labour Force Survey van Eurostat onder dergelijke grenzen. Voor de CBS cijfers geldt dat een cijfer alleen gepresenteerd mag worden wanneer het betrekking heeft op minstens 2.500 personen. Voor de Eurostat-data gelden per land verschillende grenzen. Wanneer een bepaald cijfer niet voldoet aan de geldende publicatiegrenzen wordt dat in de tabellen van deze rapportage aangegeven met '-'.

Trends en typeringen

Uitgangspunt van de methodiek om de trend vast te stellen is een exponentieel model dat wordt geschat en waarin de ontwikkeling van x_t wordt verklaard uit een constante term α en

een trendvariabele t , $t = 1, \dots, n$:

$$\ln(x_t) = \alpha + \beta t$$

De OLS-schatting voor β vormt de trend-indicator. Omdat de (natuurlijke) logaritme van de te verklaren variabele is genomen in de vergelijking kan deze indicator geïnterpreteerd worden als de jaarlijkse procentuele groei. De expliciete vergelijking maakt het mogelijk deze trend ook te berekenen voor tijdreeksen met een ontbrekende waarneming. De interpretatie van de indicator is onafhankelijk van de gehanteerde reeks. Wel blijken korte tijdreeksen over het algemeen sterkere trends te vertonen dan langere reeksen. Bij de langere reeksen vallen tegengestelde bewegingen immers tegen elkaar weg.

Op basis van een analyse van de trends is vastgesteld dat een trendberekening op basis van een vijfjarige tijdreeks het meest geschikt is. Bij het bepalen van de trends is derhalve uitgegaan van de ontwikkelingen in de jaren 1997-2001.

De OLS-schatter voor β is voor een reeks van vijf jaren de facto gelijk aan:

$$\hat{\beta} = -\frac{1}{2} \ln(x_1) - \frac{1}{10} \ln(x_2) + \frac{1}{10} \ln(x_4) + \frac{2}{10} \ln(x_5)$$

Naast de trendschatting zelf is ook de standaarddeviatie van de geschatte trend berekend. Tijdreeksen met een grillig verloop kunnen per toeval een zeer sterke

trendwaarde opleveren. De trend wordt daarom niet meer gepresenteerd als de standaarddeviatie (sd) te groot is:

$$\left| \frac{trend}{sd} \right| < 1$$

Evenals de actuele data, de structurele gegevens en de prognoses zijn ook de trendmatige ontwikkelingen kwalitatief getypeerd. Voor elke variabele is dezelfde indeling gehanteerd.

		trend	≤	-0,10	sterk dalend
-0,10	<	trend	≤	-0,03	dalend
-0,03	<	trend	≤	0,03	constant
0,03	<	trend	≤	0,10	stijgend
0,10	<	trend			sterk stijgend

De trendwaarden kunnen rechtstreeks geïnterpreteerd worden als gemiddelde jaarlijkse groei.

2 Buitenlandse kenniswerkers in Nederlandse bedrijven en kennisinstellingen

2.1 Inleiding

In dit hoofdstuk wordt er gekeken naar buitenlandse kenniswerkers in Nederlandse bedrijven en kennisinstellingen. Er wordt daarbij allereerst ingegaan op macro cijfers met betrekking tot de structuur van de werkgelegenheid en de veranderingen daarin (paragraaf 2.2). Vervolgens wordt Nederland vergeleken met een viertal andere EU-landen (paragraaf 2.4). Als derde volgen er gegevens over het aantal door het Centrum voor Werk en Inkomen (CWI) aan buitenlanders verleende tewerkstellingsvergunningen (paragraaf 2.5) Het hoofdstuk wordt afgesloten met de belangrijkste conclusies.

2.2 Buitenlandse kenniswerkers in Nederland

Tabel 2.1
Totale werkzame beroepsbevolking naar beroepsniveau en nationaliteit, gemiddelde 2001-2002 en trend 1998-2002

Nationaliteit	hogere		wetensch.		Hogere		Wetensch.			
	totaal	% beroepen	%	beroepen	%	trend	typering	trend	typering	
Nederlanders	5599500	88,6	1132000	91,9	613500	88,6	0,00	constant	-0,01	constant
Allochtonen	303500	4,8	33500	2,7	23000	3,3	0,06	stijgend	0,12	stijgend
Buitenlanders uit EU	138000	2,2	24500	2,0	22000	3,2	-0,08	dalend	-0,01	constant
Overig	279500	4,4	42000	3,4	34000	4,9	0,11	stijgend	0,11	stijgend
Totaal	6321000	100	1231500	100	693000	100				

Bron: Enquête Beroepsbevolking, CBS/ROA

Bijna 89% van de werkende beroepsbevolking is Nederlander. Van de werkenden met een hoger beroep is ongeveer 92% Nederlander. Het aandeel van allochtonen in de totale werkzame beroepsbevolking is 4,8%, terwijl het aandeel van deze groep in de hogere en wetenschappelijke beroepen duidelijk lager is. Dit duidt erop dat allochtonen voor een aanzienlijk gedeelte werkzaam zijn in de niet-HRST beroepen. De buitenlanders uit de EU-landen zijn ongeveer gelijk verdeeld in de HRST en de niet-HRST beroepen. Wanneer de trend van de laatste vijf jaar wordt bekeken valt op dat het aandeel van allochtonen en overige buitenlanders toeneemt, zowel voor de hogere als de wetenschappelijke beroepen.

Tabel 2.2

Totale werkzame beroepsbevolking naar opleidingsniveau en nationaliteit, gemiddelde 2001-2002 en trend 1998-2002

Nationaliteit	totaal		HBO		WO		HBO		WO	
	totaal	%	HBO	%	WO	%	trend	typering	trend	typering
Nederlanders	5599500	88,6	1096500	93,1	465500	90,0	0,00	constant	0,00	constant
Allochtonen	303500	4,8	29000	2,4	13000	2,5	0,05	stijgend		-
Buitenlanders								sterk		
uit EU	138000	2,2	16500	1,4	16000	3,1	-0,15	dalend		-
Overig	279500	4,4	36000	3,1	23000	4,5	0,04	stijgend		-
Totaal	6321000	100	1177500	100	517500	100				

Bron: Enquête Beroepsbevolking, CBS/ROA

De verdeling van de werkzame beroepsbevolking naar opleidingsniveau weerspiegelt de verdeling naar beroep. Ook hier geldt dat de allochtonen ondervertegenwoordigd zijn in de HRST opleidingen terwijl de EU-buitenlanders juist gelijkmatig over de opleidingsniveaus verdeeld zijn. Het aandeel van werkende EU-buitenlanders met een academische opleiding is zelfs relatief hoog.

Tabel 2.3

Totale werkzame beroepsbevolking naar contractvorm en nationaliteit, gemiddelde 2001-2002 en trend 1998-2002

	totaal		waarvan flexibel		waarvan vast		flexibel		vast	
	totaal	%	flexibel	%	vast	%	trend	typering	trend	typering
Nederlanders	5599500	88,6	398500	80,4	5201000	89,3	-0,02	constant	-0,01	constant
Allochtonen	303500	4,8	43500	8,7	260000	4,5	0,07	stijgend	0,08	stijgend
Buitenlanders										
uit EU	138000	2,2	13000	2,6	125000	2,1	-0,02	constant	-0,01	constant
Overig	279500	4,4	41000	8,2	238500	4,1	0,14	stijgend	0,12	stijgend
Totaal	6321000	100	496000	100	5824500	100				

Bron: Enquête Beroepsbevolking, CBS/ROA

Van alle mensen met een vaste baan is bijna 90% Nederlander. Bij de flexibele banen zijn de allochtonen en de overige buitenlanders relatief sterk vertegenwoordigd. Elk van deze groepen heeft een aandeel van rond de 8% in de totale flexibele werkgelegenheid. De EU-buitenlanders zijn in de vaste en de flexibele banen ongeveer evenredig vertegenwoordigd. Voor wat betreft de trend van de laatste 5 jaar valt op dat het aandeel van allochtonen en overige buitenlanders stijgt in zowel flexibel als vast werk. Voor Nederlanders en voor buitenlanders uit de EU is het aandeel constant gebleven.

Tabel 2.4
Aandeel van buitenlandse werknenden met een HRST beroep in flexibele banen, naar bedrijfssector, 2001-2002 en trend 1998-2002

Bedrijfssector	totaal	trend	typering	EU	trend	typering	allochtonen	trend	typering	Overig	trend	typering
Landbouw en visserij	-	--		-	--		-	--		-	--	
Voeding	-	0,27sterk stijgend		-	0,54sterk dalend		-	0,57sterk stijgend		-	--	
Chemie	-	--		--	--		-	--		-	--	
Metaal en elektrotechniek	-	--		-	--		-	-0,39sterk dalend		-	--	
Overige industrie	-	--		-	--		-	0,78sterk stijgend		-	--	
Energie	-	0,91sterk stijgend		-	0,00constant		-	0,60sterk stijgend		-	--	
Bouw en ontroerend goed	-	-0,57sterk dalend		-	-0,37sterk dalend		-	--		-	--	
Handel en reparatie	-	-0,34sterk dalend		-	-0,31sterk dalend		-	-0,60sterk dalend		-	--	
Transport en communicatie	-	--		--	--		-	0,71sterk stijgend		-	--	
Bank- en verzekeringswezen	-	0,72sterk stijgend		-	0,70sterk stijgend		-	0,79sterk stijgend		-	--	
Horeca en zakelijke dienstverlening	19,6	0,14sterk stijgend		-	--		-	0,40sterk stijgend		-	--	
Researchondernemingen	-	--		-	--		-	--		-	--	
Particuliere non profit organisaties	-	0,57sterk stijgend		-	--		-	--		-	0,91sterk stijgend	
Kwartair overig	-	--		-	--		3,0	--		-	--	
Overheidsinstellingen	-	-0,23sterk dalend		-	-0,24sterk dalend		0,2	-0,41sterk dalend		-	--	
Universiteiten	-	0,51sterk stijgend		-	-0,19sterk dalend		-	0,00constant		-	0,59sterk stijgend	
R&D sectoren	-	0,42sterk stijgend		-	--		-	0,00constant		-	0,60sterk stijgend	
Totaal	14,4	.07stijgend		2,9	-.08dalend		5,2	0,11sterk stijgend		6,3	--	

Bron: Enquête Beroepsbevolking, CBS/ROA

In de HRST-beroepen waarin sprake is van een flexibel contract is bijna 15% niet-Nederlander. Het valt op dat met name het aandeel van allochtonen buitenlanders en buitenlanders uit overige landen relatief hoog is. De flexibele werkgelegenheid van niet-Nederlanders met een HRST-beroep is overigens met name geconcentreerd in de dienstverlening. Zo komt bijvoorbeeld naar voren dat 1 op 5 van de flexibel aangestelde werknenden met een HRST-beroep van buitenlandse afkomst is.

Tabel 2.5
Aandeel van buitenlandse werkenden met een HRST beroep in vaste banen, naar bedrijfssector, 2001-2002 en trend 1998-2002

Bedrijfssector	totaal trend	typering	EU trend	typering	allochtonen trend	typering	Overig trend	typering
Landbouw en visserij	- 0,69	sterk stijgend	-	-	- 0,45	sterk stijgend	-	-
Voeding	- 0,01	constant	- 0,02	constant	-	-	-	-
Chemie	9,7 -0,01	constant	-	-	-	-	0,01	constant
Metaal en elektrotechniek	9,6 -	-	3,3 -	-	-	-	4,2 -	-
Overige industrie	7,5 -0,02	constant	-	-	-	-	-0,02	constant
Energie	- 0,33	sterk stijgend	- 0,53	sterk stijgend	- 0,50	sterk stijgend	- 0,00	constant
Bouw en onroerend goed	4,6 0,08	stijgend	-	-	- 0,24	sterk stijgend	-	-
Handel en reparatie	9,0 0,00	constant	2,7 -0,18	sterk dalend	2,5 0,14	sterk stijgend	3,8 0,05	stijgend
Transport en communicatie	11,9 0,01	constant	3,4 -	-	3,5 0,09	stijgend	5,1 0,03	constant
Bank- en verzekeringswezen	6,7 -	-	-	-	- 0,14	sterk dalend	3,3 0,18	sterk stijgend
Horeca en zakelijke dienstverlening	10,4 0,09	stijgend	3,3 0,03	constant	2,8 -	-	4,4 0,19	sterk stijgend
Researchondernemingen	-	-	-	-	-	-	-	-
Particuliere non profit organisaties	10,2 0,14	sterk stijgend	-	-	- 0,26	sterk stijgend	- 0,17	sterk stijgend
Kwartair overig	8,5 0,07	stijgend	1,9 0,01	constant	2,9 0,10	stijgend	3,6 0,08	stijgend
Overheidsinstellingen	8,0 0,05	stijgend	1,4 -0,10	sterk dalend	3,5 0,08	stijgend	3,1 0,12	sterk stijgend
Universiteiten	16,0 -	-	-	-	- 0,37	sterk stijgend	8,0 -	-
R&D sectoren	14,7 -	-	5,0 -	-	- 0,53	sterk stijgend	7,5 -	-
Totaal	9,1 0,05	stijgend	2,4 -	-	2,8 0,08	stijgend	3,8 0,11	sterk stijgend

Bron: Enquête Beroepsbevolking, CBS/ROA

Van de werkenden met een vaste HRST-baan is circa 9% buitenlander: 2.4% komt uit een EU-land, 2.8% is allochtoon en 3.8% komt van elders. De bedrijfssectoren transport en communicatie, horeca en zakelijke dienstverlening en universiteiten hebben relatief veel niet-Nederlanders met een HRST-beroep en een vaste baan in dienst. Het aandeel van EU-buitenlanders met een HRST beroep en een vaste aanstelling is relatief hoog in de universiteiten. De werkgelegenheidspatronen van de laatste 5 jaar laten overigens zien dat het aandeel van buitenlanders die aangesteld zijn in een vast HRST-beroep stijgt. Dit is met name het geval voor de buitenlanders uit de regio 'overig'.

Tabel 2.6
Aandeel van buitenlandse werknemers met een HRST opleiding in flexibele banen, naar bedrijfssector, 2001-2002 en trend 1998-2002

Bedrijfssector	totaal	trend	typering	EU	trend	typering	allochtonen	trend	typering	Overig	trend	typering
Landbouw en visserij	-	--	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Voeding	-	0,01	constant	-	--	-	-	-	-	-	-	-
Chemie	-	--	-	-0,17	sterk dalend	-	-	-	-	-	-	-
Metaal en elektrotechniek	-	-	-	-	--	-	-	-	-	-	-	-
Overige industrie	-	-	-	-0,20	sterk dalend	-	-	-	-	-	-	-
Energie	-	0,91	sterk dalend	-	--	-	-	-	-	-	-	-
Bouw en ontorend goed	-	-0,28	sterk dalend	-	--	-	-	-	-	-	-	-
Handel en reparatie	-	0,17	sterk stijgend	-	--	-	-	-	-	-	-	-
Transport en communicatie	-	--	-	-	--	-	-	-	-	-	-	-
Bank- en verzekeringswezen	-	0,02	constant	-	-0,15	sterk dalend	-	-	-	-	-	-
Horeca en zakelijke dienstverlening	23,4	0,14	sterk stijgend	-	--	-	4,8	0,42	sterk stijgend	14,5	0,21	sterk stijgend
Researchondernemingen	-	--	-	-	--	-	-	-	-	-	-	-
Particuliere non profit organisaties	-	-	-	-	--	-	-	-	-	-	-	-
Kwartair overig	-	--	-	-	--	-	-	-	-	-	-	-
Overheidsinstellingen	-	-	-	-0,20	sterk dalend	-	-	-0,41	sterk dalend	-	-	-
Universiteiten	-	0,15	sterk stijgend	-	-	-	-	-	-	-	-	-
R&D sectoren	-	0,20	sterk stijgend	-	--	-	-	-	-	-	-	-
Totaal	13,4	--	-	3,1	-0,13	sterk dalend	2,5	--	-	7,8	0,27	sterk stijgend

Bron: Enquête Beroepsbevolking, CBS/ROA

Het aandeel van buitenlanders met een HRST-opleiding in de flexibele werkgelegenheid is ruim 13%. 3.1% daarvan komt uit een EU-land, 2.5% is allochtoon en 7.8% komt uit een ander land. Net zoals bij de HRST beroepen het geval was, is de buitenlandse werkgelegenheid vooral geconcentreerd in de dienstverlening. Zo is bijna 1 op 4 van de flexibel aangestelde werknemers met een HRST opleiding van buitenlandse origine. Het valt op dat het aandeel van flexibel aangestelde buitenlanders met een HRST-opleiding in de dienstverlening de laatste jaren gestegen is.

Tabel 2.7
Aandeel van buitenlandse werknemers met een HRST-opleiding in vaste banen, naar bedrijfssector, 2001-2002 en trend 1998-2002

Bedrijfssector	totaal trend	EU trend	typering	allochtonen trend	Overig trend	typering
Landbouw en visserij	- 0,17	-	sterk dalend	- 0,47	-	-
Voeding	-	-	-	-	-	-
Chemie	- 0,05	-	dalend	-	- 0,23	sterk dalend
Metaal en elektrotechniek	6,2 -0,12	- 0,32	sterk dalend	-	3,7 -0,01	constant
Overige industrie	5,6	-	-	- 0,57	-	-
Energie	-	-	-	-	- 0,33	sterk dalend
Bouw en onroerend goed	-	- 0,34	sterk stijgend	- 0,26	- 0,02	constant
Handel en reparatie	9,3	- 0,37	sterk dalend	- 0,19	4,8 0,11	sterk stijgend
Transport en communicatie	10,3 -0,09	- 0,24	sterk dalend	-	4,8 -0,08	dalend
Bank- en verzekeringswezen	5,4 -0,02	- 0,18	sterk dalend	-	2,7	-
Horeca en zakelijke dienstverlening	8,3 0,03	- 0,09	dalend	2,2 0,02	3,8 0,13	sterk stijgend
Researchondernemingen	-	-	constant	-	- 0,19	sterk dalend
Particuliere non profit organisaties	7,7	- 0,01	constant	- 0,26	- 0,24	sterk stijgend
Kwartair overig	7,9 0,04	1,8	stijgend	2,7	3,4	-
Overheidsinstellingen	7,4 0,05	1,3 -0,07	stijgend	3,4 0,09	2,7 0,09	stijgend
Universiteiten	11,4	-	-	-	5,0 -0,12	sterk dalend
R&D sectoren	10,5	4,3	-	-	4,3 -0,13	sterk dalend
Totaal	7,7 0,01	1,9 -0,11	constant	2,5 0,06	3,4 0,05	stijgend

Bron: Enquête Beroepsbevolking, CBS/ROA

Bijna 8% van de werknemers met een HRST-opleiding en een vaste aanstelling is niet-Nederlander. Deze groep buitenlanders is vooral geconcentreerd in de sectoren transport en communicatie en universiteiten. Van de vast aangestelde allochtonen met een HRST-opleiding werkt een relatief groot deel in overheidsinstellingen. Het aandeel van vast aangestelde EU-buitenlanders met een HRST-opleiding is relatief hoog in de handel en reparatie en in de universiteiten.

2.3 Nederland in vergelijking met vier andere EU-landen

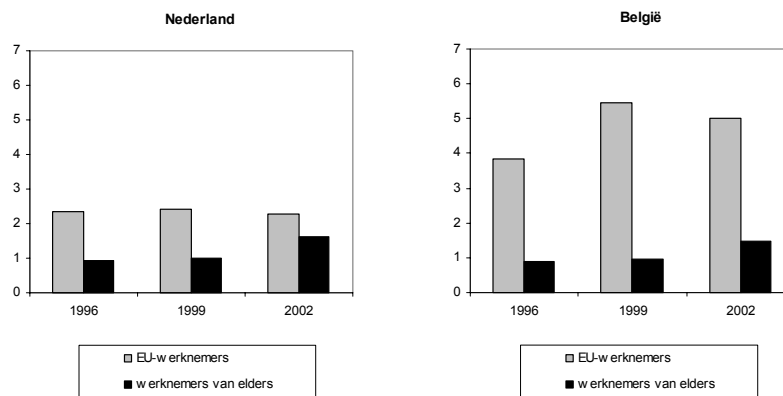
In deze paragraaf wordt Nederland telkens vergeleken met vier andere Europese landen, te weten België, Finland, Zweden en het Verenigd Koninkrijk. Daarbij zal achtereenvolgens ingegaan worden op:

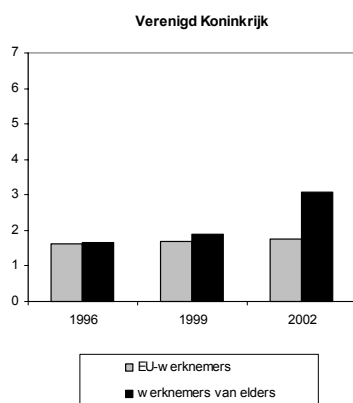
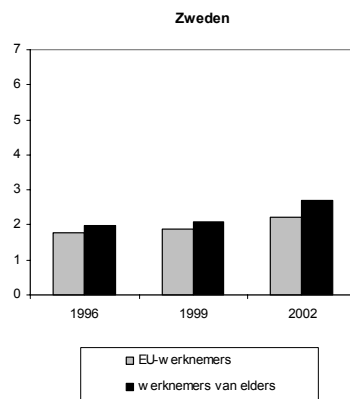
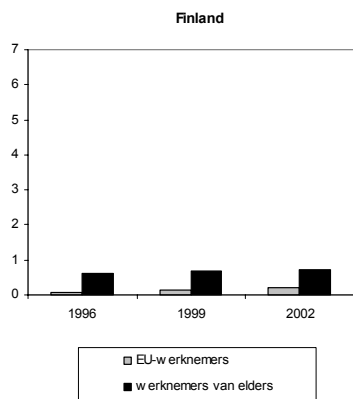
- het aandeel van hoogopgeleide buitenlandse werkenden
- het aandeel van buitenlandse werkenden met een HRST-beroep
- het aandeel van hoogopgeleide buitenlandse werkenden per bedrijfssector
- Het aandeel van buitenlandse werkenden met een HRST-beroep per bedrijfssector

De belangrijkste inzichten zullen door middel van figuren worden gepresenteerd. Ook voor het totale werkgelegenheidsaandeel van buitenlanders, het aandeel van lager opgeleide buitenlandse werkenden en het aandeel van buitenlandse werkenden met een niet-HRST beroep zijn er figuren beschikbaar. Deze zijn beschikbaar in appendix A.

Figuur 2.1

Aandelen van hoogopgeleide buitenlandse werkenden in Nederland en vier andere EU-landen, 2002

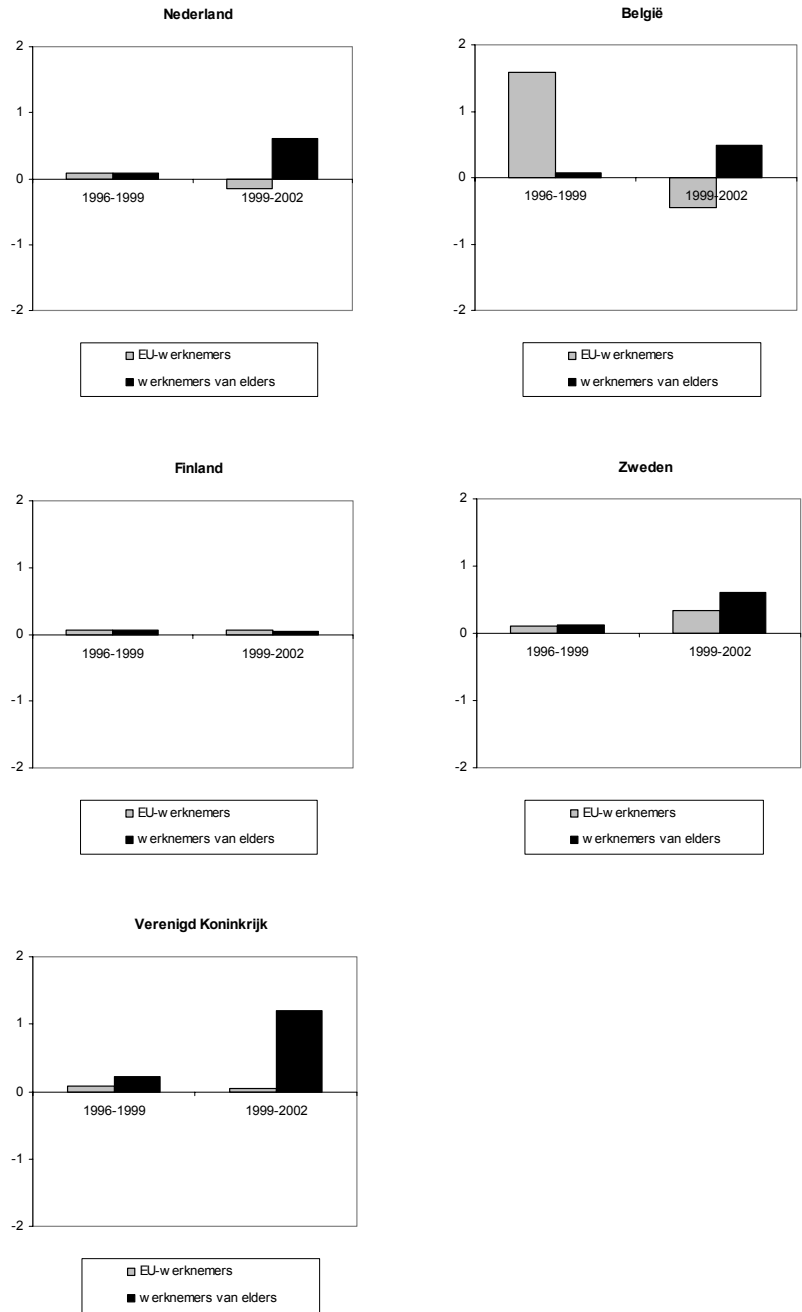

In Nederland is ruim 2% van de hoogopgeleide werkenden afkomstig uit een ander land in de EU. In 2002 kwam ongeveer 1,5% van de hoogopgeleide werkenden van elders. Voor wat betreft EU werkenden is het aandeel alleen in België hoger. Dit komt door de aanwezigheid van de Europese Commissie en het groot aantal Europese Instellingen dat zich in Brussel bevindt. In vergelijking met andere landen is het aandeel van hoogopgeleide werkenden van buiten de EU in Nederland relatief laag. In Engeland en Zweden is in 2002 ruim 2% van de hoogopgeleide werkenden afkomstig van buiten de EU.

Figuur 2.2

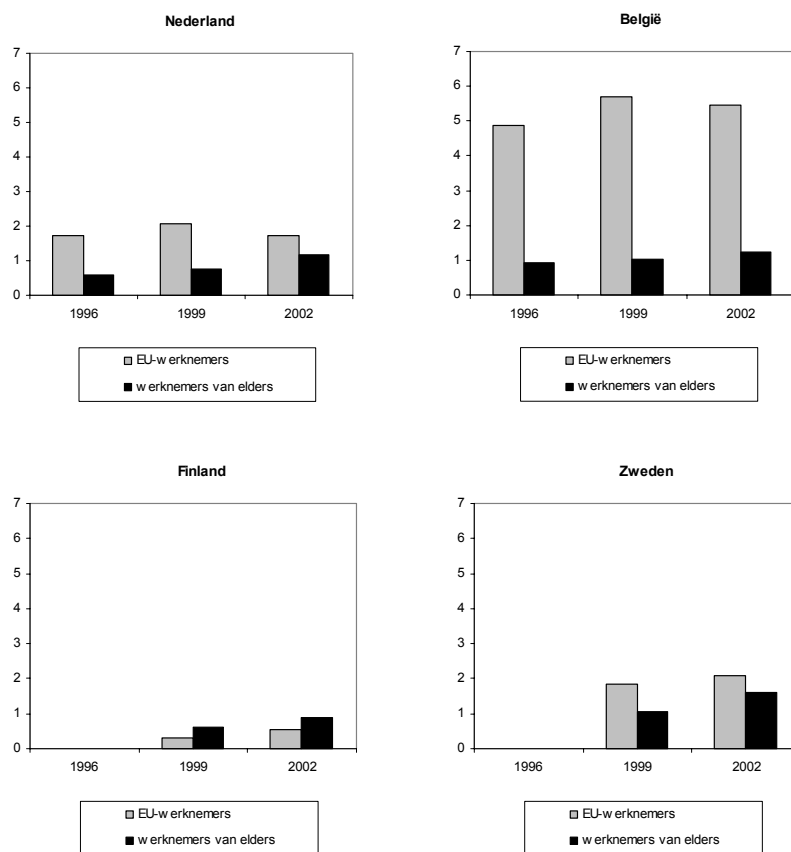
Veranderingen in aandelen van hoogopgeleide buitenlandse werkenden in Nederland en vier andere EU-landen, 1996-1999 en 1999-2002

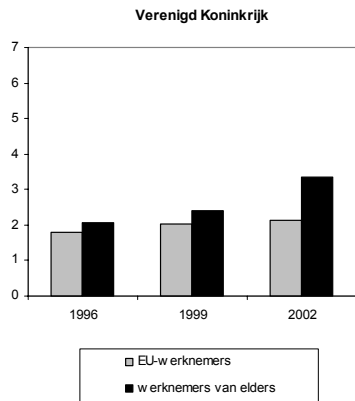

In de periode 1996-1999 is de enige belangrijke ontwikkeling de stijging van het aantal hoogopgeleide werkenden uit de EU in België. In de overige landen is er geen sprake van belangrijke verschuivingen. Tussen 1999 en 2002 nam het aandeel van hoogopgeleide werkenden van buiten de EU in alle onderzochte landen toe. De stijging is echter in het Verenigd Koninkrijk het grootst.

Figuur 2.3

Aandelen van buitenlandse werkenden met een HRST beroep in Nederland en vier andere EU-landen, 2002

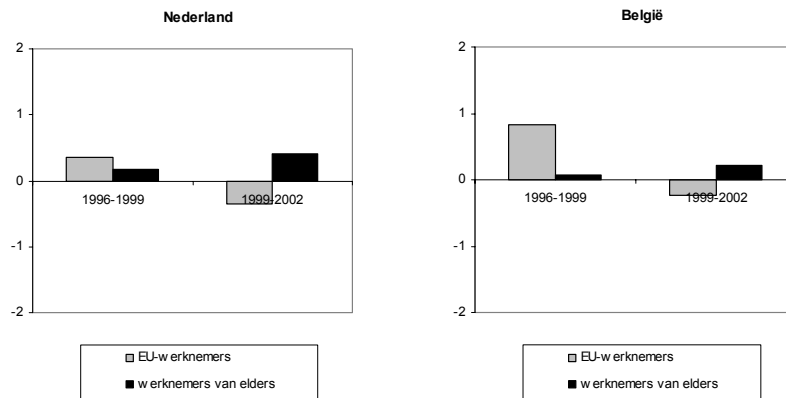

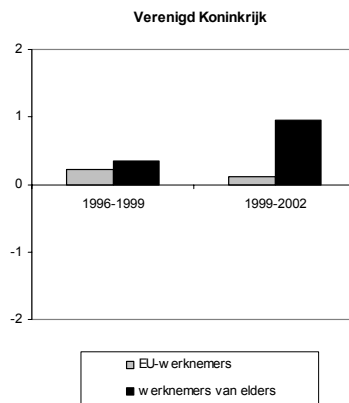
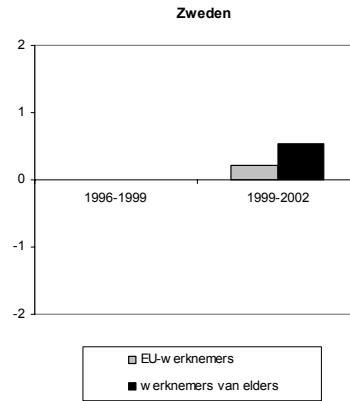
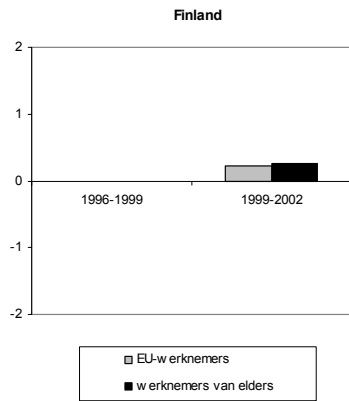

Het aandeel van buitenlandse werkenden met een HRST-beroep uit de EU is het hoogst in België. In het V.K. is het aandeel van buitenlandse werkenden met een HRST-beroep van elders juist relatief hoog. Nederland neemt een middenpositie in als het gaat om deze groep werkenden. Zo was in 2002 in zowel Zweden als het V.K. het aandeel van buitenlanders van elders met een HRST-beroep hoger dan in Nederland.

Figuur 2.4

Veranderingen in aandelen van buitenlandse werkenden met een HRST beroep in Nederland en vier andere EU-landen, 1996-1999, 1999-2002

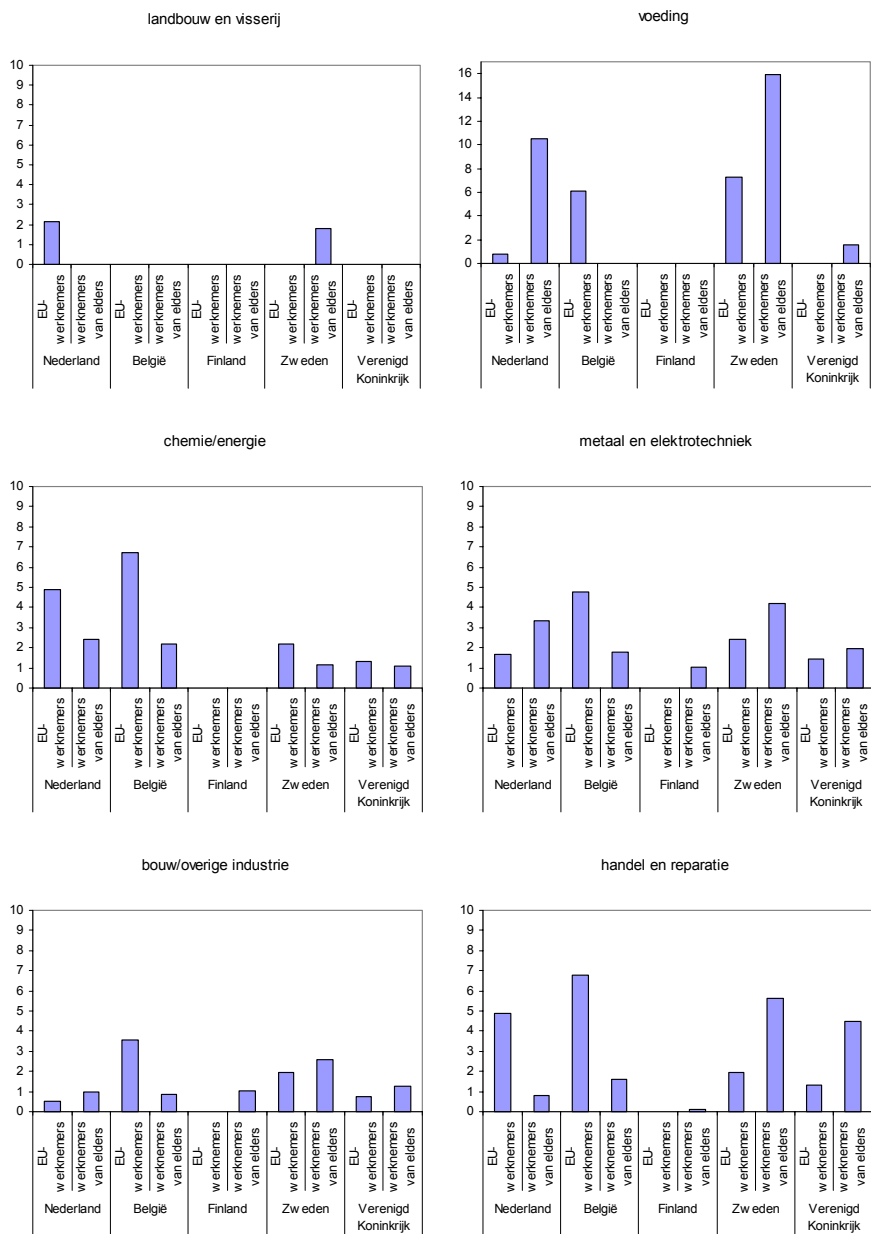

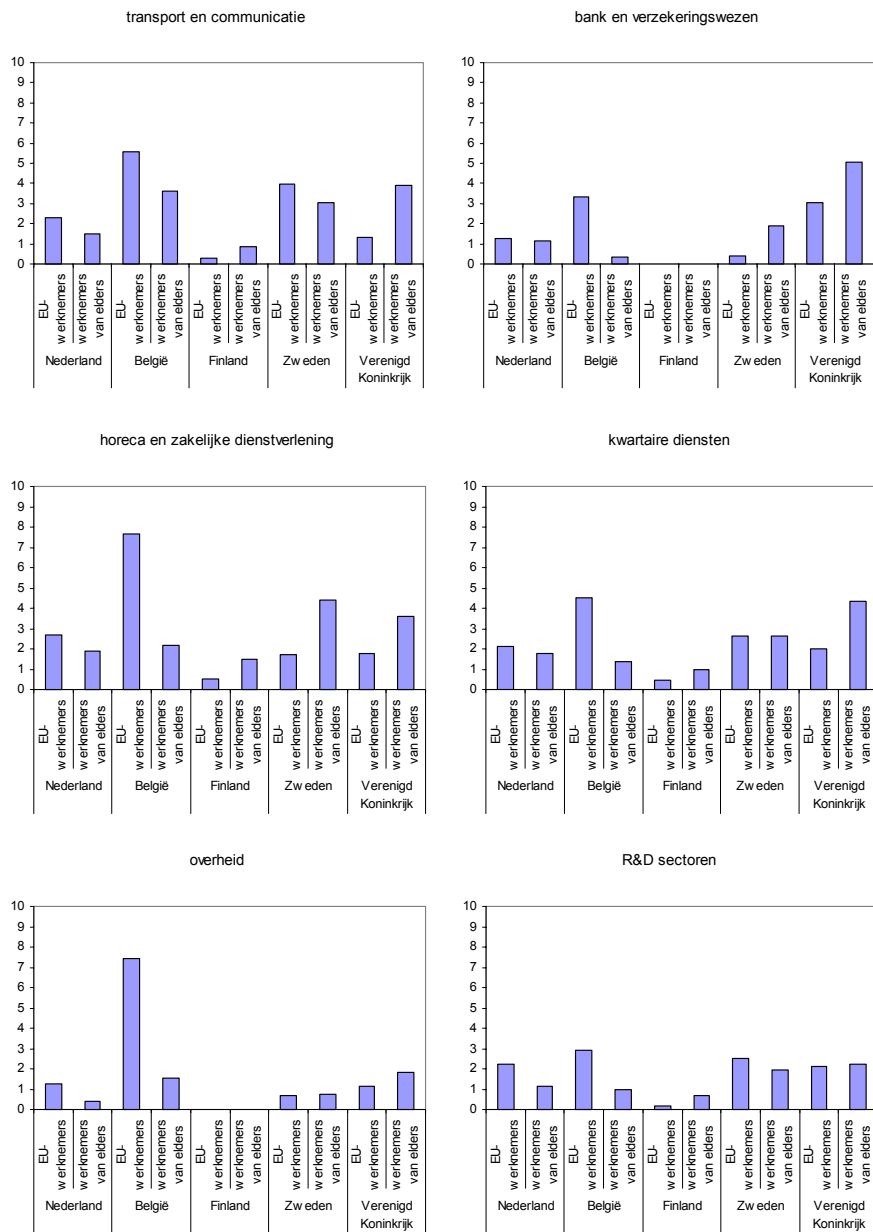
Net als in België daalde het aandeel van buitenlandse werkenden uit de EU met een HRST-beroep in Nederland licht in de periode 1999-2002. In diezelfde periode steeg het aandeel van buitenlandse HRST-werkenden van elders in alle onderzochte landen. Die stijging was het grootst in Zweden en het V.K.

Verschillen per bedrijfssector

Figuur 2.5

Aandelen van buitenlandse hoogopgeleide werkenden in Nederland en vier andere EU-landen naar bedrijfssector, 2002

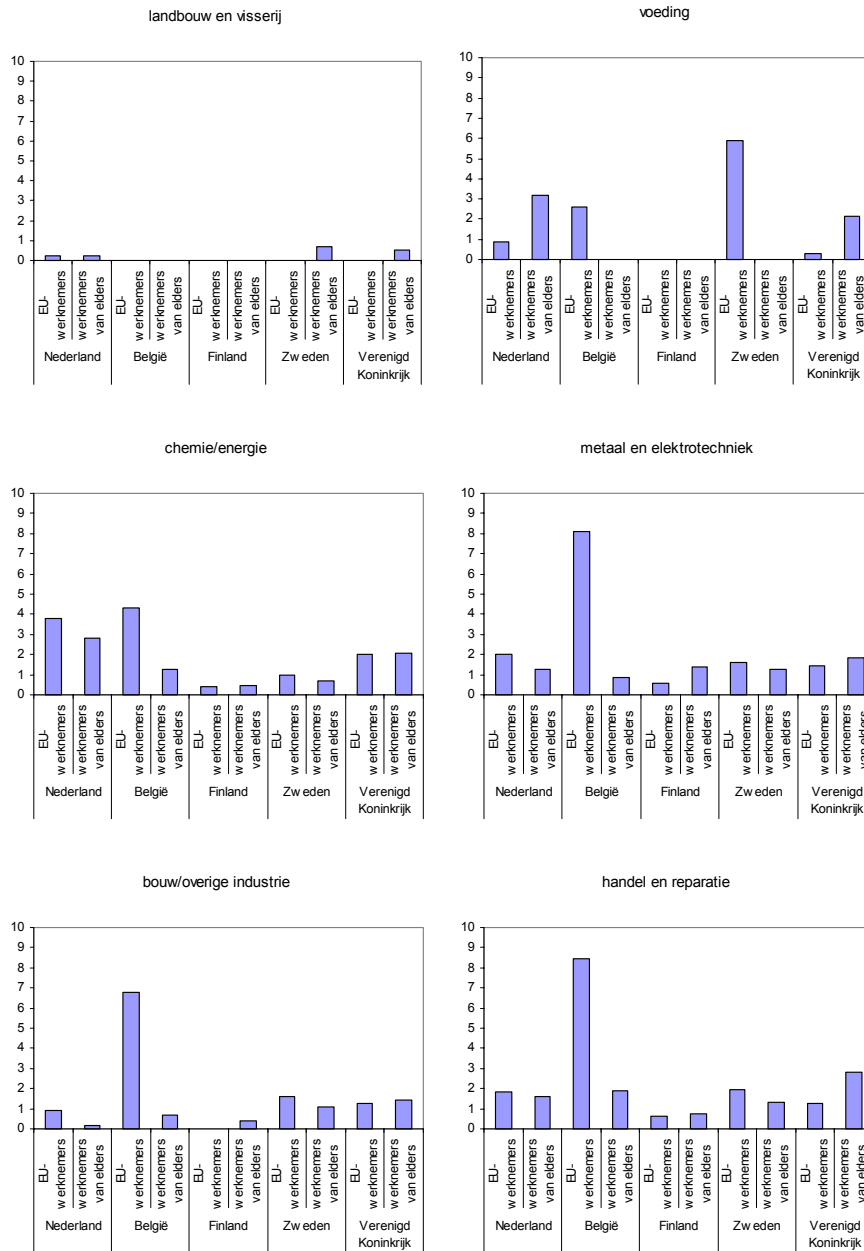

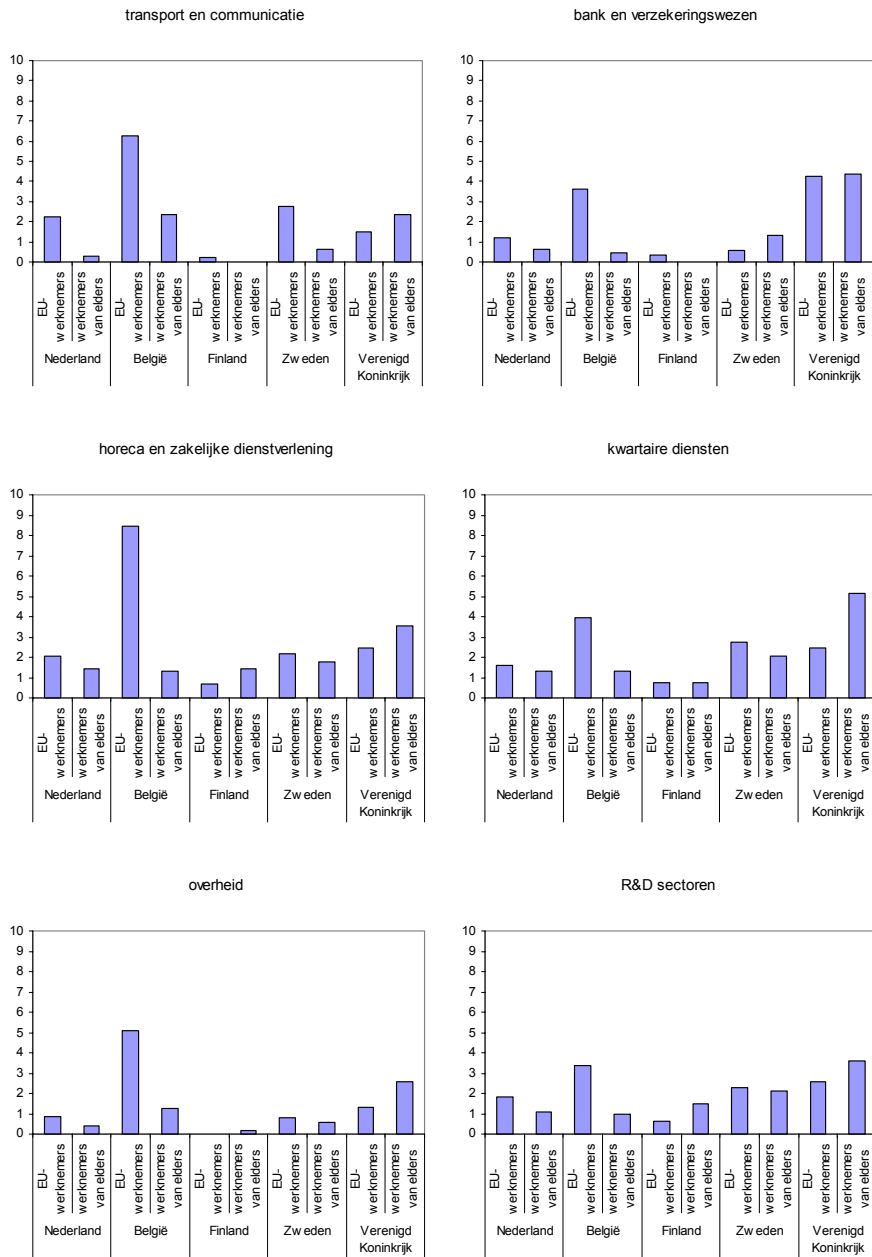

Vergeleken met de andere gepresenteerde landen heeft Nederland alleen in de sectoren landbouw en visserij en chemie een relatief hoog aandeel van hoogopgeleide buitenlanders uit de EU. Met uitzondering van de sector voeding heeft Nederland daarnaast in relatief lage aandelen van hoogopgeleide buitenlanders van buiten de EU in vergelijking met de andere landen. Dit geldt ook voor de R&D sectoren, waar het aandeel van hoogopgeleiden van buiten de EU circa de helft lager is dan in Zweden en het V.K.

Figuur 2.6

Aandelen van buitenlandse werknemers met een HRST beroep in Nederland en vier andere EU-landen naar bedrijfssector, 2002

Vanuit de invalshoek van de HRST-beroepen scoort Nederland voor wat betreft buitenlanders uit de EU in de meeste bedrijfssectoren minder goed dan de andere landen. Het aandeel van buitenlanders van buiten de EU met een HRST-beroep is daarentegen in de sector chemie relatief hoog in Nederland. In de R&D sectoren zijn beide groepen werkenden vergeleken met andere landen wat ondervertegenwoordigd.

2.4 Verleende tewerkstellingsvergunningen

In deze paragraaf wordt de werkgelegenheid van buitenlanders in Nederland benaderd vanuit de bij het Centrum voor Werk en Inkomen (CWI) beschikbare informatie over de verleende tewerkstellingsvergunningen aan buitenlanders. Het betreft hier wel enkel informatie over buitenlanders die uit een land buiten de EU komen. Voor EU-burgers die in Nederland willen werken is er namelijk geen tewerkstellingsvergunning vereist.

Tabel 2.8
Aantal verleende tewerkstellingsvergunningen voor niet-EU werkenden, naar herkomst en HRST², 1999-2002 en trend 1999-2002

	1999 aantal	2000 aantal	2001 aantal	2002 aantal	trend	Typering
Allochtonen - Niet HRST	1450	2045	2002	2070	0,08	stijgend
Allochtonen - HRST	435	647	614	590	-	-
Overig - Niet HRST	11320	15886	18923	24938	0,30	sterk stijgend
Overig - HRST	7611	9100	8614	6960	-0,09	dalend
Totaal	20816	27678	30153	34558	0,18	sterk stijgend

Bron: CWI

Het absolute aantal verleende tewerkstellingsvergunningen is tussen 1999 en 2002 sterk gestegen. Het valt op dat met name het aantal vergunningen voor werkenden zonder een HRST-beroep is gestegen. Het aantal vergunningen voor werkenden met een HRST-beroep is tussen 1999 en 2002 gedaald. Het grootste aantal vergunningen wordt verleend aan niet-HRST-allochtonen.

Tabel 2.9
Aandelen van HRST-kenniswerkers in totaal aantal verleende tewerkstellingsvergunningen, 1999-2002 en trend 1999-2002

	1999 %	2000 %	2001 %	2002 %	trend	typering
Allochtonen	23,1	24,0	23,5	22,2	-0,03	dalend
Overig	40,2	36,4	31,3	21,8	-0,28	sterk dalend

Bron: CWI

In 2002 ging het bij rond één op de vijf verleende tewerkstellingsvergunningen om de aanstelling van een HRST-kenniswerker. Het valt op dat dit aandeel bij de allochtonen licht gedaald is, terwijl er voor buitenlanders uit andere landen sinds 1999 sprake is van een forse daling van bijna 20%.

² De indeling naar HRST en niet-HRST is gemaakt op basis van activiteiten die in de databestanden van het CWI worden onderscheiden.

Tabel 2.10

Nationaliteiten met absoluut gezien het grootste aantal HRST-kenniswerkers, 1999-2002 en trend 1999-2002

	1999 aantal	2000 aantal	2001 aantal	2002 aantal	trend	typering
Amerikaanse	1593	1663	1499	1231	-0,14	sterk dalend
Indische	797	881	840	586	-0,18	sterk dalend
Chinese	496	710	508	557	-	-
Japanse	553	480	515	547	0,03	constant
Indonesische	229	311	399	361	0,15	sterk stijgend
Poolse	309	343	298	350	-	-
Russische	366	477	382	316	-0,14	sterk dalend
Australische	310	329	348	255	-	-
Turkse	158	180	204	248	0,19	sterk stijgend
Zuidafrikaanse	385	465	478	241	-0,28	sterk dalend

Bron: CWI

Absoluut gezien komen de meeste HRST-kenniswerkers uit de Verenigde Staten. In 2002 werden er ruim 1200 tewerkstellingsvergunningen aan Amerikanen verleend. Ook aan buitenlanders uit een aantal Aziatische landen worden absoluut gezien veel tewerkstellingsvergunningen verleend. Aan buitenlanders uit India, China, Japan en Indonesië werden in 2002 ruim 2000 tewerkstellingsvergunningen verleend. Het valt wel op dat voor veel landen die absoluut gezien veel kenniswerkers leveren, het aantal daarvan daalt. Een uitzondering daarop vormt Turkije, waarvoor de laatste jaren een toename van het aantal kenniswerkers gesignaleerd wordt.

Tabel 2.11

Aantallen werkenden met verleende werkvergunningen naar activiteit, 1999-2002 en trend 1999-2002

Activiteit	1999 aantal	2000 aantal	2001 aantal	2002 aantal	trend	typering
<i>HRST beroepen</i>						
Adviseren/voorlichting geven	2026	1977	1801	1495	-0,15	sterk dalend
Beeld/geluid registreren	5	15	32	12	-	-
Vliegtuig besturen	65	22	5	8	-0,85	sterk dalend
Dieren medisch	6	14	12	2	-0,81	sterk dalend
Werk voorbereiden	14	24	28	45	0,43	sterk stijgend
Mensen medisch	114	319	297	378	0,28	sterk stijgend
Informatica	1725	2209	2291	1193	-0,25	sterk dalend
Leidinggeven	926	1020	1081	898	-	-
Les geven	292	348	357	338	-	-
Onderzoeken/analyseren	2377	2851	2715	2576	-	-
Ontwerpen/vormgeven/tekenen	305	431	331	277	-0,14	sterk dalend
Personeelswerk	157	496	244	296	-	-
Schrijven/redigeren/vertalen	34	21	34	32	-	-
<i>Niet-HRST beroepen</i>						
acteren/regisseren	1683	2123	2039	1630	-	-
administreren/archief/secretarieel	196	240	281	455	0,37	sterk stijgend
verzorging, maatschappelijk begeleiden	276	232	343	442	0,28	sterk stijgend
vervaardigen/repareren/boren/dakdekken	505	779	1125	998	0,22	sterk stijgend
bankwerken, frezen, draaien, lassen, slijpen	147	414	374	470	0,26	sterk stijgend
beeldende kunst beoefenen, bloembinden	3	14	7	29	0,61	sterk stijgend
transport, voer/vaartuig besturen	882	1113	1466	1720	0,27	sterk stijgend
werken met beton, metselen	19	62	151	56	-	-

beveiligen/bewaken	4	10	12	14	0,35	sterk stijgend
bosbouw, jagen, hovenierswerk	12	114	88	280	0,75	sterk stijgend
confectiewerk, leerbewerking	4	13	10	15	0,28	sterk stijgend
controleren/testen/inpecteren	70	75	100	69	-	-
dansen/musiceren/zingen	1925	2170	2312	2300	0,06	stijgend
dieren verzorgen	63	232	103	198	-	-
fruittellen, land/tuinbouwwerk	4869	7165	7453	10596	0,28	sterk stijgend
grafisch werk	2	6	5	0	-	-
horeca	410	672	1019	1543	0,52	sterk stijgend
handel	148	203	256	355	0,35	sterk stijgend
overig	811	1113	1498	1519	0,23	sterk stijgend
productiewerk	275	539	1332	2632	0,93	sterk stijgend
schoonmaakwerk	219	394	765	1514	0,80	sterk stijgend
professioneel sport beoefenen	247	248	186	173	-0,18	sterk dalend

Bron: CWI

Bij de meeste verleende werkvergunningen betreft het geen HRST-beroep. Bij de HRST-beroepen is absoluut gezien het vaakst sprake van beroepen waarin onderzoeken en analyseren centraal staat. Daarnaast komen HRST-beroepen in de informatica en de advies- en voorlichting vaak voor, hoewel het absolute aantal werkvergunningen voor deze beroepen de laatste jaren wel sterk gedaald is.

Tabel 2.12
Soorten HRST werk van verleende werkvergunningen, 1999-2002 en trend 1999-2002

Activiteit	1999 %	2000 %	2001 %	2002 %	trend	typering
Adviseren/voorlichting geven	25,2	20,3	19,5	19,8	-0,07	dalend
Beeld/geluid registreren	0,1	0,2	0,3	0,2	-	-
Vliegtuig besturen	0,8	0,2	0,1	0,1	-	-
Dieren medisch	0,1	0,1	0,1	0,0	-0,71	sterk dalend
Werk voorbereiden	0,2	0,2	0,3	0,6	0,52	sterk stijgend
Mensen medisch	1,4	3,3	3,2	5,0	0,38	sterk stijgend
Informatica	21,4	22,7	24,8	15,8	-0,17	sterk dalend
Leidinggeven	11,5	10,5	11,7	11,9	0,04	stijgend
Les geven	3,6	3,6	3,9	4,5	0,11	sterk stijgend
Onderzoeken/analyseren	29,5	29,3	29,4	34,1	0,07	stijgend
Ontwerpen/vormgeven/tekenen	3,8	4,4	3,6	3,7	-0,06	dalend
Personeelswerk	2,0	5,1	2,6	3,9	-	-
Schrijven/redigeren/vertalen	0,4	0,2	0,4	0,4	0,14	sterk stijgend
Totaal	100,0	100,0	100,0	100,0		

Bron: CWI

Bij een derde van de verleende tewerkstellingsvergunningen voor HRST-kenniswerkers gaat het om beroepen waarin onderzoeken en analyseren centraal staat. Dit aandeel is de laatste jaren gestegen. Ook de HRST-beroepen op het gebied van advies en voorlichting en informatica maken een substantieel deel van de verleende vergunningen voor kenniswerkers uit. Voor de informatica valt vooral het sterk dalende aandeel op.

Tabel 2.13
Aandeel van hogere beroepen in verleende werkvergunningen, per bedrijfssector, 1999-2002 en trend

Bedrijfssector	1999 %	2000 %	2001 %	2002 %	trend	typering
Landbouw en visserij	1,3	0,5	0,5	0,5	-0,24	sterk dalend
Voeding	47,4	36,2	55,2	21,5	-	-
Chemie	76,8	76,5	40,5	68,7	-	-
Metaal en elektrotechniek	59,8	57,5	56,9	61,2	-	-
Overige industrie	54,0	42,0	40,1	26,7	-0,29	sterk dalend
Energie	91,1	92,9	95,3	87,7	-	-
Bouw en onroerend goed	11,9	13,2	14,2	27,2	0,39	sterk stijgend
Handel en reparatie	62,3	65,6	54,1	48,6	-0,14	sterk dalend
Transport en communicatie	39,3	36,4	23,1	16,8	-0,41	sterk dalend
Bank- en verzekeringswezen	89,2	85,8	87,7	84,3	-0,02	constant
Horeca en zakelijke dienstverlening	55,9	47,8	38,5	24,0	-0,38	sterk dalend
Kwartaire diensten	28,0	27,2	19,0	32,0	-	-
Overheid	87,1	81,2	74,3	58,0	-0,19	sterk dalend
Onderwijs	87,5	81,3	74,4	58,0	-0,19	sterk dalend
Researchinstellingen	92,0	82,1	89,2	89,4	0,01	constant

Bron: CWI

Het aandeel van tewerkstellingsvergunningen voor beroepen op hoger niveau in het totaal aantal verleende vergunningen is in de meeste bedrijfssectoren substantieel. Een uitzondering hierop vormt de sector landbouw en visserij, wat verklaard kan worden door het grote aantal vergunningen voor lagere en middelbare beroepen in deze sector. De researchinstellingen hebben het hoogste aandeel van tewerkstellingsvergunningen voor beroepen op hoger niveau. De sectoren bouw en onroerend goed en metaal en elektrotechniek vallen op doordat het aandeel van beroepen op hoger niveau stijgt, terwijl in de andere sectoren sprake is van een sterk dalend aandeel van hogere beroepen in het totaal aantal verleende werkvergunningen.

2.5 Conclusies

- Bijna 89% van de totale werkende beroepsbevolking is Nederlander, terwijl van de werkenden met een hoger beroep circa 92% Nederlander is.
- Het aandeel van allochtonen in de totale werkzame beroepsbevolking is 4,8%, terwijl het aandeel van deze groep in de hogere en wetenschappelijke beroepen duidelijk lager is. Allochtonen zijn dus voor een aanzienlijk gedeelte werkzaam zijn in de *niet-HRST* beroepen.
- De verdeling van de werkzame beroepsbevolking naar opleidingsniveau weerspiegelt de verdeling naar beroep. Ook hier geldt dat de allochtonen ondervertegenwoordigd zijn in de HRST opleidingen.
- Van alle mensen met een vaste baan is bijna 90% Nederlander. Bij de flexibele banen zijn de allochtonen en de overige buitenlanders relatief sterk vertegenwoordigd.
- De EU-buitenlanders zijn in de vaste en de flexibele banen ongeveer evenredig vertegenwoordigd. Voor wat betreft de trend van de laatste 5 jaar valt op dat het aandeel van allochtonen en overige buitenlanders stijgt in zowel flexibel als vast werk.

- In de HRST-beroepen waarin sprake is van een flexibel contract is bijna 15% niet-Nederlander; Van de werkenden met een vast HRST-beroep is 9% buitenlander. Buitenlandse werkenden met een HRST-beroep worden dus vaker flexibel aangesteld.
- In vergelijking met andere landen is het aandeel van hoogopgeleide werkenden van buiten de EU in Nederland relatief laag.
- Nederland neemt een middenpositie in als het gaat om buitenlandse werkenden van buiten de EU met een HRST-beroep. In 2002 was in zowel Zweden als het V.K. het werkgelegenheidsaandeel van deze groep hoger dan in Nederland.
- Nederland heeft alleen in de sectoren landbouw en visserij en chemie een relatief hoog aandeel van hoogopgeleide buitenlanders uit de EU. Daarnaast kent Nederland in vrijwel alle sectoren een relatief laag aandeel van hoogopgeleide buitenlanders van buiten de EU. Dit geldt ook voor de R&D sectoren, waar het aandeel van hoogopgeleiden van buiten de EU circa de helft lager is dan in Zweden en het V.K.
- Het absolute aantal verleende tewerkstellingsvergunningen is tussen 1999 en 2002 sterk gestegen. Het valt echter op dat met name het aantal vergunningen voor werkenden *zonder een HRST-beroep* is gestegen. Het aantal vergunningen voor werkenden met een HRST-beroep is tussen 1999 en 2002 zelfs gedaald. In 2002 ging het maar bij 1 op de 5 verleende tewerkstellingsvergunningen om de aanstelling van een HRST-kenniswerker.
- Bij de verleende tewerkstellingsvergunningen voor HRST-beroepen is absoluut gezien het vaakst sprake van beroepen waarin onderzoeken en analyseren centraal staat. Daarnaast komen HRST-beroepen in de informatica en de advies- en voorlichting relatief vaak voor.
- Bij de tewerkstellingsvergunningen voor niet-HRST kenniswerkers gaat het vooral om agrarische beroepen en productiewerk.
- Nederlandse R&D bedrijven hebben een voorkeur voor rekruteren in het binnenland.

3 Nederlandse kenniswerkers in dienst van buitenlandse bedrijven en kennisinstellingen

3.1 Inleiding

In dit hoofdstuk wordt er gekeken naar Nederlandse kenniswerkers in dienst van buitenlandse bedrijven. Een analyse analoog aan hoofdstuk 2, waarin de totale werkende beroepsbevolking centraal staat, is in het kader van dit onderzoek niet mogelijk. Deze aanpak zou immers vergen dat er voor ieder land afzonderlijk waarin Nederlanders werkzaam zijn data verzameld zou worden. Om deze reden is er voor gekozen om de aandacht te richten op in het buitenland werkzame schoolverlaters van het Nederlandse hoger onderwijs. Aan het einde van dit hoofdstuk wordt het belang van verschillende recruiteringsbronnen in verschillende landen geanalyseerd met behulp van het IES Survey of R&D Establishments. Deze survey onder R&D-bedrijven in Europa geeft informatie over de wervingsvoorkeuren door gebruik te maken van subjectieve inschattingen op een schaal van 1 tot 5. De gepresenteerde tabellen geven dus een ruwe indicatie van de wervingsvoorkeuren van R&D bedrijven.

3.2 Nederlandse afgestudeerden werkzaam in het buitenland

Tabel 3.1
Werkende schoolverlaters van het hoger onderwijs naar regio, 1998-2002 en trend 1998-2002

Regio	1998 %	1999 %	2000 %	2001 %	2002 %	trend	typering
Nederland	97,0	97,7	97,6	97,6	98,0	0,00	constant
Europa	2,4	1,8	1,9	1,9	1,7	-0,06	dalend
Azië/Midden Oosten/Oceanië	0,1	0,2	0,3	0,2	0,0	-	-
Noord/Midden/Zuid Amerika	0,4	0,2	0,2	0,2	0,2	-0,14	sterk dalend
Africa	0,1	0,0	0,0	0,0	0,0	-	-

Bron: SIS ROA 1998-2002

Schoolverlaters van het Nederlandse hoger onderwijs (HBO en WO) werken voor het grootste gedeelte bij Nederlandse bedrijven. Slechts 2% werkt bij een bedrijf in het buitenland. Van die kleine groep werkt het grootste deel voor bedrijven in EU-landen.

Tabel 3.2
In het buitenland werkzame schoolverlaters van het hoger onderwijs naar
opleidingsrichting, 1998-2002 en trend 1998-2002

Opleidingsrichting	1998 %	1999 %	2000 %	2001 %	2002 %	trend	typering
Landbouw	4,8	3,7	1,5	2,8	3,4	-	-
Onderwijs	0,7	0,5	0,3	0,3	0,2	-0,30	sterk dalend
Techniek	3,9	3,3	3,4	3,0	3,3	-0,04	dalend
Economie	3,0	2,3	2,6	2,9	2,2	-	-
Gezondheidszorg	4,9	3,7	2,8	2,5	2,5	-0,17	sterk dalend
Gedrag en maatschappij	1,2	0,9	1,2	1,4	1,2	-	-
Kunst, taal en cultuur	5,2	4,7	5,6	4,2	4,1	-0,06	dalend
Recht en openbare orde	2,1	1,7	2,7	1,6	0,9	-0,18	sterk dalend
Natuurwetenschappen	4,2	1,9	4,3	4,3	3,7	-	-
Totaal	3,0	2,3	2,4	2,4	2,0	-0,08	dalend

Bron: SIS ROA 1998-2002

Van de schoolverlaters die in het buitenland werkzaam zijn hebben er relatief veel een hogere opleiding in de richting landbouw, techniek, kunst, taal en cultuur of natuurwetenschappen gevolgd. Overigens geldt voor alle opleidingsrichtingen dat het percentage in het buitenland werkzame schoolverlaters daalt.

Tabel 3.3
Percentage in het buitenland werkzame schoolverlaters van het hoger onderwijs met een
flexibele arbeidsrelatie naar opleidingsrichting, 1998-2002 en trend 1998-2002

Opleidingsrichting	1998 %	1999 %	2000 %	2001 %	2002 %	trend	typering
Landbouw	12,3	6,6	0,0	4,0	8,9	-	-
Onderwijs	21,1	36,4	0,0	-	-	-	-
Techniek	5,9	10,2	6,8	3,1	7,8	-	-
Economie	4,0	8,4	6,4	10,2	14,0	0,27	sterk stijgend
Gezondheidszorg	8,4	0,9	5,0	3,7	3,7	-	-
Gedrag en maatschappij	10,7	14,5	16,0	22,3	18,2	0,15	sterk stijgend
Kunst, taal en cultuur	21,5	21,9	24,8	8,9	25,0	-	-
Recht en openbare orde	17,1	-	9,1	5,7	-	-	-
Natuurwetenschappen	20,0	10,0	12,3	8,0	21,6	-	-
Totaal	9,3	9,6	9,3	8,7	11,6	-	-

Bron: SIS ROA 1998-2002

Van de in het buitenland werkzame schoolverlaters van het Nederlandse hoger onderwijs heeft ruim 10% een flexibele baan. Alleen schoolverlaters die een zorgopleiding gevolgd hebben relatief gezien veel minder vaak een flexibele baan. De opleidingen kunst, taal en cultuur en natuurwetenschappen vallen op vanwege het grote aandeel flexibele banen in het buitenland. Meer dan 1 op 5 schoolverlaters van deze opleidingen die in het buitenland werkzaam zijn heeft een flexibele arbeidsrelatie met het bedrijf. De opleidingsrichtingen economie en gedrag en maatschappij vertonen een sterke stijging van het aantal flexibele banen in het buitenland.

Tabel 3.4

Percentage werkzame schoolverlaters van het hoger onderwijs met een flexibele arbeidsrelatie naar regio, 1998-2002 en trend 1998-2002

Opleidingsrichting	1998 %	1999 %	2000 %	2001 %	2002 %	trend	typering
Nederland	14,1	11,6	10,6	9,3	10,2	-0,09	dalend
Europa	10,0	8,8	0,4	8,3	11,6	-	-
Azië/Midden Oosten/Oceanië	13,3	15,0	12,6	13,6	18,2	0,05	stijgend
Noord/Midden/Zuid Amerika	3,8	14,4	2,4	10,7	11,2	-	-
Afrika	10,2	-	14,3	-	-	-	-
Totaal	13,9	11,6	10,6	9,3	10,2	-0,08	dalend

Bron: SIS ROA 1998-2002

In het algemeen daalt het aandeel van schoolverlaters met een flexibele arbeidsrelatie. Zo is dit aandeel tussen 1998 en 2002 met bijna 4% gedaald. Nederlandse schoolverlaters van het hoger onderwijs hebben in Nederland ongeveer even vaak een flexibele baan dan in andere landen. Alleen diegenen die werkzaam zijn Azië, het Midden Oosten en Oceanië hebben relatief gezien vaker een flexibele arbeidsrelatie met het bedrijf waar ze werkzaam zijn. Dit aandeel is overigens de laatste jaren gestegen.

Tabel 3.5
Percentage werkende schoolverlaters van het hoger onderwijs met een onderzoeksberoep naar regio, 1998-2002 en trend 1998-2002

Regio	1998 %	1999 %	2000 %	2001 %	2002 %	trend	typering
Nederland	18,4	18,9	19,5	19,4	20,1	0,02	constant
Europa	25,9	16,2	28	25,2	30,4	-	-
Azië/Midden Oosten/Oceanië	25	54,4	40	22	-	-	-
Noord/Midden/Zuid Amerika	36,7	22,6	46,6	44,9	43,7	0,10	sterk stijgend
Africa	22,8	-	-	-	-	-	-
Totaal	18,6	18,9	19,8	19,6	20,3	0,02	constant

Bron: SIS ROA 1998-2002

In Nederland is het aandeel van hoger opgeleide schoolverlaters met een onderzoeksberoep de laatste jaren ongeveer 20% geweest voor schoolverlaters die in Nederland werkzaam zijn. Nederlandse schoolverlaters in het buitenland hebben relatief gezien veel vaker een onderzoeksberoep: van de in Europa werkzame Nederlandse schoolverlaters heeft ruim 30% een onderzoeksberoep; in de regio Noord/Midden/Zuid Amerika is bijna de helft van de Nederlandse schoolverlaters werkzaam in een onderzoeksberoep.

Tabel 3.6

In het buitenland werkzame schoolverlaters van het hoger onderwijs met een onderzoeksberoep naar opleidingsrichting, 1998-2002 en trend 1998-2002

Opleidingsrichting	1998 %	1999 %	2000 %	2001 %	2002 %	trend	typering
Landbouw	10,3	34,3	-	19,3	43,1	-	-
Onderwijs	-	-	-	-	-	-	-
Techniek	36,4	23,9	45,6	36,1	39,4	-	-
Economie	13,5	11	16,9	15,9	18,3	0,10	stijgend
Gezondheidszorg	18,6	10,4	23,6	20,7	20,3	-	-
Gedrag en maatschappij	28,6	16,1	27,4	25,9	28,9	-	-
Kunst, taal en cultuur	27,4	14,2	18,8	15,7	23,2	-	-
Recht en openbare orde	60	83,3	84,4	94,9	-	-	-
Natuurwetenschappen	78,7	-	79,6	80	92,9	-	-
Totaal	27,1	19,6	31,7	27	31,6	0,06	stijgend

Bron: SIS ROA 1998-2002

Het aandeel van de in het buitenland werkzame Nederlandse schoolverlaters met een onderzoeksberoep is ruim 30% en is de laatste jaren gestegen. Vooral diegenen met een opleiding natuurwetenschappen die in het buitenland werkzaam zijn, oefenen vrijwel altijd een onderzoeksberoep uit. In het buitenland werkzame schoolverlaters met een opleiding economie hebben relatief gezien veel minder vaak een onderzoeksberoep, hoewel het aandeel daarvan de laatste jaren wel is gestegen.

3.3 Nederland in vergelijking met andere Europese landen

Tabel 3.7

In het buitenland werkzame schoolverlaters van het hoger onderwijs naar opleidingsrichting en land, 1997

Opleidingsrichting	Italië %	Spanje %	Frankrijk %	Oostenrijk %	Nederland %	V.K. %	Finland %	Noorwegen %
Landbouw	9,5	1,4	-	8,3	2,1	-	2,6	-
Onderwijs	-	-	-	4,9	0,6	4,8	0,3	-
Techniek	1,2	0,7	7,3	5,9	1,8	11,1	4,9	0,6
Economie	2,3	2,4	7,5	6,4	1,8	5,7	9,8	0,8
Gezondheidszorg	1,0	4,0	7,6	4,4	6,5	5,6	2,4	0,1
Gedrag en maatschappij	0,9	0,8	2,5	11,9	1,3	7,9	4,5	0,5
Kunst, taal en cultuur	-	1,2	-	2,9	2,0	4,6	1,1	-
Recht en openbare orde	1,2	-	4,4	0,8	1,5	11,1	3,2	0,6
Natuurwetenschappen	1,0	7,4	6,9	4,6	-	5,4	3,1	-
Totaal	1,4	1,4	5,1	5,7	2,0	7,3	4,3	0,4

Bron: Cheers survey 1999

Vergeleken met andere Europese landen werken er relatief weinig Nederlandse schoolverlaters in buitenlandse bedrijven. Schoolverlaters van het hoger onderwijs in Oostenrijk, het Verenigd Koninkrijk, Frankrijk en Finland werken relatief gezien veel vaker voor buitenlandse bedrijven. Italië, Spanje en Noorwegen vallen op vanwege het relatief lage aandeel van schoolverlaters uit het hoger onderwijs dat voor

buitenlandse bedrijven werkt. Wat betreft de opleidingsrichtingen van in het buitenland werkzame schoolverlaters kan het volgende gezegd worden. Italiaanse en Oostenrijkse schoolverlaters die werkzaam in het buitenland zijn hebben relatief vaak een opleiding landbouw gevolgd. Voor het V.K. valt met name het hoge aandeel van schoolverlaters met een opleiding techniek of recht en openbare orde op. Oostenrijkse schoolverlaters die werkzaam zijn voor buitenlandse bedrijven hebben relatief vaak een opleiding gedrag en maatschappij gevolgd. Finse economen werken relatief vaak voor een buitenlands bedrijf.

Tabel 3.8
Percentage werkzame schoolverlaters van het hoger onderwijs met een flexibele arbeidsrelatie naar land van herkomst en werk in binnen- en buitenland, 1997

Opleidingsrichting	Binnenland %	Buitenland %
Italië	18,9	17,4
Spanje	41,6	31,3
Frankrijk	12,0	16,5
Oostenrijk	27,7	38,1
Nederland	20,2	25,6
V.K.	14,3	19,2
Finland	30,5	17,0
Noorwegen	29,0	13,1

Bron: Cheers survey 1999

Het aandeel van flexibele banen van Nederlandse schoolverlaters die in het buitenland werken is hoger dan het aandeel van flexibele banen van Nederlandse schoolverlaters die in Nederland werken. Ook in enkele andere landen, Frankrijk, Oostenrijk en het V.K. is het aandeel van flexibele banen in de werkgelegenheid bij in het buitenland werkzame schoolverlaters hoger dan dat van in het binnenland werkzame schoolverlaters. Voor enkele andere landen is het patroon echter omgekeerd. In Italië, Spanje, Finland en Noorwegen is juist het aandeel van flexibele banen in de binnenlandse werkgelegenheid hoger in vergelijking met het aandeel van flexwerkers die in het buitenland werkzaam zijn.

Tabel 3.9
Werkzame schoolverlaters van het hoger onderwijs met een HRST-beroep naar land, 1997

land	Binnenland %	Buitenland %
Italië	90,8	92
Spanje	69,6	85,7
Frankrijk	90,8	96,5
Oostenrijk	97,6	97,8
Nederland	86,1	95
V.K.	87,9	87,9
Finland	97,4	96,7
Noorwegen	99,3	88,9

Bron: Cheers survey 1999

In het buitenland werkzame schoolverlaters van het Nederlandse hoger onderwijs hebben vaker een HRST-beroep dan schoolverlaters die in Nederland werkzaam zijn. Ook in de meeste andere Europese landen is dit het geval. In Finland en Noorwegen is echter sprake van de omgekeerde situatie. Schoolverlaters van het

hoger onderwijs van deze landen werken juist in het binnenland vaker in een HRST-beroep dan in het buitenland.

3.4 Werkgeversvoorkeuren voor buitenlands personeel

Tabel 3.10
Voorkeur voor recruterende in binnenland en buitenland bij R&D bedrijven, score 1-5, 1998

Land	recruterende binnenland score	recruterende buitenland score
Oostenrijk	1,6	1,2
België	1,4	0,7
Duitsland	1,6	0,8
Denemarken	1,7	1,6
Spanje	2	1,3
Finland	2,2	1,2
Frankrijk	1,4	0,3
Griekenland	1,7	1,5
Ierland	1,9	0,6
Italië	1,6	1,2
Nederland	1,7	1,2
Portugal	1,5	1
Zweden	2	1,2
V.K.	2	1,1

Bron: IES survey of R&D Establishments, 1998

Buitenlandse bedrijven in Denemarken en Griekenland hebben relatief een weinig uitgesproken voorkeur voor binnenlandse kandidaten bij de recrutering van nieuwe medewerkers. Landen met een uitgesproken voorkeur voor recruterende in het binnenland zijn Duitsland, Finland, en het Verenigd Koninkrijk.

Tabel 3.11
Belang van verschillende recruiteringsbronnen van R&D personeel uit het buitenland, Nederland ten opzichte van Europese benchmark landen, schaal 1-5, 1998

Land	Gepromoveerden			Niet-gepromoveerden			Andere R&D organisaties		
	eigen land	EU landen	Niet-EU landen	eigen land	EU landen	niet-EU landen	eigen land	EU landen	niet-EU landen
Oostenrijk	2,3	2,3	0,9	2,3	1,7	0,9	1,4	1,1	0,3
België	2,8	1,3	0,6	2,4	1,1	0,6	1,2	0,4	0,3
Duitsland	1,5	0,9	0,5	2,8	1,2	0,6	1,5	0,8	0,6
Denemarken	2,8	2,2	1,8	2	1,3	0,8	2,3	2,1	1,5
Spanje	3	2	1,3	2,7	1,7	0,7	2,2	1,3	0,9
Finland	2,6	1,4	1,1	3,1	1,3	1	2,8	1,4	1,1
Frankrijk	2,9	0,8	0,3	1,8	0,3	-	0,8	0,3	0,2
Griekenland	2,4	2,7	2,1	2,3	0,9	0,4	1,9	1,9	1,1
Ierland	1,8	0,8	0,2	2,8	0,7	0,2	3	1,7	0,3
Italië	3,1	1,8	1,5	1,6	0,8	0,5	1,5	1,3	0,8
Nederland	2,7	1,7	1,1	2,9	1,7	0,9	1,6	1,1	0,7
Portugal	1,8	1,5	0,5	2,3	1,2	0,5	1,8	1,8	0,7
Zweden	2,1	1,2	0,5	2,8	1,3	0,8	2	1,5	0,9
V.K.	2,9	1,4	0,9	2,6	1,4	0,8	2,2	1,1	0,9

Bron: IES survey of R&D Establishments, 1998

In de meeste Europese landen hebben bedrijven een voorkeur om binnenlands te rekruteren. Alleen Griekse R&D bedrijven geven bij de werving van gepromoveerde medewerkers de voorkeur aan kandidaten uit EU-landen. Portugese bedrijven hebben bij het rekruteren van medewerkers uit andere R&D bedrijven een gelijke voorkeur voor binnenlandse kandidaten en kandidaten uit EU-landen.

3.5 Conclusies

- Rond 2% van de Nederlandse schoolverlaters werkt bij een bedrijf in het buitenland.
- Van de Nederlandse schoolverlaters die in het buitenland werkzaam zijn hebben er relatief veel een hogere opleiding in de richting landbouw, techniek, kunst, taal en cultuur of natuurwetenschappen gevolgd.
- Vergeleken met andere Europese landen werken er *relatief weinig* Nederlandse schoolverlaters in buitenlandse bedrijven.
- Van de in het buitenland werkzame schoolverlaters van het Nederlandse hoger onderwijs heeft ruim 10% een flexibele baan
- Nederlandse schoolverlaters die in het buitenland hebben relatief gezien vaker een onderzoeksberoep dan schoolverlaters die in Nederland werken: van de in Europa werkzame Nederlandse schoolverlaters heeft ruim 30% een onderzoeksberoep; in de regio Noord/Midden/Zuid Amerika is bijna de helft van de Nederlandse schoolverlaters werkzaam in een onderzoeksberoep
- In het buitenland werkzame schoolverlaters van het Nederlandse hoger onderwijs hebben vaker een HRST-beroep dan schoolverlaters die in Nederland werkzaam zijn. Ook in de meeste andere Europese landen is er hebben schoolverlaters werkzaam in het buitenland vaker een HRST-beroep dan diegenen die in hun eigen land werkzaam zijn.

- In Nederland hebben R&D bedrijven, net zoals dat in andere Europese landen het geval is, een voorkeur om binnenlands te rekruteren.

4 Nederlandse studenten in het buitenland

4.1 Inleiding

Dit hoofdstuk geeft een overzicht van de kennistransfers die plaatsvinden doordat Nederlandse studenten in het buitenland studeren of werken. Eerst wordt er gekeken naar buitenlandervaring op basis van schoolverlatergegevens. Daarna volgt er, op basis van de BISON monitor van internationale mobiliteit in het onderwijs een overzicht van het aantal studenten dat deelneemt aan uitwisselingsprogramma's.

4.2 Deelname aan hoger onderwijs in het buitenland

Tabel 4.1

Nederlandse studenten van het hoger onderwijs dat in het buitenland heeft gestudeerd of gewerkt, naar opleidingsrichting, 1998-2002 en trend 1998-2002

Opleidingsrichting	1998 %	1999 %	2000 %	2001 %	2002 %	trend	typering
Landbouw	53,3	56,0	60,2	59,6	59,7	0,03	constant
Onderwijs	*	*	20,3	17,9	16,6	-	-
Techniek	25,9	26,2	27,9	27,3	26,0	-	-
Economie	32,1	32,1	33,7	33,0	30,0	-	-
Gezondheidszorg	22,4	26,5	29,3	26,4	25,9	-	-
Gedrag en maatschappij	12,9	16,0	18,6	17,7	16,1	0,05	stijgend
Kunst, taal en cultuur	37,7	40,3	41,0	40,5	41,5	0,02	constant
Recht en openbare orde	26,0	22,1	24,1	25,9	29,9	0,04	stijgend
Natuurwetenschappen	49,6	39,4	42,4	45,8	43,9	-	-
Totaal	27,5	28,3	29,2	28,5	26,1	-	-

Bron: SIS ROA 1998-2002

* Niet beschikbaar

Meer dan 1 op 4 schoolverlaters uit het Nederlands hoger onderwijs heeft tijdelijk in het buitenland gewerkt of gestudeerd. Vooral schoolverlaters met een opleiding landbouw of natuurwetenschappen hebben relatief vaak tijdelijk in het buitenland gezeten. Voor schoolverlaters met een opleiding onderwijs of gedrag en maatschappij geldt juist dat een kleiner gedeelte een buitenlandervaring heeft gehad.

Tabel 4.2

Studenten van het hoger onderwijs dat in het buitenland heeft gestudeerd of gewerkt, naar opleidingsrichting en land, 1997

Opleidingsrichting	Italië %	Spanje %	Frankrijk %	Oostenrijk %	Nederland %	V.K. %	Finland %	Zweden %	Noorwegen %
Landbouw	22,5	25,0	-	29,7	67,2	-	27,9	36,8	25,0
Onderwijs	3,6	8,2	-	24,7	23,4	14,5	9,0	18,0	7,6
Techniek	15,9	14,1	16,6	24,5	28,5	16,9	31,8	36,7	13,7
Economie	21,6	12,1	36,3	37,4	30,1	32,6	36,4	34,7	27,3
Gezondheidszorg	13,5	8,6	11,9	27,8	29,5	32,9	21,9	23,1	11,1
Gedrag en maatschappij	36,0	19,7	16,7	35,9	32,7	27,8	35,8	33,8	28,6
Kunst, taal en cultuur	15,4	16,8	14,1	21,1	25,4	25,3	31,3	32,4	35,4
Recht en openbare orde	14,4	9,1	19,0	18,6	26,2	20,3	22,0	37,1	21,2
Natuurwetenschappen	15,4	12,5	14,8	25,6	34,5	14,5	19,0	15,5	27,9
Totaal	21,4	13,9	18,6	28,2	30,3	24,7	27,8	30,1	16,7

Bron: Cheers survey 1999

In vergelijking met andere Europese landen brengen Nederlandse schoolverlaters relatief vaak een tijd in het buitenland door. In Spanje en Frankrijk, bijvoorbeeld is het aandeel van schoolverlaters met een buitenlandervaring gevoelig kleiner. Naast de verschillen tussen landen zijn er ook behoorlijke verschillen tussen de opleidingsrichtingen wat betreft buitenlandervaringen. Zo is bijvoorbeeld het aantal schoolverlaters met een opleiding landbouw dat tijdelijk in het buitenland gezeten heeft relatief hoog (67%) in Nederland, terwijl slechts 22% van de Italiaanse schoolverlaters van dezelfde opleidingsrichting een buitenlandervaring heeft. Ook voor andere opleidingsrichtingen zijn er grote verschillen tussen landen wat betreft het aandeel van schoolverlaters met een buitenlandervaring.

Tabel 4.3

Uitstroomprogramma's naar vakgebied van Nederlandse studenten in het buitenlandse hoger onderwijs, 1999-2000

vakgebied	aantal	%
Economie	1048	21,7
Gedrag en maatschappij	1361	28,1
Gezondheid	303	6,3
Landbouw	124	2,6
Natuur	143	3,0
Onderwijs	409	8,5
Recht	378	7,8
Taal en cultuur	660	13,6
Techniek	348	7,2
Overig/onbekend	63	1,3
Totaal	4837	100,0

Bron: BISON monitor van internationale mobiliteit in het onderwijs, 2001

Bijna de helft van het aantal studenten dat deelneemt aan een uitstroomprogramma (bijvoorbeeld in het kader van het Erasmus programma) naar het buitenlands hoger onderwijs volgt een opleiding economie of gedrag en maatschappij. Ook studenten van opleidingen op gebied van taal en cultuur doen regelmatig mee aan uitstroomprogramma's.

Tabel 4.4
Uitstroomprogramma's naar land/regio van Nederlandse studenten in het
buitenlandse hoger onderwijs, 1999-2000

land/regio	aantal	%
België	254	5,3
Denemarken	114	2,4
Duitsland	445	9,2
Finland	211	4,4
Frankrijk	564	11,7
Griekenland	52	1,1
V.K.	1236	25,6
Ierland	133	2,7
Italië	222	4,6
Luxemburg	2	0,0
Oostenrijk	82	1,7
Portugal	70	1,4
Spanje	673	13,9
Zweden	380	7,9
Afrika	31	0,6
Azië	50	1,0
Noord/midden/zuid Amerika	78	1,6
Oceanië	14	0,3
Oost-Europa	105	2,2
Overig	121	2,5
Totaal	4837	100,0

Bron: BISON monitor van internationale mobiliteit in het onderwijs, 2001

Het merendeel van de studenten dat meedoet aan een uitstroomprogramma volgt dit in Europa. Vooral het V.K., Spanje en Frankrijk zijn populaire landen. Veel minder Nederlandse studenten volgen een uitstroomprogramma buiten de EU.

4.3 Conclusies

- Meer dan 1 op 4 schoolverlaters uit het Nederlands hoger onderwijs heeft tijdelijk in het buitenland gewerkt of gestudeerd. Vooral schoolverlaters met een opleiding landbouw of natuurwetenschappen hebben relatief vaak tijdelijk in het buitenland gestudeerd of gewerkt.
- In vergelijking met andere Europese landen brengen Nederlandse schoolverlaters relatief vaak een tijd in het buitenland door. Wel zijn er tussen verschillende opleidingen en landen behoorlijke verschillen.
- Bijna de helft van het aantal studenten dat deelneemt aan een uitstroomprogramma (bijvoorbeeld Erasmus) naar het buitenland volgt een opleiding economie of gedrag en maatschappij. Ook studenten van opleidingen op gebied van taal en cultuur participeren relatief vaak in uitstroomprogramma's.
- Het merendeel van de studenten dat meedoet aan een uitstroomprogramma volgt binnen Europa. Vooral het V.K., Spanje en Frankrijk zijn populaire bestemmingen.

5 Buitenlandse studenten in Nederland

5.1 Inleiding

Op basis van de BISON monitor van internationale mobiliteit in het onderwijs wordt in dit hoofdstuk een overzicht gegeven van het aantal buitenlandse studenten in het Nederlandse hoger onderwijs.

5.2 Deelname aan hoger onderwijs in Nederland

Tabel 5.1
Buitenlandse studenten, aantal 1999 en als percentage van het totaal aantal ingeschreven studenten studiejaar 1998/1999, per EU-land,

land	1999 aantal	1998/1999 %
Luxemburg	652	24
Oostenrijk	29819	11,8
België	36137	10,3
V.K.	209512	10,1
Duitsland	178195	8,5
Frankrijk	130952	6,5
Denemarken	12321	6,5
Zweden	19567	5,8
Ierland	7183	4,8
Nederland	13619	2,9
Finland	4847	1,8
Spanje	32954	1,8
Italië	23496	1,3

Bron: BISON monitor van internationale mobiliteit in het onderwijs, 2001

In Nederland is rond de 3% van het aantal ingeschreven studenten in het hoger onderwijs buitenlander. Vergeleken met andere landen in de EU is dit cijfer laag. Alleen in Finland, Spanje en Italië is het aandeel van buitenlanders in het hoger onderwijs nog lager. In Luxemburg, Oostenrijk, België en het V.K. is ruim 10% van het aantal ingeschreven studenten buitenlander.

Tabel 5.2
Belangrijkste herkomstlanden van buitenlandse studenten in het Nederlandse hoger onderwijs, 1999-2000

land	Erasmus aantal	HBO aantal	WO aantal	totaal aantal
Duitsland	824	607	1650	3081
België	440	302	1034	1776
Spanje	964	341	148	1453
V.K.	511	315	306	1132
Frankrijk	687	159	109	955
Italië	487	154	175	816
Marokko		1393	471	1864
Turkije		784	370	1154
Suriname		320	511	831

Bron: BISON monitor van internationale mobiliteit in het onderwijs, 2001

Van de buitenlandse studenten in het Nederlandse hoger onderwijs komt het grootste gedeelte uit Duitsland. Wanneer alleen naar de Erasmusprogramma's gekeken wordt

komen de meeste buitenlandse studenten uit Spanje of Duitsland. Marokkaanse en Turkse studenten komen relatief vaak voor in het HBO. Het betreft hier echter wel vaak studenten die voor een veel langere tijd in Nederland verblijven. In het wetenschappelijk onderwijs komen de meeste buitenlandse studenten uit Duitsland, België of Suriname.

Tabel 5.3
Instroomprogramma's naar vakgebied van buitenlandse studenten in het Nederlandse hoger onderwijs, 1999-2000

vakgebied	aantal	%
Economie	115	10,5
Gedrag en maatschappij	157	14,4
Gezondheid	77	7,1
Landbouw	93	8,5
Natuur	33	3,0
Onderwijs	27	2,5
Recht	61	5,6
Taal en cultuur	470	43,1
Techniek	58	5,3
Totaal	1091	100,0

Bron: BISON monitor van internationale mobiliteit in het onderwijs, 2001

De instroomprogramma's voor buitenlandse studenten in het Nederlands hoger onderwijs betreffen meestal opleidingen op het gebied van taal en cultuur. Daarnaast doet rond de 25% van de buitenlanders in de instroomprogramma's een opleiding economie of gedrag en maatschappij. Buitenlandse studenten met een opleiding onderwijs vormen de kleinste groep in de instroomprogramma's.

Tabel 5.4
Instroomprogramma's naar herkomst van buitenlandse studenten in het Nederlandse hoger onderwijs, 1999-2000

gebied	aantal	%
Afrika	179	16,4
Azië	368	33,7
EU	86	7,9
Noord/midden/zuid Amerika	150	13,7
Oceanië	9	0,8
Oost-Europa	267	24,5
Overig	32	2,9
Totaal	1091	100,0

Bron: BISON monitor van internationale mobiliteit in het onderwijs, 2001

Bij de instroomprogramma's komt het grootste gedeelte (1 op 3) van de buitenlandse studenten uit Azië. Daarnaast is een kwart van de studenten afkomstig uit Oost-Europa. Buitenlandse studenten uit de EU doen relatief weinig mee aan de instroomprogramma's. Zij zijn, zoals al eerder uit tabel 5.2 bleek, sterk vertegenwoordigd bij de deelname aan volledige HBO of WO opleidingen.

5.3 Conclusies

- In Nederland is rond de 3% van het aantal ingeschreven studenten in het hoger onderwijs buitenlander. Vergeleken met andere landen in de EU is dit cijfer laag: In Luxemburg, Oostenrijk, België en het V.K. is ruim 10% van het aantal ingeschreven studenten buitenlander.
- Van de buitenlandse studenten in het Nederlandse hoger onderwijs komt het grootste gedeelte uit Duitsland.
- Wanneer alleen naar de Erasmusprogramma's gekeken wordt komen de meeste buitenlandse studenten uit Spanje of Duitsland.
- In het wetenschappelijk onderwijs komen de meeste buitenlandse studenten uit Duitsland, België of Suriname.
- De instroomprogramma's voor buitenlandse studenten in het Nederlands hoger onderwijs betreffen meestal opleidingen op het gebied van taal en cultuur. Daarnaast doet rond de 25% van de buitenlanders in de instroomprogramma's een opleiding economie of gedrag en maatschappij.
- Bij de instroomprogramma's komt het grootste gedeelte (1 op 3) van de buitenlandse studenten uit Azië. Daarnaast is een kwart van de studenten afkomstig uit Oost-Europa.

Appendix A: Nederland in vergelijking met 4 andere EU-landen

A.1 Inleiding

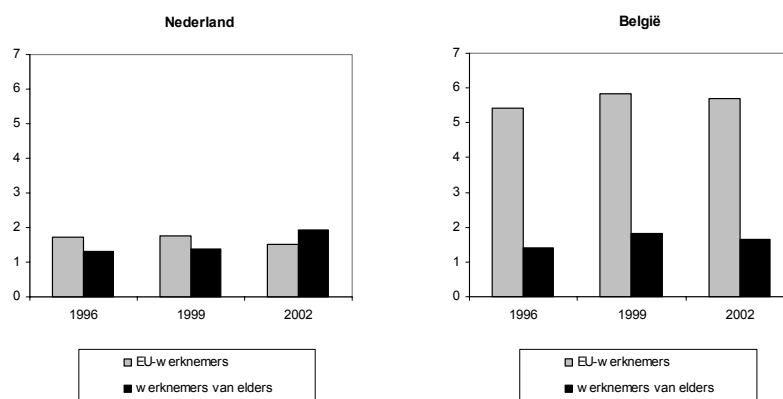
In deze appendix staat de vergelijking tussen Nederland met vier andere Europese landen centraal. Op basis van de Labour Force Survey van Eurostat wordt ingegaan op de verschillen die er tussen Nederland en de vier overige landen, België, Finland, Zweden en het V.K. op het vlak van de werkgelegenheidsstructuur bestaan. Daarbij wordt de aandacht vooral gericht op de werkgelegenheid van kenniswerkers en de werkgelegenheid in de R&D sectoren. Deze R&D sectoren bestaan uit: onderwijs, researchinstellingen en IT-dienstverlening.

De cijfers worden eerst samengevat in een aantal figuren in paragraaf A.1³. Daarna worden in A.3 de volledige tabellen gepresenteerd.

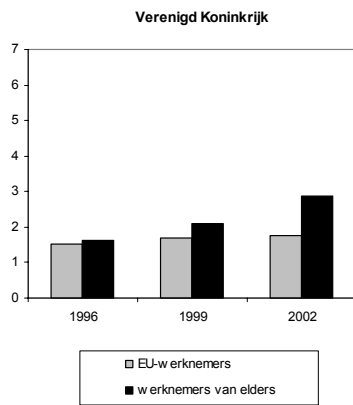
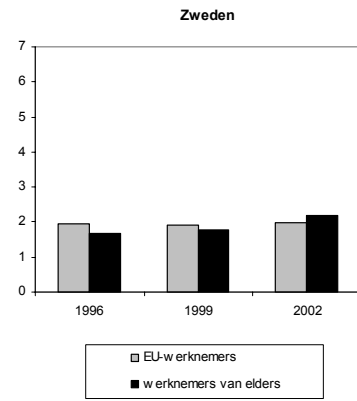
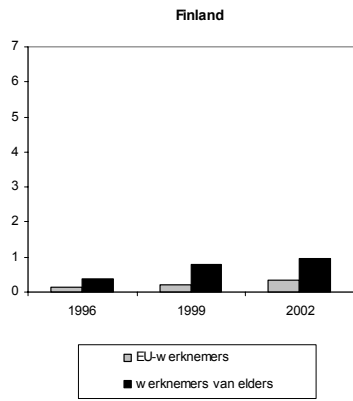
A.2 Figuren

Figuur A.1

Aandelen van buitenlandse werkenden in Nederland en vier andere EU-landen, 2002

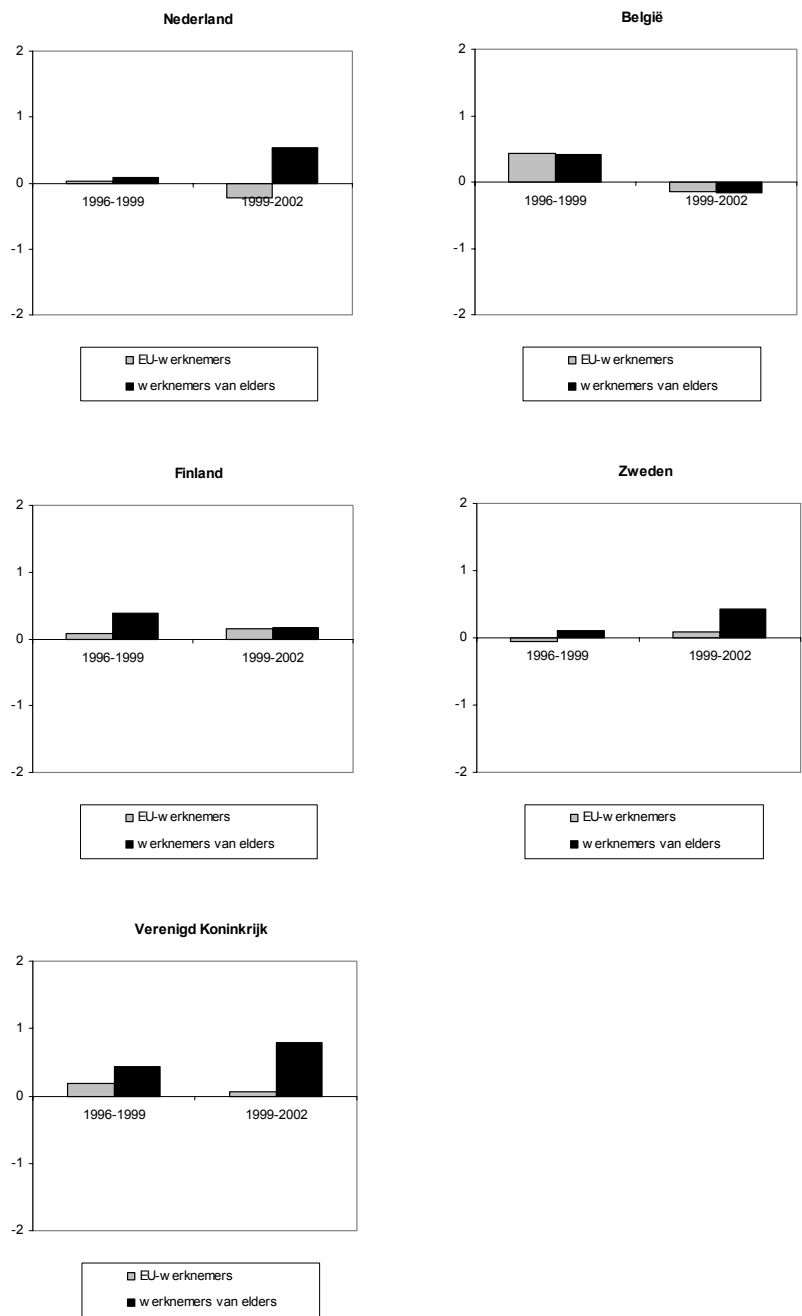

³ De cijfers voor hoogopgeleiden en werknemers met een HRST beroep zijn te vinden in het hoofdrapport.

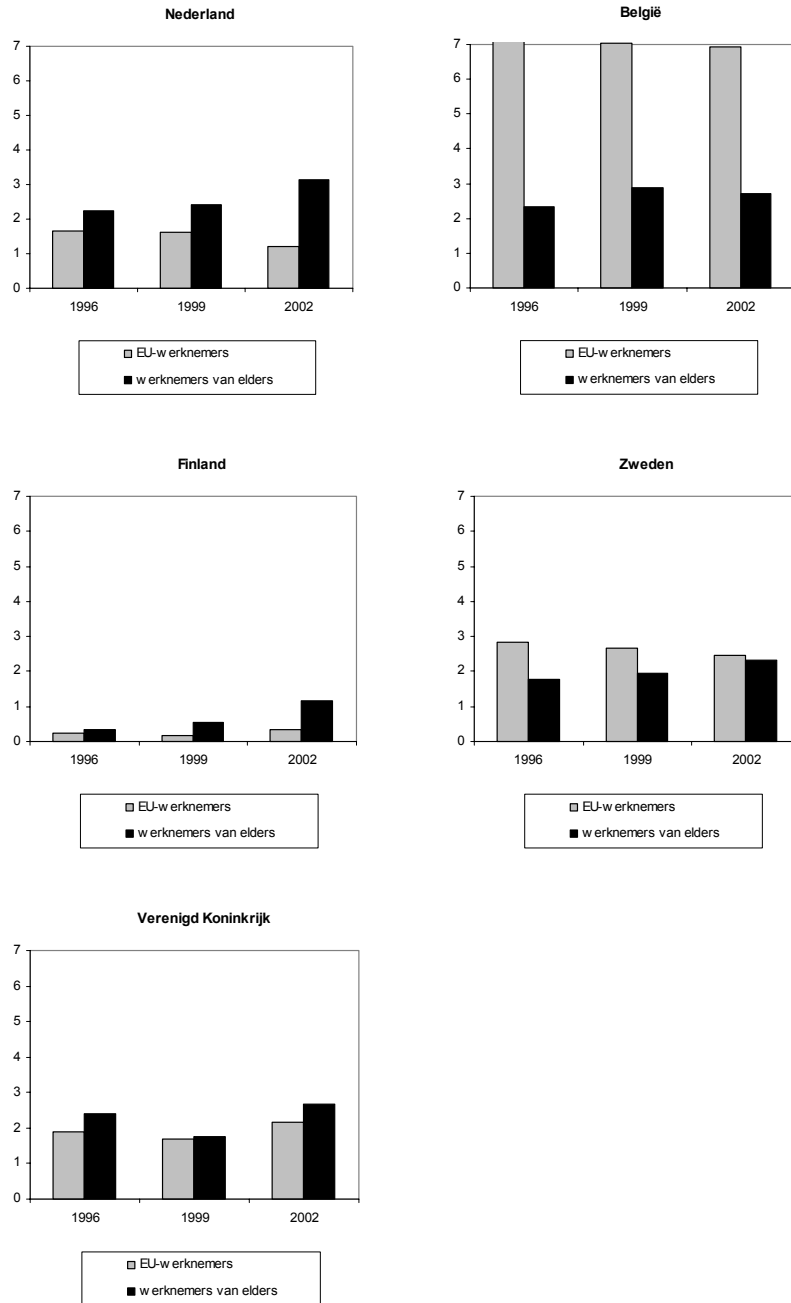
Figuur A.2

Veranderingen in de aandelen van buitenlandse werkenden in Nederland en vier andere EU-landen, 1996-1999 en 1999-2002

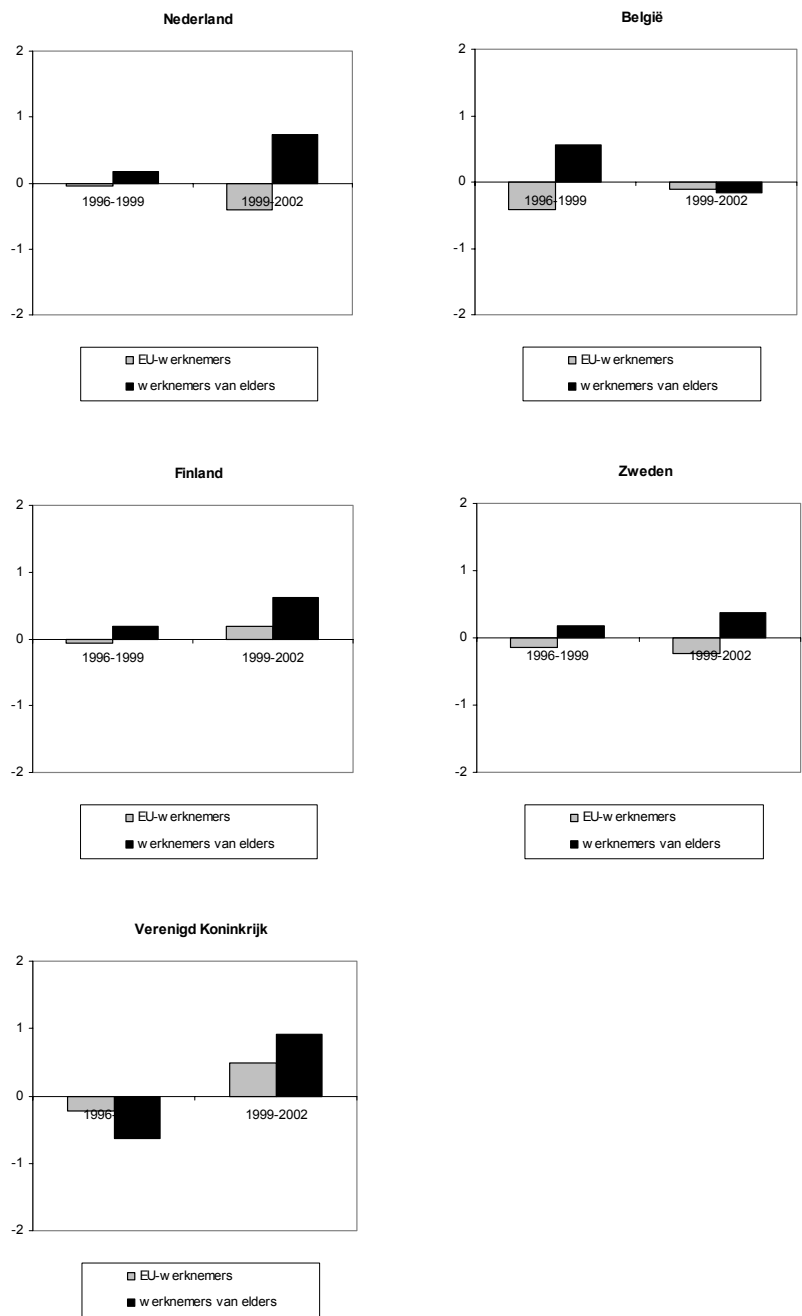
Figuur A.3

Aandelen van laagopgeleide buitenlandse werkenden in Nederland en vier andere EU-landen, 2002

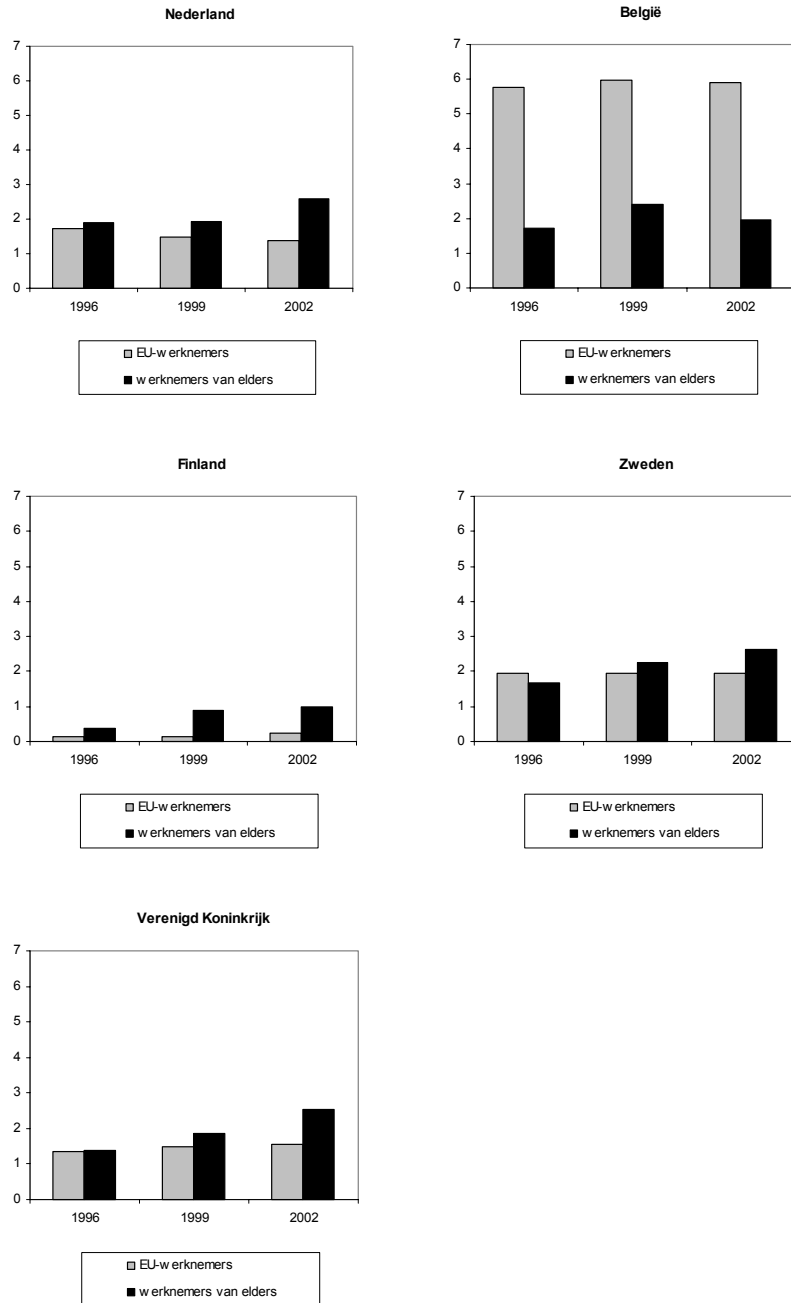
Figuur A.4

Veranderingen in aandelen van laagopgeleide buitenlandse werkenden in Nederland en vier andere EU-landen, 1996-1999 en 1999-2002

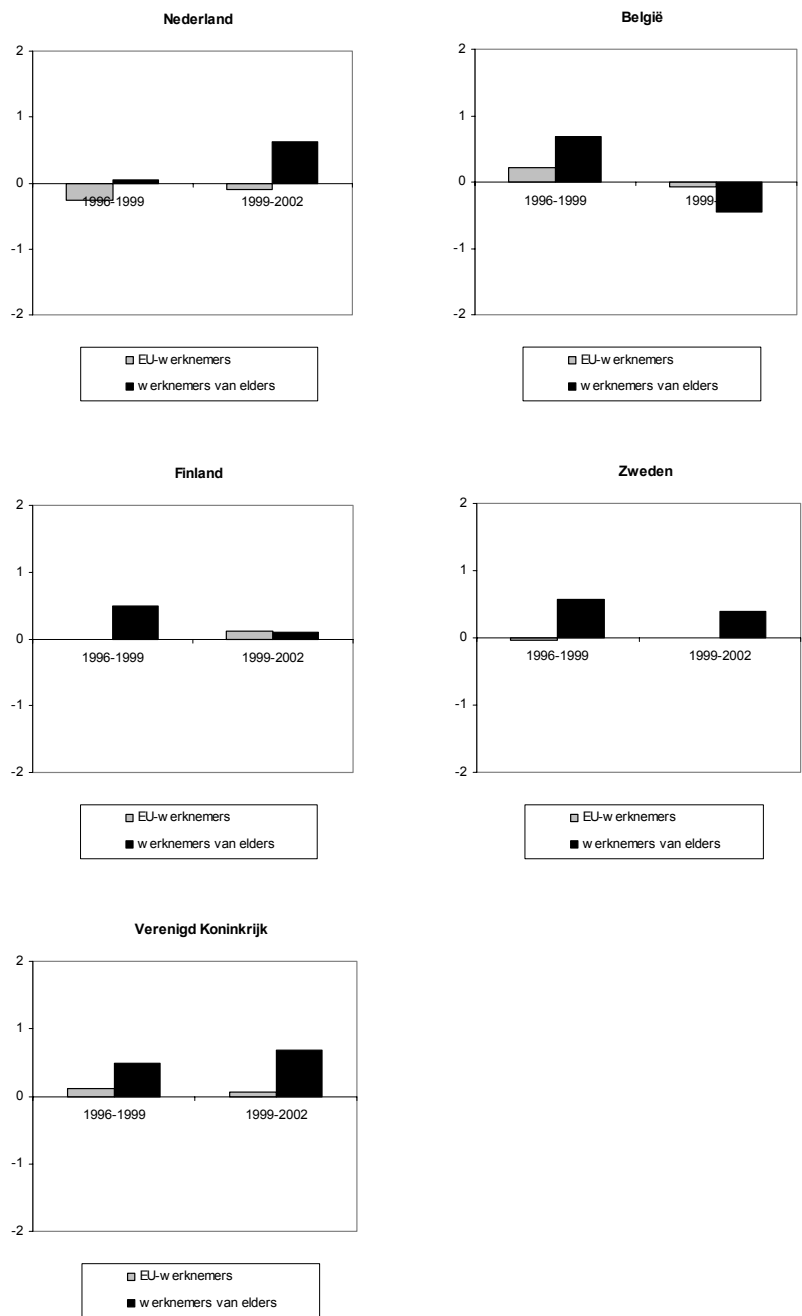
Figuur A.5

Aandelen van buitenlandse werkenden met een niet-HRST beroep in Nederland en vier andere EU-landen, 2002

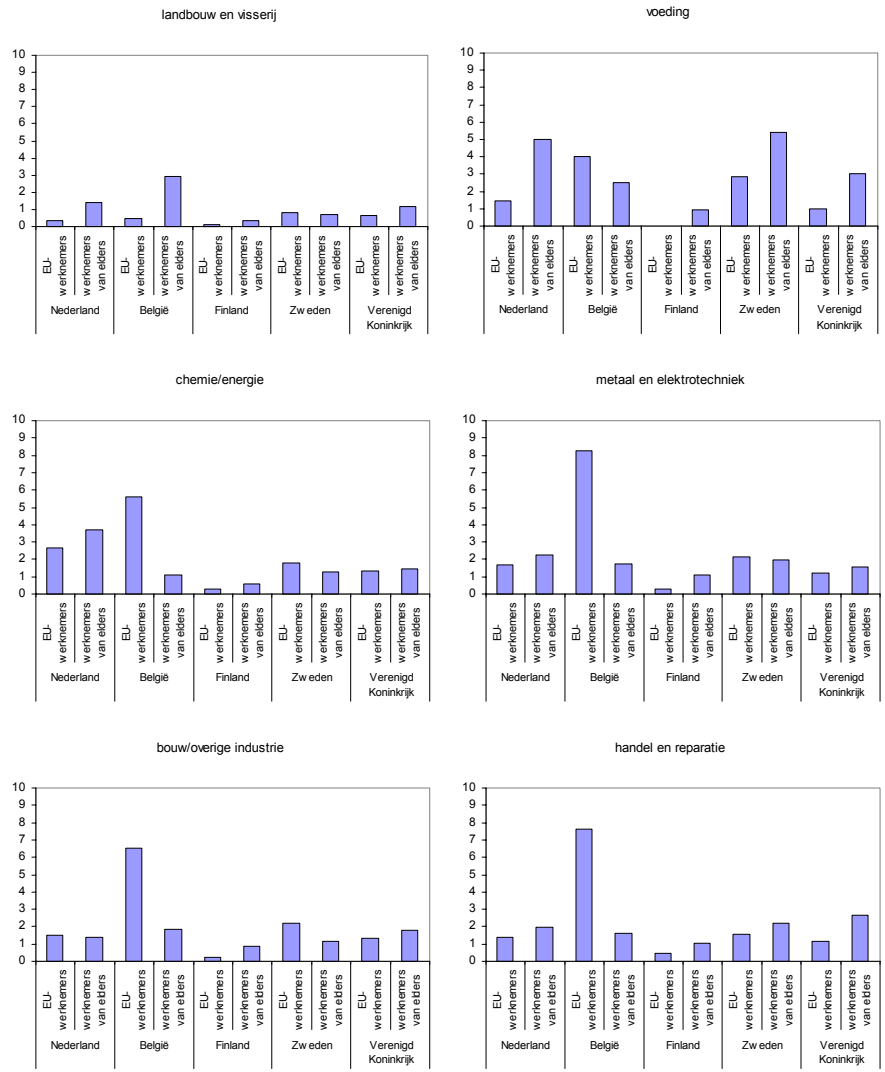
Figuur A.6

Veranderingen in aandelen van buitenlandse werkenden met een niet-HRST beroep in Nederland en vier andere EU-landen, 1996-1999, 1999-2002

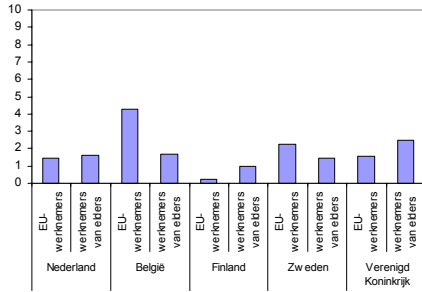

Figuur A.7

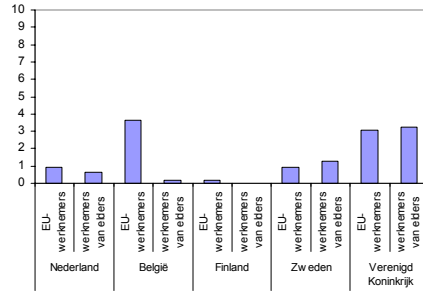
Aandelen van buitenlandse werkenden in Nederland en vier andere EU-landen naar bedrijfssector, 2002

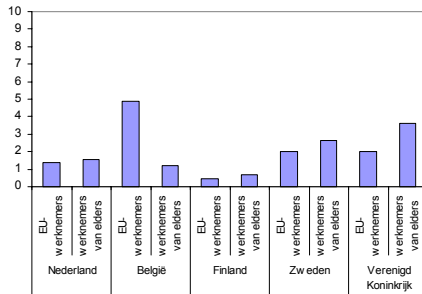
transport en communicatie

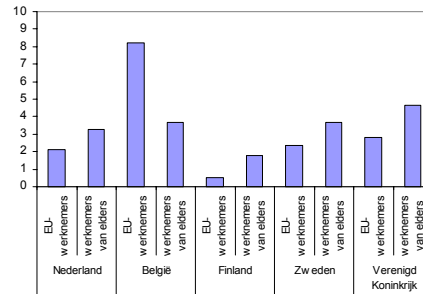
bank en verzekeringswezen

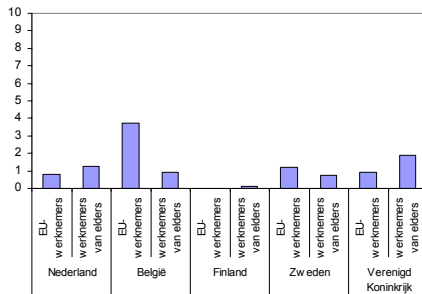
kwartaire diensten

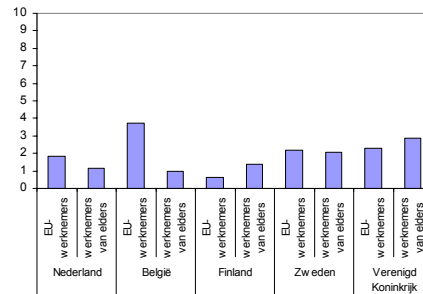
horeca en zakelijke dienstverlening

overheid

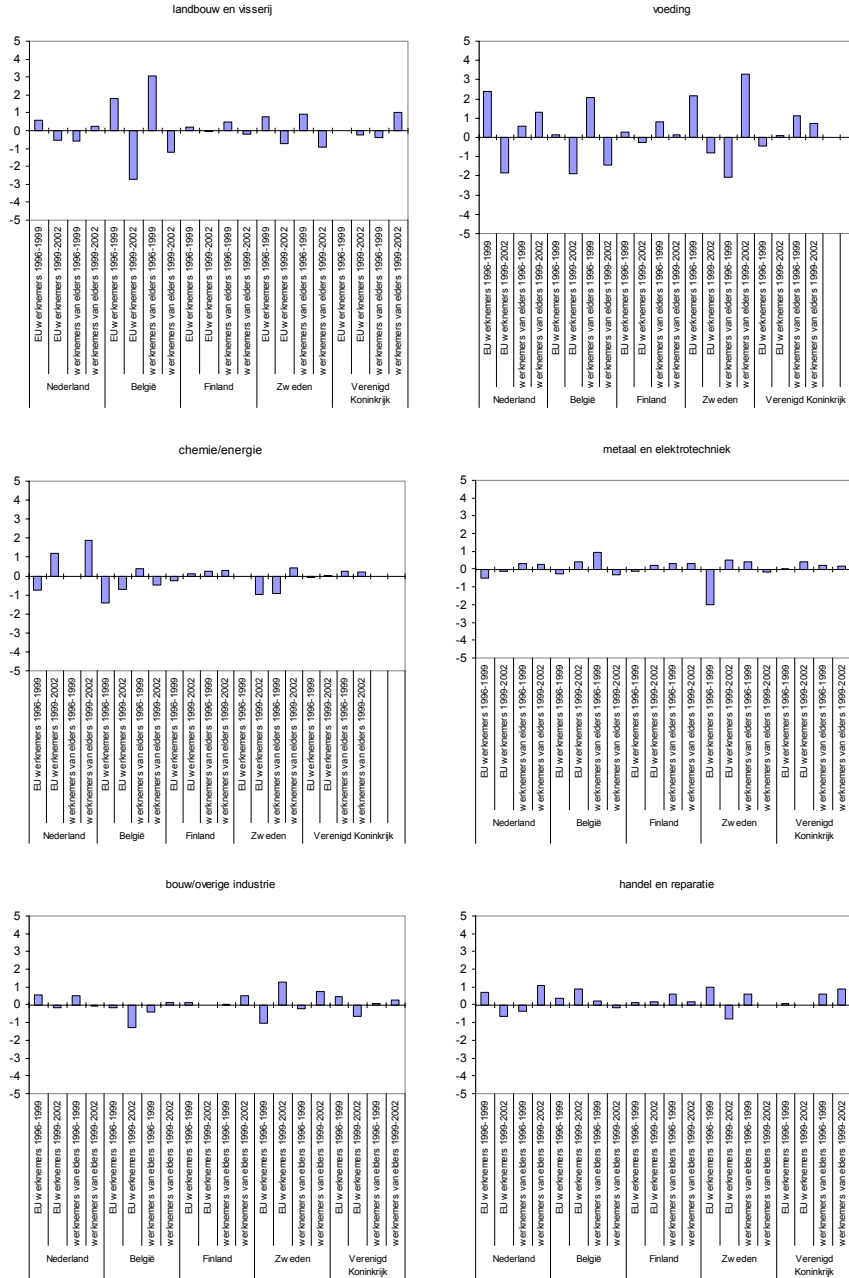

R&D sectoren

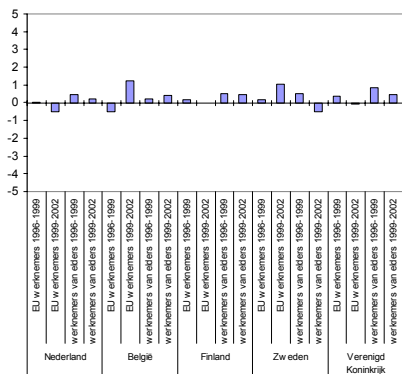

Figuur A.8

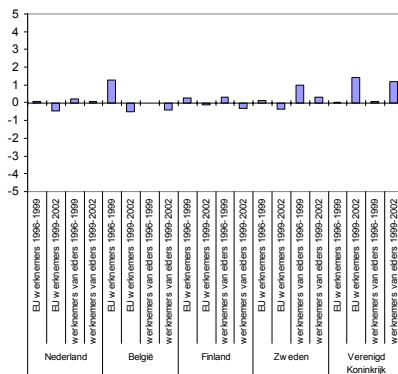
Veranderingen in aandelen van buitenlandse werkenden in Nederland en vier andere EU-landen naar bedrijfssector, 1996-1999, 1999-2002

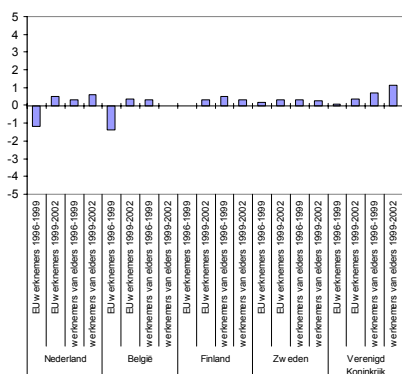
transport en communicatie

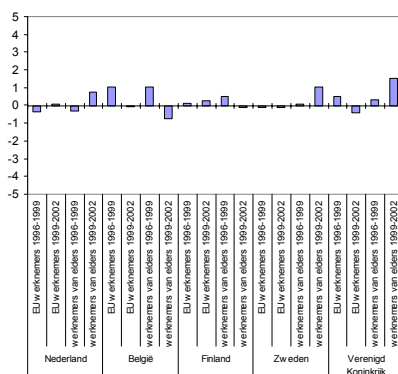
bank en verzekeringswezen

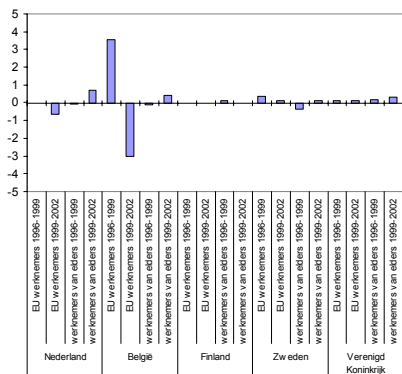
horeca en zakelijke dienstverlening

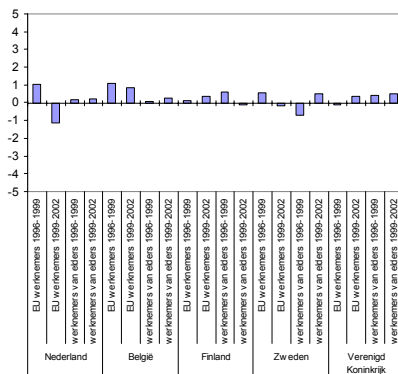
kwartaire diensten

overheid

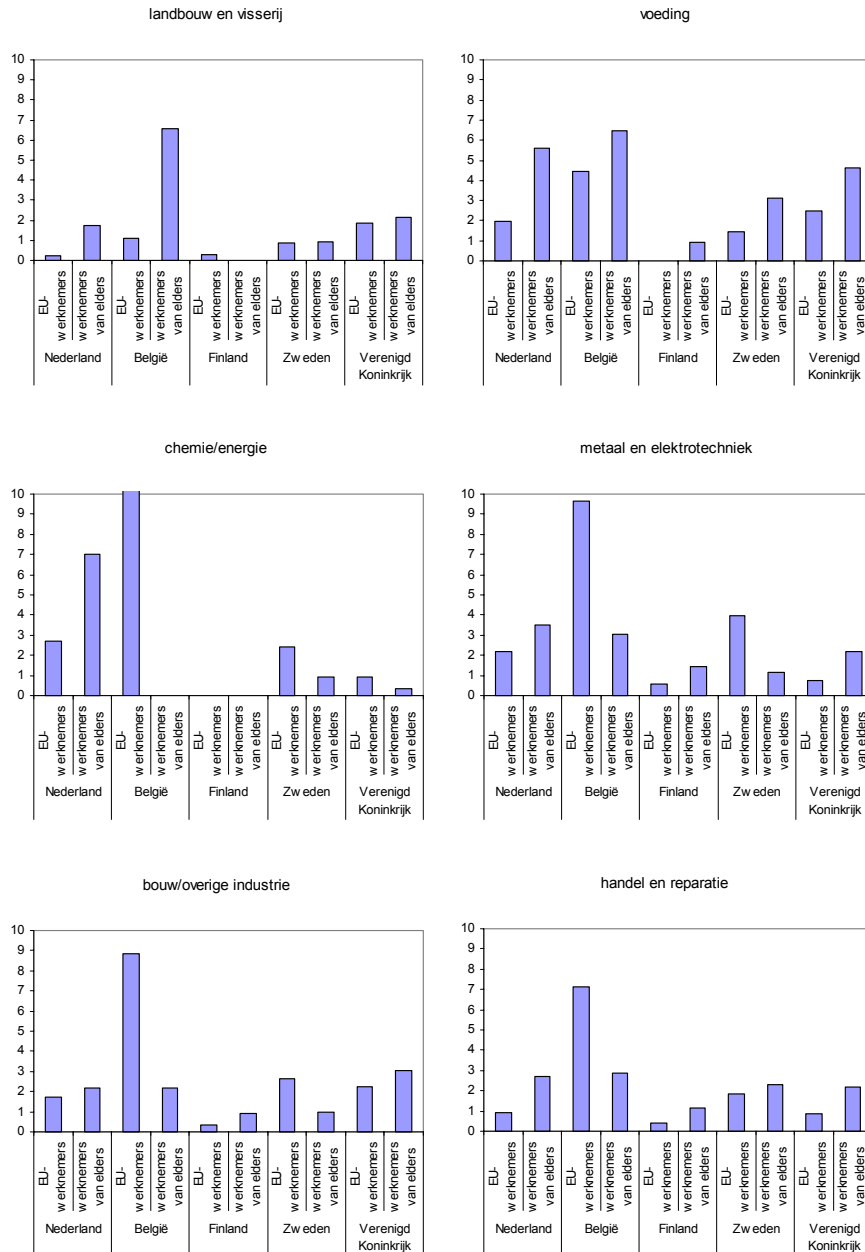

R&D sectoren

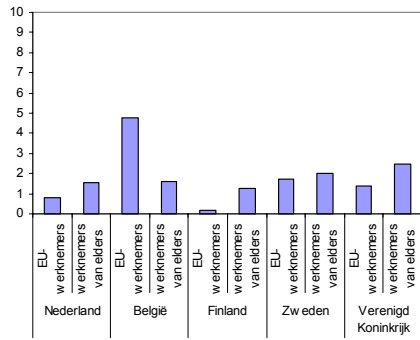

Figuur A.9

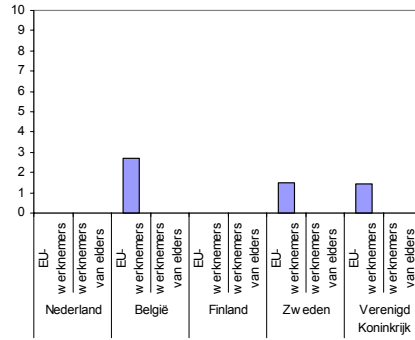
Aandelen van buitenlandse laagopgeleide werkenden in Nederland en vier andere EU-landen naar bedrijfssector, 2002

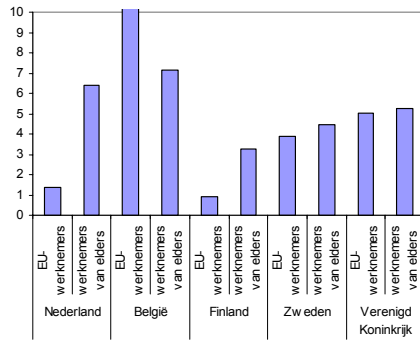
transport en communicatie

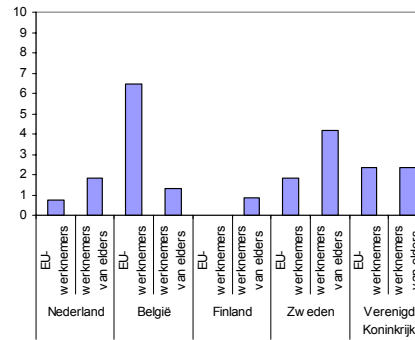
bank en verzekeringswezen

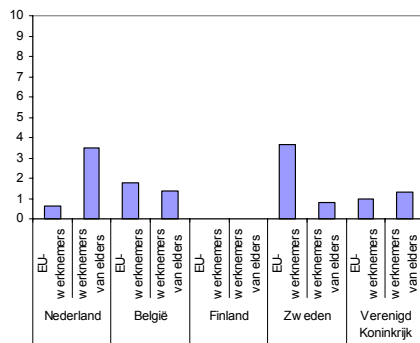
horeca en zakelijke dienstverlening

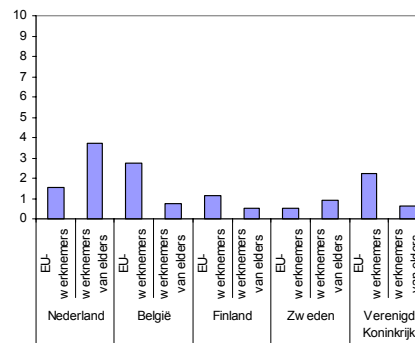
kwartaire diensten

overheid

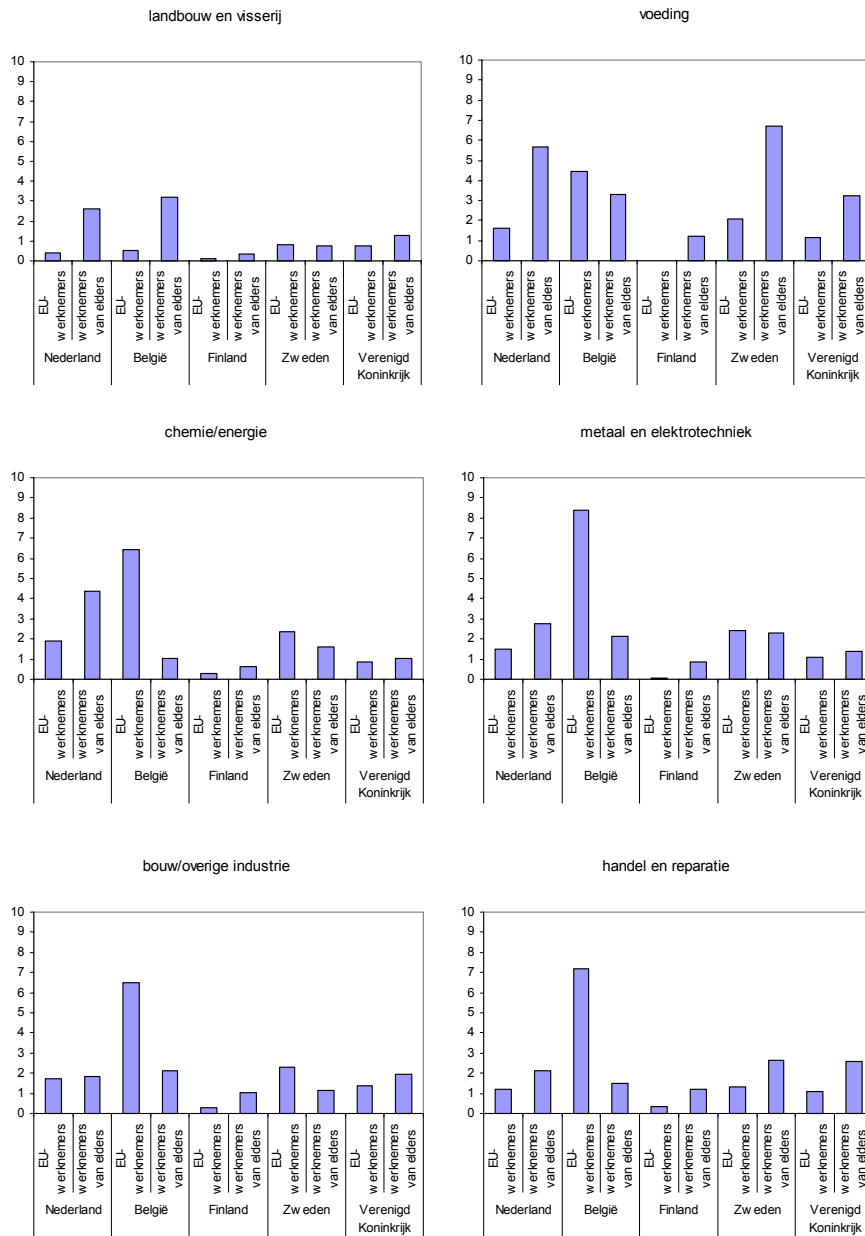

R&D sectoren

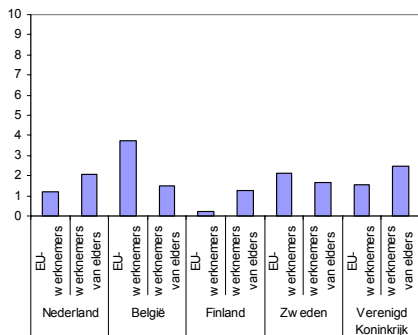

Figuur A.10

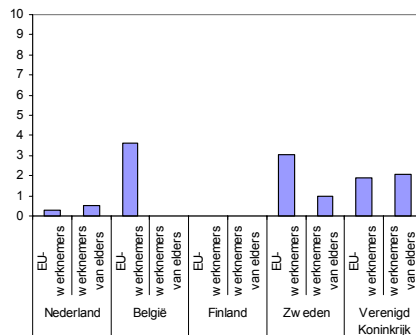
Aandelen van buitenlandse werknemers met een niet-HRST beroep in Nederland en vier andere EU-landen naar bedrijfssector, 2002

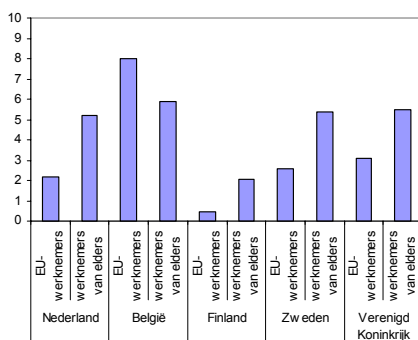
transport en communicatie

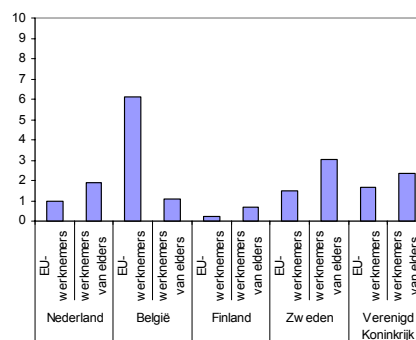
bank en verzekeringswezen

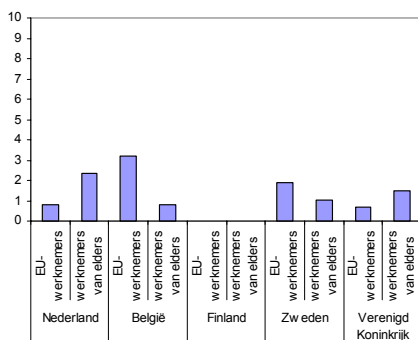
horeca en zakelijke dienstverlening

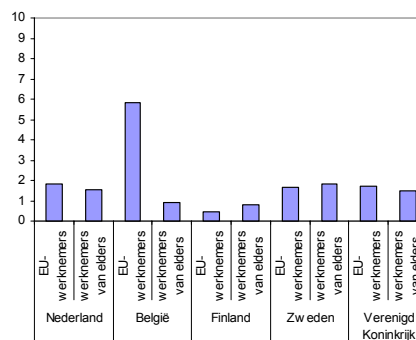
kwartaire diensten

overheid

R&D sectoren

A.3 Tabellen

Tabel A.1a
Nederland: Werkzame beroepsbevolking naar bedrijfssector en nationaliteit, aantallen, 1996

Bedrijfssector	Nederlanders	EU-werkenden	Overige	
			buitenlanders	totaal
landbouw en visserij	242000	-	-	247000
voeding	157500	-	5000	165000
chemie/energie	213000	5000	-	222500
metaal en elektrotechniek	492000	12000	8500	514000
bouw/overige industrie	596500	7000	5500	610500
handel en reparatie	1076000	15000	13500	1109000
transport en communicatie	402000	8000	-	416000
bank en verzekeringswezen	223000	-	-	226500
horeca en zakelijke dienstverlening	746500	22000	19000	791000
kwartaire diensten	1140500	19000	13000	1175500
overheid	501000	8000	-	513000
R&D sectoren	505000	10000	-	519000
Totaal	6701500	119000	90500	6931000

Bron: Eurostat Labour Force Survey, 1996-2002

Tabel A.1b
Nederland: Werkzame beroepsbevolking naar bedrijfssector en nationaliteit, aantallen, 2002

Bedrijfssector	Nederlanders	EU-werkenden	Overige	
			buitenlanders	totaal
landbouw en visserij	212500	-	-	217500
voeding	141000	-	7500	152000
chemie/energie	177000	5000	7000	190000
metaal en elektrotechniek	504500	9000	12000	529000
bouw/overige industrie	656000	10500	9500	679500
handel en reparatie	1124000	16000	23000	1169500
transport en communicatie	435500	6500	7000	452500
bank en verzekeringswezen	267500	-	-	273500
horeca en zakelijke dienstverlening	1011500	22500	35500	1076500
kwartaire diensten	1395500	19500	22500	1447000
overheid	548000	4500	7000	563500
R&D sectoren	630500	12000	7500	654500
Totaal	7839000	124000	157000	8176500

Bron: Eurostat Labour Force Survey, 1996-2002

Met name het absoluut aantal werkenden uit Niet-EU landen is in de periode 1996-2002 toegenomen. Deze stijging heeft tot gevolg gehad dat in 2002 de meeste niet-nederlandse werkenden afkomstig waren van buiten de EU. In de R&D sectoren is zowel het aantal werkenden uit EU-landen als werkenden uit andere landen toegenomen.

Tabel A.2a
België: Werkzame beroepsbevolking naar bedrijfssector en nationaliteit, aantallen, 1996

Bedrijfssector	Belgen	EU-werkenden	Overige	
			buitenlanders	totaal
landbouw en visserij	101500	-	-	104000
voeding	86500	5500	-	94500
chemie/energie	181000	15500	2500	199000
metaal en elektrotechniek	316000	28500	4000	348500
bouw/overige industrie	361500	32000	8500	403000
handel en reparatie	512500	35500	9000	558500
transport en communicatie	272000	10000	3000	286000
bank en verzekeringswezen	153000	4500	-	158500
horeca en zakelijke dienstverlening	292500	31000	11500	337000
kwartaire diensten	513000	21000	5000	541000
overheid	361500	12000	2500	376500
R&D sectoren	366500	7000	2500	376500
Totaal	3522000	204500	53000	3790500

Bron: Eurostat Labour Force Survey, 1996-2002

Tabel A.2b
België: Werkzame beroepsbevolking naar bedrijfssector en nationaliteit, aantallen, 2002

Bedrijfssector	Belgen	EU-werkenden	Overige	
			buitenlanders	totaal
landbouw en visserij	70000	-	-	72500
voeding	93000	4000	2500	99500
chemie/energie	188000	11500	-	201500
metaal en elektrotechniek	294500	27000	6000	327500
bouw/overige industrie	377500	27000	7500	412000
handel en reparatie	525000	44000	9500	579000
transport en communicatie	294500	13500	5500	313000
bank en verzekeringswezen	147500	5500	-	153000
horeca en zakelijke dienstverlening	366000	34000	15500	415500
kwartaire diensten	627000	32500	8000	667500
overheid	379500	15000	3500	398000
R&D sectoren	384000	15000	4000	403000
Totaal	3754016	231500	67000	4052500

Bron: Eurostat Labour Force Survey, 1996-2002

Het aantal EU-werkenden is in België veel groter dan het aantal werkenden uit andere landen. De werkgelegenheid voor EU-medewerkers is vooral geconcentreerd in de handel en reparatie, terwijl de overige buitenlanders relatief werkzaam zijn in de sector horeca en zakelijke dienstverlening. In de R&D sectoren is de werkgelegenheid voor EU-werkenden tussen 1996 en 2002 meer dan verdubbeld.

Tabel A.3a
Finland: Werkzame beroepsbevolking naar bedrijfssector en nationaliteit, aantallen, 1996

Bedrijfssector	Finnen	EU-werkenden	Overige		totaal
			buitenlanders		
landbouw en visserij	161000	-	-	-	161000
voeding	41000	-	-	-	41500
chemie/energie	78000	-	-	-	78500
metaal en elektrotechniek	199000	-	-	-	201000
bouw/overige industrie	231000	-	-	-	232000
handel en reparatie	237500	-	-	-	238500
transport en communicatie	146000	-	-	-	146500
bank en verzekeringswezen	47500	-	-	-	47500
horeca en zakelijke dienstverlening	203000	-	-	-	205500
kwartaire diensten	390500	-	-	-	394000
overheid	106500	-	-	-	106500
R&D sectoren	184000	-	-	-	186000
Totaal	2049500	2500	8000		2064000

Bron: Eurostat Labour Force Survey, 1996-2002

Tabel A.3b
Finland: Werkzame beroepsbevolking naar bedrijfssector en nationaliteit, aantallen, 2002

Bedrijfssector	Finnen	EU-werkenden	Overige		totaal
			buitenlanders		
landbouw en visserij	132000	-	-	-	132500
voeding	46500	-	-	-	47000
chemie/energie	86000	-	-	-	87000
metaal en elektrotechniek	233000	-	2500	-	236000
bouw/overige industrie	278000	-	2500	-	281000
handel en reparatie	281500	-	3000	-	286000
transport en communicatie	168500	-	-	-	170500
bank en verzekeringswezen	46000	-	-	-	46000
horeca en zakelijke dienstverlening	276500	-	5000	-	283500
kwartaire diensten	478500	-	3500	-	484500
overheid	120500	-	-	-	121000
R&D sectoren	218000	-	3000	-	222000
Totaal	2375000	8500	23000		2406500

Bron: Eurostat Labour Force Survey, 1996-2002

Zowel het aantal EU-werkenden als het aantal overige buitenlanders is in Finland nogal beperkt. Wel is er tussen 1996 en 2002 sprake van een forse stijging. In tegenstelling tot de andere landen is in Finland het aantal buitenlanders uit Niet-EU landen groter dan het aantal werkenden uit EU-landen.

Tabel A.4a
Zweden: Werkzame beroepsbevolking naar bedrijfssector en nationaliteit, aantallen, 1996

Bedrijfssector	Zweden	EU-werkenden	Overige	
			buitenlanders	totaal
landbouw en visserij	128000	-	-	130000
voeding	57000	-	2500	60500
chemie/energie	109500	3000	-	115000
metaal en elektrotechniek	422500	16500	8000	446500
bouw/overige industrie	399000	8000	2500	407000
handel en reparatie	475500	6500	8000	490000
transport en communicatie	261000	3000	4000	268000
bank en verzekeringswezen	72500	-	-	73500
horeca en zakelijke dienstverlening	387000	8000	12500	407500
kwartaire diensten	977000	22500	15500	1015500
overheid	199500	-	-	203000
R&D sectoren	352500	6500	8000	367500
Totaal	3844000	78000	66000	3988000

Bron: Eurostat Labour Force Survey, 1996-2002

Tabel A.4b
Zweden: Werkzame beroepsbevolking naar bedrijfssector en nationaliteit, aantallen, 2002

Bedrijfssector	Zweden	EU-werkenden	Overige	
			buitenlanders	totaal
landbouw en visserij	108000	-	-	109500
voeding	61000	-	3500	66500
chemie/energie	111500	-	-	115000
metaal en elektrotechniek	410000	9000	8500	427500
bouw/overige industrie	373500	8500	4500	386500
handel en reparatie	512000	8000	12000	532000
transport en communicatie	277500	6500	4000	288500
bank en verzekeringswezen	89000	-	-	91000
horeca en zakelijke dienstverlening	521500	13000	20000	555000
kwartaire diensten	980000	20500	27000	1028000
overheid	239500	3000	-	244500
R&D sectoren	476000	11000	10000	497000
Totaal	4165000	86500	95500	4348000

Bron: Eurostat Labour Force Survey, 1996-2002

In Zweden was in 1996 het aantal EU-werkenden iets hoger dan het aantal werkenden uit andere landen. In 2002 was het beeld omgekeerd: Het aantal buitenlanders uit andere landen is hoger dan het aantal EU-werkenden. Het valt op dat voor deze beide groepen de werkgelegenheid vooral geconcentreerd is in de kwartaire diensten. Ook is in de R&D sectoren de werkgelegenheid van zowel EU-werkenden als buitenlanders in absolute aantallen tussen de jaren 1996 en 2002 gestegen.

Tabel A.5a
V.K.: Werkzame beroepsbevolking naar bedrijfssector en nationaliteit, aantallen, 1996

Bedrijfssector	Britten	EU-werkenden	Overige	totaal
			buitenlanders	
landbouw en visserij	503000	-	-	509500
voeding	533000	-	-	547000
chemie/energie	1100000	15500	11500	1129000
metaal en elektrotechniek	2547500	19500	30000	2598000
bouw/overige industrie	2807500	43000	42000	2896500
handel en reparatie	3961000	42000	46000	4055000
transport en communicatie	1593500	20500	19000	1635500
bank en verzekeringswezen	1088000	18500	22000	1130000
horeca en zakelijke dienstverlening	3118000	79000	93000	3297000
kwartaire diensten	4021500	78500	74500	4190000
overheid	1575500	11500	22500	1612500
R&D sectoren	2305500	49000	47500	2402500
Totaal	25404000	400000	431000	26280500

Bron: Eurostat Labour Force Survey, 1996-2002

Tabel A.5b
V.K.: Werkzame beroepsbevolking naar bedrijfssector en nationaliteit, aantallen, 2002

Bedrijfssector	Britten	EU-werkenden	Overige	totaal
			buitenlanders	
landbouw en visserij	384000	-	-	391000
voeding	445500	-	14000	463500
chemie/energie	1060000	14500	16000	1090500
metaal en elektrotechniek	2297500	28500	36500	2362000
bouw/overige industrie	2814500	38500	52500	2905500
handel en reparatie	4078500	48000	112000	4238500
transport en communicatie	1934000	31000	49500	2014500
bank en verzekeringswezen	1161500	38000	40000	1239500
horeca en zakelijke dienstverlening	3633500	111000	182000	3927000
kwartaire diensten	4367500	93000	168500	4629000
overheid	1856500	17500	36000	1910500
R&D sectoren	2779500	67500	84000	2931000
Totaal	26967500	501500	810875	28280500

Bron: Eurostat Labour Force Survey, 1996-2002

In het V.K. is de was de werkgelegenheid in absolute aantallen in 1996 ongeveer gelijk voor werkenden uit EU-landen en werkenden uit niet-EU landen. In 2002 is de werkgelegenheid voor werkenden afkomstig uit niet EU-landen echter een stuk groter dan de werkgelegenheid voor EU-werkenden. In de R&D sectoren is de werkgelegenheid van buitenlanders uit niet-EU landen tussen 1996 en 2002 behoorlijk gestegen.

Tabel A.6
Nederland: Percentages buitenlandse werkenden naar bedrijfssector, 1996-2002 en trend

Bedrijfssector	1996		1999		2002		Trend 1996-2002		Trend 1996-2002	
	EU- werkenden %	Overige Buitenlanders %	EU- werkenden %	Overige Buitenlanders %	EU- werkenden%	Overige Buitenlanders %	EU- Trend	Overige Buitenlanders Trend	EU- Trend	Overige Buitenlanders Trend
landbouw en visserij	0,3	1,7	0,9	1,2	0,3	1,4	-0,06	0,12	0,06	0,12
voeding	0,9	3,1	3,3	3,7	1,4	5,0	-0,11	0,05	-0,11	0,05
chemie/energie	2,2	1,8	1,5	1,8	2,7	3,7	0,14	0,17	0,14	0,17
metaal en elektrotechniek	2,3	1,7	1,8	2,0	1,7	2,3	-0,04	0,02	0,14	0,17
bouw/overige industrie	1,1	0,9	1,7	1,5	1,5	1,4	0,05	0,05	0,02	0,02
handel en reparatie	1,4	1,2	2,1	0,9	1,4	2,0	-0,02	0,16	0,05	0,05
transport en communicatie	1,9	0,9	2,0	1,4	1,5	1,6	-0,05	0,10	0,02	0,10
bank en verzekeringswezen	1,3	0,3	1,4	0,6	0,9	0,6	-0,13	0,01	-0,13	0,01
horeca en zakelijke dienstverlening	2,8	2,4	1,6	2,7	2,1	3,3	-0,01	0,11	0,01	0,11
kwartaire diensten	1,6	1,1	1,3	0,8	1,4	1,6	-0,01	0,14	-0,01	0,14
overheid	1,5	0,6	1,5	0,6	0,8	1,3	-0,18	0,14	-0,18	0,14
R&D sectoren	1,9	0,7	3,0	0,9	1,8	1,1	-0,09	0,11	-0,09	0,11
totaal	1,7	1,3	1,8	1,4	1,5	1,9	-0,02	0,10	-0,02	0,10

Bron: Eurostat Labour Force Survey, 1996-2002

Het totale aandeel van EU-werkenden in de werkzame beroepsbevolking is tussen 1996 en 2002 ongeveer gelijk gebleven. Het aandeel van buitenlandse uit andere landen steeg in diezelfde periode sterk. De sectoren chemie/energie en bouw/overige industrie kenden een stijging van het aandeel van buitenlandse werkenden uit de EU. Voor buitenlandse afkomstig uit niet-EU landen steeg het aandeel in de werkgelegenheid in bijna alle bedrijfssectoren.

Tabel A.7
België: Percentages buitenlandse werknemers naar bedrijfssector, 1996-2002 en trend

Bedrijfssector	1996		1999		2002		Trend 1996-2002		Trend 1996-2002	
	EU- werkenden	Overige Buitenlanders	EU- werkenden	Overige Buitenlanders	EU- werkenden	Overige Buitenlanders	EU- Trend	Overige Buitenlanders	EU- Trend	Overige Buitenlanders
	%	%	%	%	%	%	werkenden	werkenden	werkenden	werkenden
landbouw en visserij	1,4	1,1	3,2	4,2	0,5	3,0	-0,30	sterk dalend	0,16	sterk stijgend
voeding	5,7	1,9	5,9	3,9	4,0	2,5	-0,05	dalend	-0,06	dalend
chemie/energie	7,7	1,2	6,3	1,6	5,6	1,1	-0,03	dalend	-0,04	dalend
metaal en elektrotechniek	8,2	1,1	7,9	2,1	8,3	1,8	0,00	constant	0,04	stijgend
bouw/overige industrie	8,0	2,1	7,8	1,7	6,6	1,8	-0,02	constant	0,02	constant
handel en reparatie	6,4	1,6	6,8	1,8	7,6	1,6	0,02	constant	0,01	constant
transport en communicatie	3,6	1,0	3,1	1,3	4,3	1,7	0,04	stijgend	0,13	sterk stijgend
bank en verzekeringswezen	2,8	0,6	4,1	0,6	3,6	0,2	-0,05	dalend	-0,30	sterk dalend
horeca en zakelijke dienstverlening	9,2	3,4	7,8	3,7	8,2	3,7	-0,01	constant	0,01	constant
kwartaire diensten	3,9	0,9	4,9	2,0	4,9	1,2	0,03	stijgend	0,00	constant
overheid	3,2	0,7	6,8	0,5	3,7	0,9	0,00	constant	0,11	sterk stijgend
R&D sectoren	1,8	0,6	2,9	0,7	3,7	1,0	0,12	sterk stijgend	0,08	stijgend
totaal	5,4	1,4	5,9	1,8	5,7	1,7	0,01	constant	0,02	constant

Bron: Eurostat Labour Force Survey, 1996-2002

In België is in vergelijking met andere landen het aandeel van werknemers afkomstig uit de EU vrij hoog. In een aantal bedrijfssectoren, zoals bijvoorbeeld transport en communicatie en ook de R&D sectoren is het aandeel van EU-werkenden (sterk) gestegen. Het aandeel van buitenlandse uit niet-EU landen is in de periode 1996-2002 redelijk constant gebleven. Alleen in de sectoren landbouw en visserij, handel en reparatie en bij de overheid was er sprake van een sterke stijging van het aandeel van buitenlandse uit niet-EU landen.

Tabel A.8
Finland: Percentages buitenlandse werknemers naar bedrijfssector, 1996-2002 en trend

Bedrijfssector	1996		1999		2002		Trend 1996-2002		Trend 1996-2002		
	EU- werknemers	Overige Buitenlanders	EU- werknemers	Overige Buitenlanders	EU- werknemers	Overige Buitenlanders	EU- werknemers	Overige Buitenlanders	Trend	Overige Buitenlanders	
	%	%	%	%	%	%	%	%	typering	typering	
landbouw en visserij	0,0	0,0	0,2	0,5	0,1	0,3	0,08	0,01	stijgend	0,01	constant
voeding	0,0	0,0	0,3	0,8	0,0	0,9		0,06		0,06	stijgend
chemie/energie	0,4	0,0	0,2	0,3	0,3	0,6	-0,02		constant		
metaal en elektrotechniek	0,2	0,5	0,1	0,8	0,3	1,1	0,32	0,19	stijgend	0,19	sterk stijgend
bouw/overige industrie	0,1	0,3	0,3	0,4	0,2	0,9	0,19	0,24	stijgend	0,24	sterk stijgend
handel en reparatie	0,1	0,2	0,3	0,8	0,5	1,0	0,29	0,22	stijgend	0,22	sterk stijgend
transport en communicatie	0,1	0,0	0,2	0,5	0,2	1,0	-0,05	0,23	dalend	0,23	sterk stijgend
bank en verzekeringswezen	0,0	0,0	0,3	0,3	0,2	0,0					
horeca en zakelijke dienstverlening	0,2	1,0	0,2	1,5	0,5	1,8	0,37	0,14	stijgend	0,14	sterk stijgend
kwartaire diensten	0,1	0,3	0,2	0,8	0,5	0,7	0,29	0,11	stijgend	0,11	sterk stijgend
overheid	0,0	0,0	0,0	0,1	0,0	0,1					
R&D sectoren	0,2	0,9	0,3	1,5	0,6	1,4	0,28	0,02	stijgend	0,02	constant
totaal	0,1	0,4	0,2	0,8	0,4	1,0	0,23	0,15	sterk stijgend	0,15	sterk stijgend

Bron: Eurostat Labour Force Survey, 1996-2002

Het aandeel van buitenlandse werknemers in de werkende beroepsbevolking is in Finland erg klein. Hoewel er tussen 1996 en 2002 sprake was van een sterke stijging was in 2002 slechts 1,4% van de beroepsbevolking niet van Finse oorsprong. Bij de R&D sectoren stijgt het aandeel van EU-werknemers, terwijl het aandeel van buitenlanders uit niet-EU landen constant blijft.

Tabel A.9
Zweden: Percentages buitenlandse werknenden naar bedrijfssector, 1996-2002 en trend

Bedrijfssector	1996		1999		2002		Trend 1996-2002		Trend 1996-2002	
	EU- werknenden %	Overige Buitenlanders %	EU- werknenden %	Overige Buitenlanders %	EU- werknenden%	Overige Buitenlanders %	Trend EU- werknenden	Overige Buitenlanders trend	Trend	Overige Buitenlanders trend
landbouw en visserij	0,7	0,7	1,5	1,7	0,8	0,7	-0,21	0,06	sterk dalend	-0,06
voeding	1,5	4,2	3,6	2,1	2,8	5,4	0,10	0,13	sterk stijgend	0,13
chemie/energie	2,8	1,8	2,8	0,8	1,8	1,3	-0,06	0,02	constant	0,02
metaal en elektrotechniek	3,7	1,7	1,6	2,2	2,2	2,0	-0,04	0,00	constant	0,00
bouw/overige industrie	1,9	0,6	0,9	0,4	2,2	1,2	0,12	0,18	sterk stijgend	0,18
handel en reparatie	1,4	1,7	2,3	2,2	1,5	2,2	-0,04	0,04	stijgend	0,04
transport en communicatie	1,1	1,4	1,2	1,9	2,3	1,4	0,13	0,04	stijgend	0,04
bank en verzekeringswezen	1,1	0,0	1,3	1,0	0,9	1,3	-0,10	0,32	sterk stijgend	0,32
horeca en zakelijke dienstverlening	1,9	3,1	2,1	3,4	2,4	3,7	0,04	0,02	constant	0,02
kwartaire diensten	2,2	1,5	2,1	1,6	2,0	2,6	-0,01	0,15	sterk stijgend	0,15
overheid	0,7	1,0	1,1	0,6	1,2	0,7	0,17	0,04	stijgend	0,04
R&D sectoren	1,8	2,2	2,3	1,5	2,2	2,1	0,01	0,03	constant	0,03
totaal	2,0	1,7	1,9	1,8	2,0	2,2	0,01	0,07	constant	0,07

Bron: Eurostat Labour Force Survey, 1996-2002

In 2002 was in Zweden ruim 4% van de werkende beroepsbevolking van niet-Zweedse origine. Het aandeel van EU-werkenden is tussen 1996 en 2002 constant gebleven. Voor wat betreft werknenden uit niet-EU landen was er sprake van een lichte stijging.

Tabel A.10
V.K.: Percentages buitenlandse werkenden naar bedrijfssector, 1996-2002 en trend

Bedrijfssector	1996		1999		2002		Trend 1996-2002		Trend 1996-2002	
	EU- werkenden	Overige Buitenlanders	EU- werkenden	Overige Buitenlanders	EU- werkenden	Overige Buitenlanders	Trend	EU- werkenden	Trend	Overige Buitenlanders
	%	%	%	%	%	%		%		%
landbouw en visserij	0,8	0,5	0,9	0,1	0,6	1,2	-0,03	dalend	0,35	sterk stijgend
voeding	1,4	1,1	0,9	2,3	1,0	3,0	0,03	constant	0,23	sterk stijgend
chemie/energie	1,4	1,0	1,3	1,3	1,3	1,5	0,01	constant	0,10	stijgend
metaal en elektrotechniek	0,8	1,2	0,8	1,4	1,2	1,5	0,10	stijgend	0,09	stijgend
bouw/overige industrie	1,5	1,5	2,0	1,6	1,3	1,8	-0,07	dalend	0,04	stijgend
handel en reparatie	1,0	1,1	1,1	1,8	1,1	2,7	0,01	constant	0,16	sterk stijgend
transport en communicatie	1,3	1,2	1,6	2,0	1,5	2,5	0,03	constant	0,14	sterk stijgend
bank en verzekeringswezen	1,6	2,0	1,7	2,1	3,1	3,2	0,15	sterk stijgend	0,16	sterk stijgend
horeca en zakelijke dienstverlening	2,4	2,8	2,5	3,5	2,8	4,6	0,04	stijgend	0,12	sterk stijgend
kwartaire diensten	1,9	1,8	2,4	2,1	2,0	3,6	-0,02	constant	0,17	sterk stijgend
overheid	0,7	1,4	0,8	1,6	0,9	1,9	0,05	stijgend	0,06	stijgend
R&D sectoren	2,0	2,0	1,9	2,4	2,3	2,9	0,05	stijgend	0,09	stijgend
totaal	1,5	1,6	1,7	2,1	1,8	2,9	0,03	constant	0,13	sterk stijgend

Bron: Eurostat Labour Force Survey, 1996-2002

In het V.K. steeg het aandeel van buitenlanders afkomstig uit niet-EU landen tussen 1996 en 2002 sterk. In diezelfde periode bleef het aandeel van EU-werkenden in de werkgelegenheid nagenoeg gelijk. Een uitzondering daarop vormt het bank- en verzekeringswezen, waar sprake was van een sterke stijging van het aandeel van EU-werkenden.

Tabel A.11
Nederland: Percentages hoogopgeleide buitenlandse werknenden (ISCED niveau 3), naar bedrijfssector, 1996-2002 en trend

Bedrijfssector	1996		1999		2002		Trend 1996-2002		Trend 1996-2002		
	EU- werknenden %	Overige Buitenlanders %	EU- werknenden %	Overige Buitenlanders %	EU- werknenden%	Overige Buitenlanders %	Trend EU- werknenden	Overige Buitenlanders trend	Trend EU- werknenden	Overige Buitenlanders trend	
landbouw en visserij	-	1,9	-	5,1	2,2	-	-	-	-	-	-
Voeding	-	2,4	9,3	3,9	0,8	10,5	-0,42	0,34	-0,42	0,34	sterk stijgend
chemie/energie	2,0	0,4	0,7	-	4,9	2,4	0,31	-	0,31	-	sterk stijgend
metaal en elektrotechniek	2,4	1,8	4,1	0,4	1,7	3,3	-0,12	0,26	-0,12	0,26	sterk stijgend
bouw/overige industrie	0,6	1,4	1,8	1,1	0,5	1,0	-0,05	0,08	-0,05	0,08	Stijgend
handel en reparatie	2,3	2,2	8,0	0,0	4,9	0,8	0,03	-	0,03	-	-
transport en communicatie	3,4	0,6	6,9	4,1	2,3	1,5	-0,20	-0,06	-0,20	-0,06	dalend
bank en verzekeringswezen	1,2	0,3	-	-	1,3	1,2	-	-	-	-	-
horeca en zakelijke dienstverlening	3,4	1,1	1,4	1,5	2,7	1,9	0,07	0,05	0,07	0,05	Stijgend
kwartaire diensten	2,3	0,7	1,4	0,9	2,1	1,8	0,03	0,20	0,03	0,20	sterk stijgend
overheid	2,5	0,5	2,1	0,2	1,2	0,4	-0,23	0,02	-0,23	0,02	constant
R&D sectoren	1,9	0,7	2,3	1,0	2,2	1,2	0,01	0,10	0,01	0,10	sterk stijgend
totaal	2,3	0,9	2,4	1,0	2,3	1,6	-0,01	0,12	-0,01	0,12	sterk stijgend

Bron: Eurostat Labour Force Survey, 1996-2002

In Nederland is het aandeel van hoogopgeleide EU-werknenden het grootst in de chemie/energie, de sector handel en reparatie en de horeca en zakelijke dienstverlening. Wat betreft de werknenden uit Niet-EU landen valt op dat het aandeel in de sector voeding hoog is. Het aandeel van hoogopgeleide EU-werknenden is redelijk constant, terwijl het aandeel van hoogopgeleide werknenden van buiten de EU sterk stijgt.

Tabel A.12
België: Percentages hoogopgeleide buitenlandse werkkenden (ISCED niveau 3), naar bedrijfssector, 1996-2002 en trend

Bedrijfssector	1996		1999		2002		Trend 1996-2002		Trend 1996-2002	
	EU- werkkenden	Overige Buitenlanders	EU- werkkenden	Overige Buitenlanders	EU- werkkenden	Overige Buitenlanders	EU- werkkenden	Overige Buitenlanders	Trend	Overige Buitenlanders
	%	%	%	%	%	%	%	%	typering	typering
Landbouw en visserij	1,3	3,5	1,6	-	-	-	-	-	-	-
Voeding	2,9	1,3	5,3	1,4	6,1	0,07	0,07	stijgend	-	-
chemie/energie	8,1	0,9	3,2	2,1	6,7	0,02	0,02	constant	-	-
metaal en elektrotechniek	5,2	1,0	6,4	0,8	4,8	-0,07	-0,07	dalend	0,30	sterk stijgend
bouw/overige industrie	6,2	0,8	7,3	-	3,6	-0,07	-0,07	dalend	-	-
handel en reparatie	5,6	1,5	8,8	0,9	6,8	0,00	0,00	constant	0,10	stijgend
Transport en communicatie	5,3	0,8	2,7	2,3	5,6	0,07	0,07	stijgend	0,27	sterk stijgend
bank en verzekeringswezen	2,3	0,6	6,1	0,6	3,3	-0,14	-0,14	sterk dalend	-0,20	sterk dalend
horeca en zakelijke dienstverlening	6,4	1,7	6,5	1,8	7,7	0,02	0,02	constant	0,09	stijgend
Kwartaire diensten	2,5	0,4	3,9	0,8	4,5	0,05	0,05	stijgend	0,17	sterk stijgend
Overheid	5,5	1,2	12,3	0,3	7,5	0,04	0,04	stijgend	0,18	sterk stijgend
R&D sectoren	1,6	0,7	2,8	0,6	2,9	0,10	0,10	sterk stijgend	0,07	stijgend
Totaal	3,9	0,9	5,5	1,0	5,0	0,03	0,03	constant	0,12	sterk stijgend

Bron: Eurostat Labour Force Survey, 1996-2002

In België is het aandeel van hoogopgeleide EU-werkenden hoger dan in Nederland. Deze werkkenden zijn met name geconcentreerd in de sectoren handel en reparatie, horeca en zakelijke dienstverlening en de overheid. Het aandeel van hoogopgeleide werkkenden uit niet-EU landen is vergelijkbaar met het cijfer voor Nederland. In België zijn ze echter met name te vinden in de sector transport en communicatie. De trends zijn vergelijkbaar met wat er zich in Nederland voordoet: Het aandeel hoogopgeleide EU-werkenden blijft constant, terwijl het aandeel van hoogopgeleide buitenlanders van elders sterk stijgt.

Tabel A.13
Finland: Percentages hoogopgeleide buitenlandse werkenden (ISCED niveau 3), naar bedrijfssector, 1996-2002 en trend

Bedrijfssector	1996		1999		2002		Trend 1996-2002		Trend 1996-2002	
	EU- werkenden %	Overige Buitenlanders %	EU- werkenden %	Overige Buitenlanders %	EU- werkenden%	Overige Buitenlanders %	EU- Trend	Overige Buitenlanders trend	EU- Trend	Overige Buitenlanders trend
Landbouw en visserij	-	-	-	0,7	-	-	-	-	-	-
Voeding	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
chemie/energie	-	-	0,6	-	-	-	-	-	-	-
metaal en elektrotechniek	-	1,7	0,2	1,0	-	1,0	-	-	-	-0,03
bouw/overige industrie	-	-	0,2	0,5	-	1,1	-	-	-	0,24
handel en reparatie	-	-	-	0,8	-	0,1	-	-	-	-0,04
Transport en communicatie	-	-	0,7	-	0,3	0,8	-	-	-	-
bank en verzekeringswezen	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
horeca en zakelijke dienstverlening	-	0,6	0,1	0,8	0,5	1,5	-	-	-	0,18
Kwartaire diensten	-	0,5	0,1	0,9	0,5	1,0	-	-	-	0,11
Overheid	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
R&D sectoren	-	0,6	0,1	1,1	0,2	0,7	0,04	0,04	0,04	0,00
Totaal	0,1	0,6	0,1	0,7	0,2	0,7	0,17	0,17	0,17	0,07

Bron: Eurostat Labour Force Survey, 1996-2002

In Finland is zowel het aandeel van hoogopgeleide EU-werkenden als hoogopgeleide werkenden van elders in vergelijking met de andere besproken landen laag. Wel is er voor beide groepen een stijgende trend te signaleren.

Tabel A.14
Zweden: Percentages hoogopgeleide buitenlandse werkkenden (ISCED niveau 3), naar bedrijfssector, 1996-2002 en trend

Bedrijfssector	1996		1999		2002		Trend 1996-2002		Trend 1996-2002	
	EU-werkenden %	Overige Buitenlanders %	EU-werkenden %	Overige Buitenlanders %	EU-werkenden %	Overige Buitenlanders %	Trend EU-werkenden	Overige Buitenlanders trend	typering	typering
Landbouw en visserij	4,5	3,3	-	-	7,3	1,8	-	-	-	-
Voeding	-	-	5,6	3,6	2,2	15,9	-	-	0,61	sterk stijgend
chemie/energie	-	3,0	4,3	0,8	2,2	1,2	-	-	0,00	Constant
metaal en elektrotechniek	2,6	3,0	1,3	2,7	2,4	4,2	0,10	constant	0,07	Stijgend
bouw/overige industrie	1,9	1,2	0,4	0,5	2,0	2,6	0,15	sterk stijgend	0,27	sterk stijgend
handel en reparatie	1,3	3,7	1,6	5,9	1,9	5,6	0,10	sterk stijgend	0,09	Stijgend
Transport en communicatie	0,9	2,4	0,7	6,7	4,0	3,0	0,45	sterk stijgend	0,03	Stijgend
bank en verzekeringswezen	1,3	-	-	0,9	0,4	1,9	-	-	-	-
horeca en zakelijke dienstverlening	1,5	3,9	2,2	2,0	1,7	4,4	-0,03	constant	0,12	sterk stijgend
Kwartaire diensten	2,2	1,1	2,4	1,7	2,6	2,6	0,02	constant	0,18	sterk stijgend
Overheid	1,1	1,0	0,9	0,8	0,7	0,8	0,01	constant	-0,05	dalend
R&D sectoren	1,7	2,1	1,9	1,7	2,5	2,0	0,09	stijgend	0,05	stijgend
Totaal	1,8	2,0	1,9	2,1	2,2	2,7	0,05	stijgend	0,10	stijgend

Bron: Eurostat Labour Force Survey, 1996-2002

Zweden heeft een groter aandeel van hoogopgeleide werkkenden uit niet-EU landen dan Nederland. Het aandeel van hoogopgeleide EU-werkenden is ongeveer gelijk aan dat van Nederland. De sector voeding en de transport en communicatie vallen daarbij op door het grote werkgelegenheidsaandeel van hoogopgeleide EU-werkenden. Voor de werkkenden afkomstig uit niet-EU landen zijn het met name de sectoren voeding en de handel en reparatie waar het werkgelegenheidsaandeel van hoog opgeleiden relatief hoog is.

Tabel A.15
V.K.: Percentages hoogopgeleide buitenlandse werkkenden (ISCED niveau 3), naar bedrijfssector, 1996-2002 en trend

Bedrijfssector	1996		1999		2002		Trend 1996-2002*		Trend 1996-2002*	
	EU- werkkenden %	Overige Buitenlanders %	EU- werkkenden %	Overige Buitenlanders %	EU- werkkenden%	Overige Buitenlanders %	Trend EU- werkkenden	Trend Overige Buitenlanders	typering	typering
Landbouw en visserij	1,2	0,6	-	0,4	-	-	-	-	-	-
Voeding	1,8	1,3	1,5	2,7	-	1,6	-	-	-	-
chemie/energie	1,4	0,8	0,9	1,3	1,3	1,1	-	-	-	-
metaal en elektrotechniek	0,5	0,9	0,8	1,4	1,4	2,0	-	-	-	-
bouw/overige industrie	1,5	0,9	1,4	1,4	0,7	1,2	-	-	-	-
handel en reparatie	1,8	2,3	0,6	2,9	1,3	4,5	-	-	-	-
transport en communicatie	1,3	2,4	2,5	1,2	1,3	3,9	-	-	-	-
bank en verzekeringswezen	1,4	1,6	2,0	1,3	3,0	5,1	-	-	-	-
horeca en zakelijke dienstverlening	1,8	1,8	1,7	2,6	1,8	3,6	-	-	-	-
kwartaire diensten	2,2	1,9	2,7	2,4	2,0	4,3	-	-	-	-
overheid	0,7	1,4	1,0	0,5	1,2	1,8	-	-	-	-
R&D sectoren	1,6	1,8	1,6	1,7	2,1	2,2	-	-	-	-
totaal	1,6	1,7	1,7	1,9	1,8	3,1	-	-	-	-

Bron: Eurostat Labour Force Survey, 1996-200-2

* trendberekening niet mogelijk door incompleet-e tijdreeks

In het V.K. is het aandeel van hoogopgeleide werkkenden afkomstig uit niet-EU landen het hoogst van alle onderzochte landen. Deze groep werkkenden is vooral werkzaam in de sector handel en reparatie, het bank- en verzekeringswezen en de kwartaire diensten. Het aandeel van hoogopgeleide EU-werkenden is wat lager dan dat in Nederland. Sectoren met relatief gezien veel EU-werkenden zijn het bank- en verzekeringswezen en de R&D sectoren.

Tabel A.16
Nederland: Percentages buitenlandse werkkenden in HRST-beroepen, naar bedrijfssector, 1996-2002 en trend

Bedrijfssector	1996			1999			2002			Trend 1996-2002		Trend 1996-2002		
	EU- werkkenden	Buitenlanders	Overige	EU- werkkenden	Buitenlanders	Overige	EU- werkkenden	Buitenlanders	Overige	Trend	EU- werkkenden	Buitenlanders	Overige	
	%	%	%	%	%	%	%	%	%		Trend	typering	Trend	typering
landbouw en visserij	0,6	0,4	0,4	0,0	0,3	0,3	0,3	0,3	0,3	-	-	-	0,14	sterk stijgend
voeding	0,9	0,4	0,4	5,7	0,9	0,8	0,9	3,2	3,2	-0,36	sterk dalend	-	0,47	sterk stijgend
chemie/energie	1,2	0,4	0,4	0,4	3,8	0,8	3,8	2,8	2,8	0,33	sterk stijgend	-	-	-
metaal en elektrotechniek	2,8	0,7	0,7	2,4	2,0	0,3	2,0	1,3	1,3	0,00	constant	0,16	0,16	sterk stijgend
bouw/overige industrie	1,5	0,7	0,7	2,3	0,9	0,3	0,9	0,2	0,2	-0,04	dalend	-0,35	-0,35	sterk dalend
handel en reparatie	1,5	1,0	1,0	3,8	1,8	0,6	1,8	1,6	1,6	-0,11	sterk dalend	0,14	0,14	sterk stijgend
transport en communicatie	2,3	0,3	0,3	2,3	2,3	1,3	2,3	0,3	0,3	0,01	constant	-0,41	-0,41	sterk dalend
bank en verzekeringswezen	0,9	0,1	0,1	1,0	1,2	0,3	1,2	0,7	0,7	0,00	constant	0,20	0,20	sterk stijgend
horeca en zakelijke dienstverlening	2,7	0,6	0,6	1,5	2,1	1,1	2,1	1,5	1,5	-0,02	constant	0,13	0,13	sterk stijgend
kwartaire diensten	1,5	0,6	0,6	1,5	1,6	0,7	1,6	1,3	1,3	0,00	constant	0,19	0,19	sterk stijgend
overheid	1,5	0,3	0,3	1,4	0,9	0,6	0,9	0,4	0,4	-0,19	sterk dalend	0,02	0,02	constant
R&D sectoren	1,5	0,8	0,8	3,2	1,8	0,9	1,8	1,1	1,1	-0,07	dalend	0,10	0,10	sterk stijgend
totaal	1,7	0,6	0,6	2,1	1,7	0,8	1,7	1,2	1,2	-0,04	dalend	0,13	0,13	sterk stijgend

Bron: Eurostat Labour Force Survey, 1996-2002

In Nederland bedraagt het aandeel van EU-werkenden in de werkgelegenheid voor HRST-beroepen 1,7%. De aandelen zijn relatief hoog in de sectoren chemie/energie en transport en communicatie. Het aandeel van buitenlanders uit niet-EU landen in de HRST beroepen is 1,2%. Deze groep heeft relatief gezien een groot aandeel in de sectoren voeding en chemie/energie. Het aandeel van EU-werkenden is dalend, terwijl het aandeel van werkkenden uit niet-EU landen sterk stijgt.

Tabel A.17
België: Percentages buitenlandse werkenden in HRST-beroepen, naar bedrijfssector, 1996-2002 en trend

Bedrijfssector	1996		1999		2002		Trend 1996-2002		Trend 1996-2002	
	EU- werkenden %	Overige Buitenlanders %	EU- werkenden %	Overige Buitenlanders %	EU- werkenden%	Overige Buitenlanders %	EU- Trend	Overige Buitenlanders typering	EU- Trend	Overige Buitenlanders typering
landbouw en visserij	2,6	1,6	2,0	0,0	0,0	0,0	-	-	-	-
voeding	5,6	0,0	6,0	0,9	2,6	0,0	-0,12	sterk dalend	-	-
chemie/energie	9,0	1,1	6,6	1,0	4,3	1,3	-0,10	dalend	-	-
metaal en elektrotechniek	6,3	0,8	5,6	0,8	8,1	0,9	0,04	stijgend	0,12	sterk stijgend
bouw/overige industrie	6,7	0,7	6,5	0,7	6,8	0,7	-0,01	constant	-0,01	constant
handel en reparatie	6,8	1,9	7,2	1,6	8,5	1,9	0,04	stijgend	0,03	stijgend
transport en communicatie	4,7	0,6	4,3	0,5	6,3	2,4	0,05	stijgend	0,32	sterk stijgend
bank en verzekeringswezen	3,5	0,2	5,0	0,8	3,6	0,5	-0,13	sterk dalend	-0,09	dalend
horeca en zakelijke dienstverlening	8,4	1,3	8,0	1,9	8,5	1,3	0,01	constant	-0,02	constant
kwartaire diensten	3,2	0,6	3,9	1,0	3,9	1,3	0,02	constant	0,08	stijgend
overheid	5,4	1,1	13,1	0,3	5,1	1,3	-0,05	dalend	0,05	stijgend
R&D sectoren	1,6	0,6	2,8	0,7	3,4	1,0	0,12	sterk stijgend	0,08	stijgend
totaal	4,9	0,9	5,7	1,0	5,4	1,2	0,02	constant	0,05	stijgend

Bron: Eurostat Labour Force Survey, 1996-2002

België valt op door het grote aandeel van EU-werkenden in de HRST-werkgelegenheid. In sommige sectoren zoals bijvoorbeeld de metaal en elektrotechniek, handel en reparatie en de horeca en zakelijke dienstverlening bedraagt dit aandeel ruim 8%. Het aandeel van werkenden uit niet-EU landen is gelijk aan dat van Nederland. De sector transport en communicatie vallen op door hun relatief hoge aandeel.

Tabel A.18
Finland: Percentages buitenlandse werknemers in HRST-beroepen, naar bedrijfssector, 1996-2002 en trend

Bedrijfssector	1996		1999		2002		Trend 1996-2002		Trend 1996-2002	
	EU- werkenden %	Overige Buitenlanders %	EU- werkenden %	Overige Buitenlanders %	EU- werkenden%	Overige Buitenlanders %	EU- werkenden Trend	Overige Buitenlanders typering	EU- werkenden Trend	Overige Buitenlanders typering
landbouw en visserij	-	-	0,0	-	-	-	-	-	-	-
voeding	-	-	1,4	-	-	-	-	-	-	-
chemie/energie	-	-	0,5	-	0,4	-	-	-	-	-
metaal en elektrotechniek	-	-	0,2	0,6	0,6	1,4	-	-	-	-
bouw/overige industrie	-	-	0,2	-	-	0,4	-	-	-	-
handel en reparatie	-	-	0,5	0,1	0,7	0,8	-	-	-	-
transport en communicatie	-	-	0,2	-	0,2	-	-	-	-	-
bank en verzekeringswezen	-	-	0,6	0,7	0,3	-	-	-	-	-
horeca en zakelijke dienstverlening	-	-	0,4	1,1	0,7	1,4	-	-	-	-
kwartaire diensten	-	-	0,3	0,7	0,8	0,7	-	-	-	-
overheid	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
R&D sectoren	-	-	0,3	1,6	0,7	1,5	-	-	-	-
totaal	-	-	0,3	0,6	0,5	0,9	-	-	-	-

Bron: Eurostat Labour Force Survey, 1996-2002

In Finland zijn de aandelen van zowel EU-werkenden als werknemers van elders in de HRST-werkgelegenheid laag. Wat wel opvalt is dat voor deze beide groepen geldt dat hun aandeel in de R&D sectoren hoger is dan gemiddeld.

Tabel A.19
Zweden: Percentages buitenlandse werkkenden in HRST-beroepen, naar bedrijfssector, 1996-2002 en trend

Bedrijfssector	1996		1999		2002		Trend 1996-2002		Trend 1996-2002	
	EU- werkkenden %	Overige Buitenlanders %	EU- werkkenden %	Overige Buitenlanders %	EU- werkkenden%	Overige Buitenlanders %	Trend EU- werkkenden	Trend Overige Buitenlanders	typering	typering
landbouw en visserij	-	-	5,3	0,0	0,0	0,7	-	-	-	-
voeding	-	-	4,5	0,0	5,9	0,0	-	-	-	-
chemie/energie	-	-	2,9	0,4	1,0	0,7	-	-	-	-
metaal en elektrotechniek	-	-	0,9	1,0	1,6	1,3	-	-	-	-
bouw/overige industrie	-	-	0,5	0,0	1,6	1,1	-	-	-	-
handel en reparatie	-	-	2,1	2,4	1,9	1,3	-	-	-	-
transport en communicatie	-	-	1,5	1,2	2,7	0,6	-	-	-	-
bank en verzekeringswezen	-	-	0,7	0,4	0,6	1,3	-	-	-	-
horeca en zakelijke dienstverlening	-	-	1,1	0,9	2,2	1,8	-	-	-	-
kwartaire diensten	-	-	2,8	1,1	2,7	2,1	-	-	-	-
overheid	-	-	0,9	0,6	0,8	0,6	-	-	-	-
R&D sectoren	-	-	2,1	1,3	2,3	2,1	-	-	-	-
totaal	-	-	1,9	1,1	2,1	1,6	-	-	-	-

Bron: Eurostat Labour Force Survey, 1996-2002

Zweden heeft relatief gezien een hoger aandeel van buitenlandse werkkenden in de HRST-beroepen dan Nederland. De EU-werkenden werken relatief gezien vaak in de sector voeding. Werkenden van elders komen zijn relatief vaak werkzaam in de kwartaire diensten en de R&D sectoren.

Tabel A.20
V.K.: Percentages buitenlandse werknemers in HRST-beroepen, naar bedrijfssector, 1996-2002 en trend

Bedrijfssector	1996		1999		2002		Trend 1996-2002		Trend 1996-2002	
	EU- werknemers %	Overige Buitenlanders %	EU- werknemers %	Overige Buitenlanders %	EU- werknemers%	Overige Buitenlanders %	Trend EU- werknemers	Trend Overige Buitenlanders	typering	typering
landbouw en visserij	1,2	0,9	0,8	0,2	0,0	0,5	-	-	-	-
voeding	1,5	1,8	1,2	2,5	0,3	2,1	-0,2	-0,07	sterk dalend	dalend
chemie/energie	2,2	1,1	1,4	1,3	2,0	2,1	0,1	0,1	stijgend	stijgend
metaal en elektrotechniek	1,0	1,4	1,1	2,0	1,4	1,9	0,1	0,06	stijgend	stijgend
bouw/overige industrie	1,6	1,4	2,2	1,6	1,2	1,4	-0,1	-0,05	sterk dalend	dalend
handel en reparatie	1,2	1,5	1,0	2,0	1,3	2,8	0,0	0,12	constant	sterk stijgend
transport en communicatie	1,0	1,5	1,9	1,8	1,5	2,4	0,0	0,1	stijgend	stijgend
bank en verzekeringswezen	2,0	2,4	2,3	2,9	4,2	4,3	0,2	0,17	sterk stijgend	sterk stijgend
horeca en zakelijke dienstverlening	2,5	2,6	2,4	3,4	2,5	3,5	0,0	0,09	stijgend	stijgend
kwartaire diensten	2,2	2,4	3,1	2,7	2,5	5,1	0,0	0,2	constant	sterk stijgend
overheid	0,5	1,7	0,9	1,3	1,3	2,6	0,1	0,13	stijgend	sterk stijgend
R&D sectoren	2,1	2,5	2,0	2,6	2,6	3,6	0,1	0,11	stijgend	sterk stijgend
totaal	1,8	2,1	2,0	2,4	2,1	3,4	0,0	0,1	stijgend	sterk stijgend

Bron: Eurostat Labour Force Survey, 1996-2002

Zowel het aandeel van EU-werknemers als werknemers uit niet-EU landen in de HRST-werkgelegenheid is in de periode 1996-2002 in het V.K. gestegen. Beide aandelen zijn ook hoger dan in Nederland. Werknemers uit EU-landen zijn relatief sterk vertegenwoordigd in het bank – en verzekeringswezen en in de R&D sectoren. Werknemers van elders zijn relatief gezien vaak werkzaam in het bank- en verzekeringswezen en in de kwartaire diensten.

Tabel A.21
Nederland en 4 benchmarklanden: Percentages buitenlandse werkenden naar contractvorm, 1996-2002 en trend

Land	1996			1999			2002			Trend 1996-2002		Trend 1996-2002	
	EU- werkenden %	Buitenlanders %	Overige %	EU- werkenden %	Buitenlanders %	Overige %	EU- werkenden %	Buitenlanders %	Overige %	EU- werkenden Trend	Buitenlanders typering	Overige trend	typering
<i>Nederland</i>													
vast contract	1,8	1,2	1,1	1,7	1,5	1,5	1,5	1,5	1,5	0,0	constant	0,1	stijgend
flexibel contract	1,6	2,8	3,6	1,9	1,6	4,8	1,6	4,8	0,0	0,0	constant	0,1	stijgend
<i>België</i>													
vast contract	5,3	1,4	1,7	5,7	5,4	1,6	5,4	1,6	0,0	0,0	constant	0,0	constant
flexibel contract	5,6	2,6	3,8	6,6	6,8	2,9	6,8	2,9	0,1	0,1	stijgend	0,1	stijgend
<i>Finland</i>													
vast contract	0,1	0,3	0,6	0,2	0,4	0,8	0,4	0,8	0,3	0,3	sterk stijgend	0,2	sterk stijgend
Flexibel contract	0,1	1,0	1,7	0,2	0,2	1,7	0,2	1,7	0,0	0,0	constant	0,1	stijgend
<i>Zweden</i>													
vast contract	2,1	1,2	1,3	1,8	2,0	1,9	2,0	1,9	1,9	0,0	constant	0,1	stijgend
flexibel contract	1,6	3,7	3,5	2,7	1,9	4,3	1,9	4,3	-0,1	-0,1	datend	0,1	stijgend
<i>V.K.</i>													
vast contract	1,4	1,5	1,9	1,5	1,7	2,5	1,7	2,5	0,0	0,0	stijgend	0,1	sterk stijgend
flexibel contract	2,3	3,6	4,0	2,6	2,8	7,4	2,8	7,4	0,0	0,0	stijgend	0,2	sterk stijgend

Bron: Eurostat Labour Force Survey, 1996-2002

Voor wat betreft EU-werkenden is er weinig verschil tussen het aandeel in de vaste werkgelegenheid en het aandeel in de flexibele werkgelegenheid. Alleen in het V.K. is er sprake van een duidelijk groter aandeel van EU-werkenden in de flexibele werkgelegenheid dan de EU-werkenden in de vaste werkgelegenheid. Voor wat betreft niet-EU werkenden zijn die verschillen in aandelen in de vaste en de flexibele werkgelegenheid wel duidelijk aanwezig.

Appendix B: Lager en middelbaar opgeleide werkenden

Tabel B.1
Nederland: Percentages lager opgeleide buitenlandse werkenden (ISCED niveau 1), naar bedrijfssector, 1996-2002 en trend

Bedrijfssector	1996			1999			2002			Trend 1996-2002			Trend 1996-2002		
	EU-werkenden			Overige Buitenlanders			Overige Buitenlanders			EU-werkenden			Overige Buitenlanders		
	%	%	%	%	%	%	%	%	%	Trend	typering	Trend	typering	Trend	typering
landbouw en visserij	0,0	2,8	1,9	1,9	1,9	0,2	1,7	0,05	0,04	0,04	stijgend	0,04	stijgend	0,04	stijgend
voeding	1,2	4,9	1,4	5,2	5,6	2,0	5,6	-0,05	-0,03	-0,03	dalend	-0,03	dalend	-0,03	dalend
chemie/energie	2,7	3,9	2,1	4,4	7,0	2,7	7,0	0,10	0,13	0,13	sterk stijgend	0,13	sterk stijgend	0,13	sterk stijgend
metaal en elektrotechniek	2,4	2,6	1,6	3,8	3,5	2,2	3,5	0,04	-0,01	-0,01	constant	-0,01	constant	-0,01	constant
bouw/overige industrie	1,3	1,3	1,6	2,2	2,2	1,8	2,2	0,07	0,06	0,06	stijgend	0,06	stijgend	0,06	stijgend
handel en reparatie	1,3	1,7	1,3	1,4	2,7	0,9	2,7	-0,02	0,13	0,13	sterk stijgend	0,13	sterk stijgend	0,13	sterk stijgend
transport en communicatie	2,3	1,4	1,8	0,8	1,5	0,8	1,5	-0,12	0,09	0,09	sterk dalend	0,09	sterk dalend	0,09	sterk dalend
bank en verzekeringswezen	3,8	1,7	1,7	2,1	0,0	0,0	0,0	-	-	-	-	-	-	-	-
horeca en zakelijke dienstverlening	2,1	4,3	2,3	4,8	6,4	1,4	6,4	-0,10	0,12	0,12	dalend	0,12	sterk stijgend	0,12	sterk stijgend
kwartaire diensten	2,4	2,1	1,8	1,3	1,9	0,8	1,9	-0,21	0,06	0,06	sterk dalend	0,06	sterk dalend	0,06	sterk dalend
overheid	0,9	1,2	1,2	1,0	3,5	0,6	3,5	-0,16	0,14	0,14	sterk dalend	0,14	sterk stijgend	0,14	sterk stijgend
R&D sectoren	0,4	0,8	3,1	1,6	3,7	1,5	3,7	-0,06	0,25	0,25	dalend	0,25	sterk stijgend	0,25	sterk stijgend
totaal	1,7	2,2	1,6	2,4	3,2	1,2	3,2	-0,04	0,12	0,12	dalend	0,12	sterk stijgend	0,12	sterk stijgend

Bron: Eurostat Labour Force Survey, 1996-2002

Tabel B.2
België: Percentages lager opgeleide buitenlandse werkenden (ISCED niveau 1), naar bedrijfssector, 1996-2002 en trend

Bedrijfssector	1996		1999		2002		Trend 1996-2002		Trend 1996-2002	
	EU- werkenden %	Overige Buitenlanders %	EU- werkenden %	Overige Buitenlanders %	EU- werkenden%	Overige Buitenlanders %	EU- werkenden Trend	Overige Buitenlanders typering	EU- werkenden Trend	Overige Buitenlanders typering
landbouw en visserij	1,7	1,4	4,2	6,8	1,1	6,6	-0,17	sterk dalend	0,22	sterk stijgend
voeding	7,4	3,2	5,7	2,3	4,5	6,5	-0,10	sterk dalend	0,15	sterk stijgend
chemie/energie	9,8	1,9	7,8	0,5	10,3	0,0	-0,01	constant	-	-
metaal en elektrotechniek	9,0	1,7	9,3	1,8	9,7	3,1	0,00	constant	0,11	sterk stijgend
bouw/overige industrie	10,5	3,4	8,4	2,4	8,9	2,2	0,01	constant	-0,02	Constant
handel en reparatie	9,1	1,9	7,7	3,3	7,1	2,9	-0,03	dalend	0,06	Stijgend
transport en communicatie	3,4	1,1	4,5	1,1	4,8	1,6	-0,06	dalend	0,18	sterk stijgend
bank en verzekeringswezen	3,0	1,2	3,2	0,0	2,7	0,0	-0,05	dalend	-	-
horeca en zakelijke dienstverlening	13,3	6,5	10,1	6,7	10,4	7,2	-0,02	constant	0,01	constant
kwartaire diensten	5,7	1,8	7,1	5,1	6,4	1,3	0,05	stijgend	-0,15	sterk dalend
overheid	2,0	0,7	4,5	1,2	1,8	1,4	-0,07	dalend	0,17	sterk stijgend
R&D sectoren	4,6	0,9	4,3	0,9	2,8	0,7	-0,18	sterk dalend	-0,01	constant
totaal	7,5	2,3	7,0	2,9	6,9	2,7	0,00	constant	0,04	stijgend

Bron: Eurostat Labour Force Survey, 1996-2002

Tabel B.3
 Finland: Percentages lager opgeleide buitenlandse werkenden (ISCED niveau 1), naar bedrijfssector, 1996-2002 en trend

Bedrijfssector	1996			1999			2002			Trend 1996-2002		Trend 1996-2002	
	EU- werkenden %	Buitenlanders %	Overige %	EU- werkenden %	Buitenlanders %	Overige %	EU- werkenden %	Buitenlanders %	Overige %	EU- Trend	Overige Trend	EU- Trend	Overige Trend
landbouw en visserij	0,0	0,0	0,0	0,2	0,2	0,2	0,3	0,3	0,0	0,20	0,20	sterk stijgend	-
voeding	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	1,3	0,0	0,0	0,9	-	-	-	-
chemie/energie	1,4	0,0	0,0	0,0	0,0	1,1	0,0	0,0	0,0	-	-	-	-
metaal en elektrotechniek	0,0	0,5	0,0	0,0	0,0	0,0	0,6	1,5	-	-	-	-	-
bouw/overige industrie	0,3	0,7	0,3	0,2	0,3	0,3	0,4	0,9	0,9	0,33	0,16	sterk stijgend	0,16
handel en reparatie	0,4	0,0	0,0	0,2	0,4	0,5	0,4	1,2	1,2	0,21	0,18	sterk stijgend	0,18
transport en communicatie	0,0	0,0	0,0	0,1	0,2	0,6	0,2	1,2	1,2	0,03	0,19	sterk stijgend	0,19
bank en verzekeringswezen	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	-	-	-	-
horeca en zakelijke dienstverlening	0,7	1,0	1,7	0,0	0,0	1,7	0,9	3,2	3,2	-	-	-	0,18
kwartaire diensten	0,0	0,4	0,5	0,4	0,4	0,5	0,0	0,8	0,8	-	-	-	0,36
overheid	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	-	-	-	-
R&D sectoren	0,0	0,0	0,0	1,0	1,0	0,0	1,2	0,5	0,5	-	-	-	-
totaal	0,2	0,3	0,5	0,2	0,2	0,5	0,4	1,2	1,2	0,20	0,20	sterk stijgend	0,20

Bron: Eurostat Labour Force Survey, 1996-2002

Tabel B.4
Zweden: Percentages lager opgeleide buitenlandse werkenden (ISCED niveau 1), naar bedrijfssector, 1996-2002 en trend

Bedrijfssector	1996		1999		2002		Trend 1996-2002		Trend 1996-2002	
	EU- werkenden %	Overige Buitenlanders %	EU- werkenden %	Overige Buitenlanders %	EU- werkenden%	Overige Buitenlanders %	EU- Trend	Overige Trend	Buitenlanders trend	Overige trend
landbouw en visserij	0,6	0,0	0,8	2,6	0,9	0,9	0,25	0,9	sterk stijgend	0,6
voeding	1,1	7,7	3,3	1,3	1,5	3,1	0,09	1,1	stijgend	1,1
chemie/energie	5,3	3,4	4,2	0,8	2,4	0,9	-0,09	3,4	dalend	5,3
metaal en elektrotechniek	5,4	1,3	2,5	2,2	4,0	1,1	-0,02	5,4	constant	5,4
bouw/overige industrie	4,0	0,7	0,9	0,2	2,7	1,0	0,08	4,0	stijgend	4,0
handel en reparatie	1,5	1,2	3,7	1,2	1,9	2,3	-0,10	1,5	dalend	1,5
transport en communicatie	0,8	1,7	1,9	1,7	1,7	2,0	0,11	1,7	sterk stijgend	0,8
bank en verzekeringswezen	2,2	0,0	6,0	0,0	1,5	0,0	-0,17	2,2	sterk dalend	2,2
horeca en zakelijke dienstverlening	3,4	3,7	3,0	5,4	3,9	4,5	0,06	3,4	stijgend	3,4
kwartaire diensten	2,1	1,9	3,9	2,6	1,8	4,2	-0,13	2,1	sterk dalend	2,1
overheid	1,1	0,0	3,2	1,0	3,7	0,8	0,12	1,1	sterk stijgend	1,1
R&D sectoren	3,5	2,2	1,7	0,9	0,5	0,9	-0,38	3,5	sterk dalend	3,5
totaal	2,8	1,8	2,7	2,0	2,5	2,3	-0,03	2,8	dalend	2,8

Bron: Eurostat Labour Force Survey, 1996-2002

Tabel B.5
V.K.: Percentages lager opgeleide buitenlandse werkkenden (ISCED niveau 1), naar bedrijfssector, 1996-2002 en trend

Bedrijfssector	1996		1999		2002		Trend 1996-2002		Trend 1996-2002	
	EU- werkkenden %	Overige Buitenlanders %	EU- werkkenden %	Overige Buitenlanders %	EU- werkkenden %	Overige Buitenlanders %	EU- Trend	Overige Buitenlanders trend	EU- Trend	Overige Buitenlanders trend
landbouw en visserij	1,2	0,5	0,9	0,0	1,9	2,2	-	-	-	-
voeding	1,4	1,2	1,5	4,1	2,5	4,6	-	-	-	-
chemie/energie	2,1	1,7	2,1	1,2	0,9	0,4	-	-	-	-
metaal en elektrotechniek	1,0	2,0	1,2	0,9	0,7	2,2	-	-	-	-
bouw/overige industrie	2,1	2,8	2,5	2,3	2,3	3,0	-	-	-	-
handel en reparatie	1,1	1,3	0,8	1,5	0,9	2,2	-	-	-	-
transport en communicatie	1,2	1,3	2,5	0,5	1,4	2,5	-	-	-	-
bank en verzekeringswezen	2,4	3,5	0,0	0,0	1,5	0,0	-	-	-	-
horeca en zakelijke dienstverlening	3,3	4,6	2,5	3,9	5,0	5,3	-	-	-	-
kwartaire diensten	2,2	2,3	1,4	1,0	2,4	2,3	-	-	-	-
overheid	0,8	2,4	1,4	1,6	1,0	1,3	-	-	-	-
R&D sectoren	3,6	3,2	3,0	1,6	2,2	0,7	-	-	-	-
totaal	1,9	2,4	1,7	1,8	2,2	2,7	-	-	-	-

Bron: Eurostat Labour Force Survey, 1996-2002

Tabel B.6
Nederland: Percentages middelbaar opgeleide buitenlandse werkenden (ISCED niveau 2), naar bedrijfssector, 1996-2002 en trend

Bedrijfssector	1996		1999		2002		Trend 1996-2002		Trend 1996-2002	
	EU- werkenden %	Overige Buitenlanders %	EU- werkenden %	Overige Buitenlanders %	EU- werkenden %	Overige Buitenlanders %	EU- Trend	Overige Buitenlanders trend	EU- Trend	Overige Buitenlanders trend
landbouw en visserij	0,7	0,7	0,0	0,0	0,2	1,3	-	-	-	-
voeding	0,8	1,2	3,4	2,0	1,1	2,9	-0,1	-	0,2	sterk stijgend
chemie/energie	1,7	1,2	1,4	1,0	1,4	2,4	0,0	0,0	0,3	sterk stijgend
metaal en elektrotechniek	2,2	0,8	1,3	0,7	1,3	0,7	-0,1	0,0	0,0	constant
bouw/overige industrie	1,1	0,5	1,8	0,8	1,5	0,8	0,0	0,0	0,0	constant
handel en reparatie	1,2	0,7	1,7	0,6	1,1	1,6	-0,1	0,0	0,3	sterk stijgend
transport en communicatie	1,1	0,6	1,0	1,4	1,7	1,7	0,1	0,1	0,2	sterk stijgend
bank en verzekeringswezen	0,7	0,0	2,0	0,4	1,0	0,5	-0,2	0,0	-0,1	dalend
horeca en zakelijke dienstverlening	3,0	1,8	1,3	1,8	2,2	1,9	0,0	0,0	0,1	stijgend
kwartaire diensten	0,9	0,9	1,0	0,5	1,2	1,3	0,1	0,1	0,2	sterk stijgend
overheid	1,1	0,6	1,1	0,7	0,6	1,1	-0,1	0,1	0,1	stijgend
R&D sectoren	2,5	0,9	5,2	0,2	0,8	0,3	-0,4	0,0	-0,1	dalend
totaal	1,4	0,8	1,5	0,8	1,3	1,3	0,0	0,0	0,1	sterk stijgend

Bron: Eurostat Labour Force Survey, 1996-2002

Tabel B.7
België: Percentages middelbaar opgeleide buitenlandse werkkenden (ISCED niveau 2), naar bedrijfssector, 1996-2002 en trend

Bedrijfssector	1996		1999		2002		Trend 1996-2002		Trend 1996-2002	
	EU- werkkenden %	Overige Buitenlanders %	EU- werkkenden %	Overige Buitenlanders %	EU- werkkenden%	Overige Buitenlanders %	EU- Trend	Overige Buitenlanders typering	EU- Trend	Overige Buitenlanders trend
landbouw en visserij	1,1	0,4	1,9	0,9	0,0	0,0	-	-	-	-
voeding	5,0	0,6	6,3	6,8	2,7	0,0	-0,1	-	-	-
chemie/energie	5,9	1,0	7,5	2,2	1,6	1,0	-0,2	sterk dalend	0,0	Constant
metaal en elektrotechniek	8,7	0,6	7,3	2,9	8,8	0,7	0,0	stijgend	-0,2	sterk dalend
bouw/overige industrie	5,8	1,2	7,4	1,5	5,0	1,8	-0,1	datend	0,0	Stijgend
handel en reparatie	4,8	1,4	5,0	1,0	8,3	0,8	0,1	stijgend	-0,1	sterk dalend
transport en communicatie	3,2	0,9	1,7	0,9	3,2	0,8	0,1	sterk stijgend	-0,2	sterk dalend
bank en verzekeringswezen	3,3	0,6	1,5	0,9	4,4	0,0	0,0	constant	0,0	constant
horeca en zakelijke dienstverlening	8,9	2,8	7,4	3,3	7,3	2,9	0,0	constant	0,0	constant
kwartaire diensten	4,7	1,0	4,8	1,3	4,5	0,9	0,0	constant	0,0	constant
overheid	2,6	0,3	4,4	0,2	2,3	0,3	-0,1	dalend	0,0	constant
R&D sectoren	1,7	0,0	2,9	1,3	8,9	1,0	0,3	sterk stijgend	0,1	sterk stijgend
totaal	5,1	1,1	5,2	1,6	5,4	1,0	0,0	constant	-0,1	dalend

Bron: Eurostat Labour Force Survey, 1996-2002

Tabel B.8
Finland: Percentages middelbaar opgeleide buitenlandse werkenden (ISCED niveau 2), naar bedrijfssector, 1996-2002 en trend

Bedrijfssector	1996		1999		2002		Trend 1996-2002		Trend 1996-2002	
	EU- werkenden %	Overige Buitenlanders %	EU- werkenden %	Overige Buitenlanders %	EU- werkenden %	Overige Buitenlanders %	EU- Trend	Overige Buitenlanders typering	EU- Trend	Overige Buitenlanders typering
landbouw en visserij	0,0	0,0	0,2	0,5	0,0	0,7	-	-	-	0,1 sterk stijgend
voeding	0,0	0,0	0,5	0,6	0,0	1,2	-	-	0,1 stijgend	-
chemie/energie	0,0	0,0	0,0	0,0	0,7	1,2	-	-	-	-
metaal en elektrotechniek	0,3	0,0	0,0	1,0	0,3	1,0	-	-	-	-
bouw/overige industrie	0,0	0,2	0,3	0,4	0,2	0,8	0,2 sterk stijgend	0,5 sterk stijgend	0,3 sterk stijgend	-
handel en reparatie	0,0	0,4	0,4	0,9	0,7	1,4	0,6 sterk stijgend	0,2 sterk stijgend	0,2 sterk stijgend	-
transport en communicatie	0,1	0,0	0,1	0,5	0,2	0,9	0,0	-	-	-
bank en verzekeringswezen	0,0	0,0	0,0	1,3	0,6	0,0	-	-	-	-
horeca en zakelijke dienstverlening	0,1	1,1	0,4	1,6	0,4	1,3	0,3 sterk stijgend	0,1 Stijgend	0,0 constant	-
kwartaire diensten	0,2	0,2	0,2	0,7	0,6	0,4	0,2 sterk stijgend	0,0	-	-
overheid	0,0	0,0	0,0	0,4	0,0	0,3	-	-	-	-
R&D sectoren	0,0	1,6	0,5	2,9	1,5	3,1	-	-	0,0 dalend	-
totaal	0,1	0,3	0,2	0,9	0,5	1,0	0,3 sterk stijgend	0,2 sterk stijgend	0,2 sterk stijgend	-

Bron: Eurostat Labour Force Survey, 1996-2002

Tabel B.9
Zweden: Percentages middelbaar opgeleide buitenlandse werkenden (ISCED niveau 2), naar bedrijfssector, 1996-2002 en trend

Bedrijfssector	1996			1999			2002			Trend 1996-2002		Trend 1996-2002			
	EU- werkenden %	Buitenlanders %	Overige %	EU- werkenden %	Buitenlanders %	Overige %	EU- werkenden %	Buitenlanders %	Overige %	EU- Trend	Overige Trend	Buitenlanders trend	Overige trend	typering	typering
landbouw en visserij	0,5	0,5	0,5	2,0	1,2	0,4	0,8	0,4	0,4	-0,3	0,1	-0,2	0,1	sterk dalend	sterk dalend
voeding	2,1	2,0	2,4	3,4	2,4	5,5	3,0	3,0	5,5	0,1	0,1	0,1	0,1	stijgend	stijgend
chemie/energie	1,9	0,0	0,9	1,4	0,9	1,4	1,3	1,3	1,4	0,0	0,0	0,1	0,0	constant	sterk stijgend
metaal en elektrotechniek	3,2	1,5	1,9	1,3	1,9	1,5	1,5	1,5	1,5	-0,1	-0,1	0,0	0,0	constant	constant
bouw/overige industrie	0,8	0,5	0,5	1,0	0,5	1,1	2,0	2,0	1,1	0,2	0,2	0,1	0,1	sterk stijgend	sterk stijgend
handel en reparatie	1,3	1,4	1,6	2,0	1,6	1,5	1,3	1,3	1,5	0,0	0,0	0,0	0,0	constant	constant
transport en communicatie	1,3	1,1	0,9	0,9	0,9	1,0	2,1	2,1	1,0	0,1	0,1	0,1	0,1	stijgend	stijgend
bank en verzekeringswezen	0,7	0,0	0,6	1,2	0,6	0,9	1,0	1,0	0,9	0,0	0,0	0,0	0,0	dalend	-
horeca en zakelijke dienstverlening	1,3	2,5	3,1	1,6	3,1	2,4	2,1	2,1	2,4	0,1	0,1	0,1	0,1	sterk stijgend	dalend
kwartaire diensten	2,1	1,7	1,2	1,4	1,2	2,0	1,5	1,5	2,0	0,0	0,0	0,1	0,1	constant	sterk stijgend
overheid	0,3	1,3	0,3	0,7	0,3	0,5	1,2	1,2	0,5	0,4	0,4	-0,1	-0,1	sterk stijgend	dalend
R&D sectoren	1,7	2,0	0,9	3,6	0,9	2,1	1,6	1,6	2,1	-0,1	-0,1	0,1	0,1	dalend	stijgend
totaal	1,6	1,4	1,4	1,5	1,4	1,7	1,7	1,7	1,7	0,0	0,0	0,1	0,1	stijgend	stijgend

Bron: Eurostat Labour Force Survey, 1996-2002

Tabel B.10
V.K.: Percentages middelbaar opgeleide buitenlandse werkenden (ISCED niveau 2), naar bedrijfssector, 1996-2002 en trend

Bedrijfssector	1996		1999		2002		Trend 1996-2002		Trend 1996-2002	
	EU- werkenden %	Overige Buitenlanders %	EU- werkenden %	Overige Buitenlanders %	EU- werkenden %	Overige Buitenlanders %	EU- werkenden Trend	Overige Buitenlanders Trend	EU- werkenden typering	Overige Buitenlanders typering
landbouw en visserij	0,0	0,5	0,6	0,0	0,3	0,5	-	-	-	-
voeding	1,2	1,0	0,6	0,5	0,7	0,3	-	-	-	-
chemie/energie	0,5	0,3	0,4	0,4	0,4	0,6	-	-	-	-
metaal en elektrotechniek	0,6	0,5	0,2	0,4	0,7	0,5	-	-	-	-
bouw/overige industrie	0,9	0,5	1,3	0,5	0,8	0,9	-	-	-	-
handel en reparatie	0,8	0,4	0,6	0,7	0,5	1,1	-	-	-	-
transport en communicatie	1,2	0,4	0,8	1,1	0,8	0,8	-	-	-	-
bank en verzekeringswezen	1,0	0,7	0,4	0,7	0,8	0,5	-	-	-	-
horeca en zakelijke dienstverlening	1,7	1,2	1,2	1,3	1,1	1,7	-	-	-	-
kwartaire diensten	1,0	0,9	1,2	0,9	0,9	1,1	-	-	-	-
overheid	0,6	0,5	0,5	0,5	0,2	0,5	-	-	-	-
R&D sectoren	1,4	0,8	0,8	0,9	0,9	1,0	-	-	-	-
totaal	1,0	0,7	0,8	0,8	0,8	1,0	-	-	-	-

Bron: Eurostat Labour Force Survey, 1996-2002

Appendix C: Werkenden in Niet-HRST beroepen

Tabel C.1
Nederland: Percentages buitenlandse werkenden in niet-HRST-beroepen, naar bedrijfssector, 1996-2002 en trend

Bedrijfssector	1996			1999			2002			Trend 1996-2002			Trend 1996-2002		
	EU- werkenden %	Buitenlanders %	Overige Buitenlanders %	EU- werkenden %	Buitenlanders %	Overige Buitenlanders %	EU- werkenden%	Buitenlanders %	Overige Buitenlanders %	EU- werkenden	Buitenlanders	Overige	Trend	typering	
															EU- werkenden
landbouw en visserij	0,0	3,4	1,8	1,9	0,4	2,6	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	sterk stijgend	
voeding	0,9	3,9	2,5	4,7	1,6	5,7	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	constant	
chemie/energie	2,9	2,8	2,1	2,5	1,9	4,4	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	sterk stijgend	
metaal en elektrotechniek	2,2	2,1	1,5	2,8	1,5	2,7	-0,1	-0,1	-0,1	-0,1	-0,1	-0,1	-0,1	constant	
bouw/overige industrie	1,0	1,0	1,4	1,9	1,8	1,8	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	stijgend	
handel en reparatie	1,3	1,3	1,3	1,0	1,2	2,2	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	sterk stijgend	
transport en communicatie	1,8	1,1	1,9	1,4	1,2	2,1	-0,1	-0,1	-0,1	-0,1	-0,1	-0,1	-0,1	sterk stijgend	
bank en verzekeringswezen	2,2	0,8	2,3	1,3	0,3	0,5	-0,5	-0,5	-0,5	-0,5	-0,5	-0,5	-0,5	sterk dalend	
horeca en zakelijke dienstverlening	2,9	4,1	1,7	4,4	2,2	5,2	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	sterk stijgend	
kwartaire diensten	1,8	1,9	1,0	0,9	1,0	1,9	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	sterk stijgend	
overheid	1,5	1,2	1,5	0,5	0,8	2,4	-0,2	-0,2	-0,2	-0,2	-0,2	-0,2	-0,2	sterk stijgend	
R&D sectoren	4,1	0,4	1,7	0,9	1,8	1,5	-0,2	-0,2	-0,2	-0,2	-0,2	-0,2	-0,2	sterk stijgend	
totaal	1,7	1,9	1,5	1,9	1,4	2,6	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	constant	
														0,1stijgend	

Bron: Eurostat Labour Force Survey, 1996-2002

Tabel C.2
België: Percentages buitenlandse werkenden in niet-HRST-beroepen, naar bedrijfssector, 1996-2002 en trend

Bedrijfssector	1996		1999		2002		Trend 1996-2002		Trend 1996-2002	
	EU- werkenden %	Overige Buitenlanders %	EU- werkenden %	Overige Buitenlanders %	EU- werkenden %	Overige Buitenlanders %	EU- werkenden Trend	Overige Buitenlanders typering	EU- werkenden Trend	Overige Buitenlanders typering
landbouw en visserij	1,4	1,1	3,3	4,5	0,5	3,2	-0,3	sterk dalend	0,2	sterk stijgend
voeding	5,8	2,3	5,9	4,9	4,5	3,3	0,0	dalend	-0,1	dalend
chemie/energie	7,0	1,3	6,2	1,9	6,5	1,0	0,0	constant	-0,1	dalend
metaal en elektrotechniek	8,8	1,2	8,9	2,6	8,4	2,1	0,0	constant	0,0	constant
bouw/overige industrie	8,3	2,5	8,2	2,0	6,5	2,2	0,0	constant	0,0	constant
handel en reparatie	6,2	1,4	6,5	1,9	7,2	1,5	0,0	constant	0,0	constant
transport en communicatie	3,3	1,1	2,6	1,6	3,7	1,5	0,0	stijgend	0,1	stijgend
bank en verzekeringswezen	2,4	0,9	3,5	0,5	3,6	0,0	0,0	constant	-	-
horeca en zakelijke dienstverlening	10,1	5,7	7,6	5,9	8,0	5,9	0,0	constant	0,0	constant
kwartaire diensten	4,8	1,2	6,2	3,0	6,1	1,1	0,1	stijgend	-0,1	dalend
overheid	2,5	0,5	4,2	0,6	3,2	0,8	0,0	stijgend	0,1	sterk stijgend
R&D sectoren	3,1	0,7	3,7	0,9	5,8	0,9	0,1	stijgend	0,0	constant
totaal	5,8	1,7	6,0	2,4	5,9	1,9	0,0	constant	0,0	constant

Bron: Eurostat Labour Force Survey, 1996-2002

Tabel C.3
 Finland: Percentages buitenlandse werkenden in niet-HRST-beroepen, naar bedrijfssector, 1996-2002 en trend

Bedrijfssector	1996		1999		2002		Trend 1996-2002		Trend 1996-2002	
	EU- werkenden %	Overige Buitenlanders %	EU- werkenden %	Overige Buitenlanders %	EU- werkenden%	Overige Buitenlanders %	EU- Trend	Overige Buitenlanders typering	EU- Trend	Overige Buitenlanders typering
Landbouw en visserij	0,0	0,0	0,2	0,6	0,1	0,4	0,1	stijgend	0,2	sterk stijgend
Voeding	0,0	0,0	0,0	1,0	0,0	1,2	-	-	0,1	stijgend
chemie/energie	0,4	0,0	0,0	0,4	0,3	0,7	-	-	-	-
metaal en elektrotechniek	0,2	0,5	0,0	0,9	0,1	0,9	-	-	-	-
bouw/overige industrie	0,1	0,3	0,3	0,5	0,3	1,0	0,2	sterk stijgend	0,2	sterk stijgend
handel en reparatie	0,1	0,2	0,1	1,3	0,3	1,2	0,5	sterk stijgend	0,2	sterk stijgend
Transport en communicatie	0,1	0,0	0,3	0,7	0,2	1,3	0,0	constant	0,2	sterk stijgend
bank en verzekeringswezen	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	-	-	-	-
horeca en zakelijke dienstverlening	0,2	1,0	0,1	1,8	0,4	2,1	0,5	sterk stijgend	0,1	sterk stijgend
Kwartaire diensten	0,1	0,3	0,0	1,0	0,2	0,7	-	-	0,1	Stijgend
Overheid	0,0	0,0	0,0	0,2	0,0	0,0	-	-	-	-
R&D sectoren	0,2	0,9	0,4	1,1	0,5	0,8	0,2	sterk stijgend	0,0	Constant
Totaal	0,1	0,4	0,1	0,9	0,2	1,0	0,2	sterk stijgend	0,1	sterk stijgend

Bron: Eurostat Labour Force Survey, 1996-2002

Tabel C.4
Zweden: Percentages buitenlandse werkkenden in niet-HRST-beroepen, naar bedrijfssector, 1996-2002 en trend

Bedrijfssector	1996		1999		2002		Trend 1996-2002		Trend 1996-2002	
	EU- werkenden %	Overige Buitenlanders %	EU- werkenden %	Overige Buitenlanders %	EU- werkenden %	Overige Buitenlanders %	EU- Trend	Overige Trend	EU- Trend	Overige Trend
Landbouw en visserij	0,7	0,7	1,3	1,7	0,8	0,7	-0,2	0,1	-0,1	0,1
Voeding	1,5	4,2	3,4	2,7	2,1	6,7	0,1	0,1	0,1	sterk dalend
chemie/energie	2,8	1,8	2,7	1,2	2,4	1,6	0,0	0,0	0,0	sterk stijgend
metaal en elektrotechniek	3,7	1,7	2,0	2,7	2,4	2,3	0,0	0,0	0,0	constant
bouw/overige industrie	1,9	0,6	1,0	0,6	2,3	1,2	0,1	0,1	0,2	sterk stijgend
handel en reparatie	1,4	1,7	2,5	2,2	1,3	2,7	-0,1	0,1	0,1	sterk dalend
Transport en communicatie	1,1	1,4	1,2	2,1	2,1	1,7	0,1	0,1	0,1	sterk stijgend
bank en verzekeringswezen	1,1	0,0	4,7	4,5	3,1	1,0	0,1	0,1	-	sterk stijgend
horeca en zakelijke dienstverlening	1,9	3,1	2,9	5,5	2,6	5,4	0,0	0,0	0,0	constant
Kwartaire diensten	2,2	1,5	1,7	1,9	1,5	3,0	0,0	0,0	0,2	sterk stijgend
Overheid	0,7	1,0	1,3	0,6	1,9	1,0	0,2	0,1	0,1	sterk stijgend
R&D sectoren	1,8	2,2	3,1	2,4	1,6	1,8	-0,2	0,0	0,0	constant
Totaal	2,0	1,7	1,9	2,2	1,9	2,6	0,0	0,0	0,1	sterk stijgend

Bron: Eurostat Labour Force Survey, 1996-2002

Tabel C.5
V.K.: Percentages buitenlandse werkenden in niet-HRST-beroepen, naar bedrijfssector, 1996-2002 en trend

Bedrijfssector	1996			1999			2002			Trend 1996-2002	
	EU- werkenden %	Buitenlanders %	Overige %	EU- werkenden %	Buitenlanders %	Overige %	EU- werkenden %	Buitenlanders %	Overige %	Trend	typering
Landbouw en visserij	0,7	0,4	0,9	0,8	0,8	1,3	0,0	0,0	0,0	0,4	sterk stijgend
Voeding	1,3	0,9	0,8	1,2	1,2	3,3	0,1	0,1	0,1	0,3	sterk stijgend
chemie/energie	0,9	1,0	1,2	1,2	0,8	1,1	-0,1	-0,1	0,1	0,1	stijgend
metaal en elektrotechniek	0,7	1,1	0,6	1,1	1,1	1,4	0,1	0,1	0,1	0,1	sterk stijgend
bouw/overige industrie	1,4	1,5	1,9	1,5	1,4	1,9	-0,1	-0,1	0,1	0,1	stijgend
handel en reparatie	1,0	1,0	1,2	1,7	1,1	2,6	0,0	0,0	0,0	0,2	sterk stijgend
Transport en communicatie	1,4	1,1	1,5	2,1	1,6	2,5	0,0	0,0	0,0	0,2	sterk stijgend
bank en verzekeringswezen	1,2	1,6	1,0	1,1	1,9	2,1	0,1	0,1	0,1	0,2	sterk stijgend
horeca en zakelijke dienstverlening	2,4	3,0	2,6	3,6	3,1	5,5	0,0	0,0	0,0	0,1	sterk stijgend
Kwartaire diensten	1,6	1,2	1,7	1,6	1,6	2,4	-0,1	-0,1	0,1	0,1	sterk stijgend
Overheid	0,8	1,3	0,8	1,7	0,7	1,5	0,0	0,0	0,0	0,0	constant
R&D sectoren	1,9	0,7	1,7	1,8	1,7	1,5	0,0	0,0	0,0	0,1	stijgend
Totaal	1,4	1,4	1,5	1,9	1,6	2,6	0,0	0,0	0,0	0,1	sterk stijgend

Bron: Eurostat Labour Force Survey, 1996-2002

Colofon

Uitgave

Ministerie van Economische Zaken
www.ez.nl

Aan deze publicatie kunnen geen rechten worden ontleend

Publicatienummer: 03AEP05

Jaar: 2003

Onderzoeksreeks

De onderzoeksreeks bevat publicaties die beogen een bijdrage te leveren aan het wetenschappelijke en maatschappelijke debat op beleidsrelevante onderwerpen.

Beleidsstudies

Beleidsstudies presenteren beleidsonderbouwend en -evaluerend onderzoek dat toegankelijk is voor een breed publiek. Hiermee wordt beoogd de 'stakeholders' van EZ te informeren: bedrijfsleven, kennisinstellingen en universiteiten, collega-departementen en intermediaire instellingen.

Zowel de onderzoeksreeks als de beleidsstudies zijn EZ-brede reeksen.